

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL NAZİRLİYİ

AZƏRBAYCAN DİLLƏR UNİVERSİTETİ

Əlyazması hüququnda

AYGÜN MÖVLÜD qızı CABBAROVA

**FRANSIZ DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ ŞAGİRD LƏRDƏ KOMMUNİKASIYA
BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASI İMKANLARI**

**HSM - 060102 – DİL VƏ ƏDƏBİYYATIN TƏDRİSİ METODİKASI VƏ
METODOLOGİYASI (fransız dili)**

Magistr elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş

DİSSERTASIYA

Elmi rəhbər _____

V.E.Əskərov

Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Bakı – 2022

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ	3-8
I FƏSİL.TARİXDƏN BU GÜNƏ XARİCİ DİL TƏDRİSİNDƏ KOMMUNİKASIYANIN YERİ	9-38
<i>1.1. Xarici dil tədrisində istifadə edilən metodologiyalarda ünsiyyətin inkişafı</i>	9-19
<i>1.2. Xarici dilin tədrisində kurikulumdan istifadə edilməsi ilə ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılması</i>	19-28
<i>1.3. Kommunikativ yanaşma xarici dil tədrisində yarana biləcək kompetensiyaların əsası kimi</i>	29-38
II FƏSİL. XARİCİ DİL TƏDRİSİNDƏ KOMMUNİKASIYA BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASI ÜÇÜN İSTİFADƏ OLUNAN VASİTƏLƏR	39-76
<i>2.1. Kommunikasiyanın inkişafı üçün texnologiyadan istifadə</i>	39-48
<i>2.2. Xarici dil dərslisi vasitəsilə effektiv ünsiyyətin əldə edilməsi</i>	48-56
<i>2.3. Oyun xarici dildə kommunikasiyanın inkişafında əvəzolunmaz vasitə kimi</i>	57-66
<i>2.4 Eksperimental tədris və nəticələrin təhlili</i>	66-76
NƏTİCƏ	77-81
İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYATIN SİYAHISI	82-87

Giriş

Fransız dilini öyrənmək və ya öyrətmək üçün bir çox səbəb var. Bir tərəfdən, bu dil bir çox fransız dilli ölkədə mədəni, təhsil, inzibati, diplomatik və ticarət dili olaraq çox əhəmiyyətli bir rola malikdir. Digər tərəfdən, moda, teatr, kino, mahnı, vizual sənət, yemək, rəqs, memarlıq kimi bir çox sahələrdə geniş istifadə olunan beynəlxalq bir dildir. Fransız dili, ingilis və alman dilindən sonra dünyada ən çox istifadə olunan dillərdən biridir. Bu dili başa düşmək, beynəlxalq proqramları fransız dilində izləməyimizə və bütün qitələrdə fransız dilli insanlarla ünsiyyət qurmağımıza imkan verir.

Xarici bir dilə yiyələnmək üçün sinifdə öyrənmək və dinləmək kifayət deyil, eyni zamanda dili gündəlik tətbiq etməyi bacarmaq lazımdır. Əsasən uğur qazanmaq üçün sinifdə müəllim və şagirdlərlə ünsiyyət qurmaq və sinifdən kənar sosial fəaliyyətlər və texnoloji vasitələrlə dil biliyini artırmaq lazımdır.

Mövzunun aktuallığı

Müasir inkişaf dövründə xarici dil biliyi insanın praktiki və intellektual fəaliyyətində tələbat halına gəlir. Dil öyrənmə ehtiyacı insanın digər insanlarla ünsiyyət qurmaq və bununla da mədəni maneələri aşmaq ehtiyacından qaynaqlanır.

Mövzunun aktuallığı onunla izah olunur ki, orta məktəb şagirdlərində fransız dilində kommunikativ bacarıqları formalaşdırmaq üçün ən uğurlu metodun seçilməsinə ehtiyac vardır. Bu növ tədqiqatlar xarici dil tədrisində ünsiyyətin inkişafı üçün istifadə edilən yollar və vasitələr barədə ümumi təsəvvür yaratmağa imkan verir.

Xarici dil tədrisində kommunikasiya vərdişlərinin formalaşdırılması üçün istifadə edilən metodologiyanın ayrılıqda araşdırılması ilə yanaşı, üstün və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirilərək ən səmərəli tədris üsulu haqqında müəyyən təsəvvürlər yaranır.

Dil bir vasitədir, amma istifadəsi çətindir. Dil olmadan varlıqlar arasında heç bir real əlaqə yoxdur. Dil düşüncələrimizi, hisslərimizi və daxili dünyamızı ifadə edir. Buna görə də jestlərimiz, mimikalarımız, intonasiyalarımız və nitq vərdişlərimizdən

yüksək səviyyədə istifadə edərək dili ən başdan ünsiyyət vasitəsi olaraq öyrətməyə çalışmalıyıq.

Bu tədqiqat işi vasitəsilə orta məktəb tədrisində xarici dildə kommunikasiya bacarıqlarının yetərli səviyyədə inkişaf etməməsinin səbəbləri və bu vəziyyətdən çıxış yolları, bu zaman istifadə edilən əsas vasitələr araşdırılır.

Problemin öyrənilmə dərəcəsi

Müxtəlif ölkələr tərəfindən istifadə edilən tədris forma və üsullarının müqayisəli təhlili sayəsində onların əsas xüsusiyyətləri kompleks şəkildə öyrənilir və ümumi nəticələr əldə edilir.

Müasir dövrdə tədrisin inkişafına nail olmaq üçün keçmiş dövrlərdə istifadə edilən və bu gün də izlərini saxlayan metodologiyaların araşdırılması böyük əhəmiyyətə malikdir.

İstər Azərbaycan, istərsə də Fransa təhsil sistemində, ümumilikdə bütün dünyada xarici dillərin öyrənilməsi və sosial, iqtisadi həyatda ünsiyyətdən istifadə üçün kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması problemi xüsusi yer tutur. Bu məqsədlə şagirdlərdə müxtəlif kompetensiyaların yaranması prosesi mürəkkəb olsa da, ümumi orta təhsil səviyyəsində xarici dil tədrisində əsas tələb ünsiyyət bacarıqlarının inkişafı olduğundan, şagirdlərdə şifahi nitq bacarıqlarının formalaşdırılması, söz ehtiyatının artırılması ilə yanaşı, qrammatikanın öyrədilməsi də ön plandadır. Yüksək səviyyəli xarici dil biliyi üçün ayrılıqda qrammatikanın və ya lüğətin öyrədilməsi kifayət etmir və bu səbəblə öyrənilən dilin ölkəsinin mədəniyyəti ilə də yaxından tanış olmaq lazımdır. Hazırda təhsil sistemi şagird yaradıcılığına əsaslansa da, bunların hər biri müəllimin rəhbərliyi altında həyata keçirilməlidir. Fransız dilində ünsiyyəti çətinləşdirən ən böyük amillərdən biri də, sözlərin tələffüzünün çətin olmasıdır. Bu səbəblə, fonetik biliklərin aşılması çox önəmlidir.

Ünsiyyət bacarıqlarının inkişafı şagirdlərdə motivasiya yaradır, onların qarşılıqlı əlaqəyə girməsinə, xarici dildə danışmağa qarşı qorxu hissənin yox olmasına, öyrənmə istəyinin yaranmasına imkan verir.

Xarici dil öyrənmək qədər, onu şagirdlərə öyrətmək də məsuliyyətli bir işdir. Bunun üçün müxtəlif araşdırmalar aparılmalı, şagirdlər üçün daha səmərəli yol seçilməlidir.

Müasir dövrdə xarici dildə ünsiyyət qurmaq tələbat halına gəlmişdir. Amma orta məktəb dövründə şagirdlərin xarici dil öyrənməsi problemlili olaraq qalır. Bunun ən böyük səbəblərindən biri tədrisdə şifahi ünsiyyətə çox az yer verilməsidir. Kommunikativ bacarıqların inkişaf etdirilməsi üçün şagirdlərin şifahi ünsiyyətdən istifadə etməsi vacibdir. Bunun üçün müəllim-şagird, şagird-şagird əlaqəsindən istifadə edilməlidir. Dialoqlar və ya sual-cavablar vasitəsilə şagirdlərin kommunikativ bacarıqlarını inkişaf etdirmək mümkündür. Xarici dil tədrisində müəllimlər əsas yeri qrammatikanın öyrədilməsinə verir. Qrammatikanın vacib olmasına baxmayaraq, sadəcə qaydaların əzbərlənməsi kommunikativ bacarıqların inkişafı üçün yetərsizdir. Şagirdlər bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olmalı, sinifdə hər zaman şifahi ünsiyyətə yer verilməlidir.

Tədqiqatın obyektı

Tədqiqatın obyektı müxtəlif dövrlərdə xarici dil tədrisində istifadə olunan metodologiyaların müqayisəli təhlili və kommunikativ bacarıqların inkişafı üçün istifadə edilməli vasitələrin seçilməsidir.

Tədqiqatın predmeti

Tədqiqatın predmeti şagirdlərdə fransız dilində kommunikasiya bacarıqlarının yaranması üçün istifadə edilmiş metodologiyaların təhlili və əsas tələbatların vurğulandığı ən səmərəli metodologiya və vasitələrin müəyyənləşdirilməsidir.

Tədqiqatın fərziyyəsi

Dissertasiya tədqiqatının fərziyyəsi xarici dildə kommunikasiyanın inkişaf etdirilməsi üzrə istifadə olunan bütün metodologiya, yanaşma və vasitələrin müqayisəsi vasitəsilə, əsas məqsədə çatmaq üçün mümkün olan mükəmməl tədrisin təşkili forması haqqında təsəvvür yaratmaqdır.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri

Dissertasiya tədqiqatının məqsədi müxtəlif xüsusiyyətlərə malik kommunikativ strategiyaların təhlili, əsas çatışmazlıqların aşkar edilməsi və uğurlu tədrisin təşkili formasının müəyyənləşdirilməsidir.

Bu məqsədlə aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsi nəzərdə tutulur:

- ✓ kommunikasiyanın istifadə edilən metodologiyalarda yerinin öyrənilməsi;
- ✓ əvvəlki metodologiyaların müqayisəli təhlili;
- ✓ müasir təlim üsullarında yaranan çatışmazlıqların təhlili;
- ✓ yeni metodologiyanın əvvəlkiləri əvəzləməsinin səbəblərinin araşdırılması;
- ✓ kommunikativ bacarıqların inkişafı üçün əsas pedaqoji vasitələrin araşdırılması;
- ✓ müasir dövrdə şagirdlərin xarici dildə ünsiyyət çətinliyinin səbəblərinin müəyyənləşdirilməsi;
- ✓ kommunikasiya zamanı yaranan uğursuzluğu aradan qaldırmağın effektiv həll yolunun tapılması.

Tədqiqat işinin nəzəri və metodoloji bazası

Tədqiqat işinin nəzəri və metodoloji bazasını xarici dilin tədrisi və kommunikasiya bacarıqlarının formalaşdırılması haqqında müxtəlif tədqiqatçıların araşdırma və analizləri, nəzəriyyələrin dərk edilməsi məqsədilə istifadə olunan metod və vasitələrin xarakteristikası təşkil edir.

Dissertasiyanın elmi yeniliyi

Tədqiqat fransız dilinin tədrisində kommunikasiya bacarıqlarının formalaşdırılması sahəsində aparılan azsaylı tədqiqat işlərindən biri kimi elmi və praktiki əhəmiyyətə malikdir. Digər üstünlüyü isə, keçmiş dövrdən bu günə qədər istifadə olunan metodologiyaların əsas xüsusiyyətləri vurğulanmaqla müqayisəli təhlilin aparılmasıdır.

Dissertasiyanın elmi əhəmiyyəti

İlk növbədə kommunikasiyanın xarici dil tədrisində və şagirdlərin gələcək inkişafı üçün əhəmiyyəti vurğulanır. İstifadə edilən müxtəlif tədris üsulları fərqli tədqiqatçılar tərəfindən dəyərləndirilir və keçmişdə istifadə edilən üsulun yenisi ilə əvəzlənməsi səbəbi açıq şəkildə görünür.

Müdafiəyə aşağıdakı müddəalar təqdim olunur:

- ✓ Xarici dil tədrisində istifadə edilən metodologiyaların təsnifatı;
- ✓ Keçmişdən bugünə qədər istifadə edilən metodologiyaların fərqli və oxşar xüsusiyyətlərinin müəyyənləşdirilməsi;
- ✓ Fransız dilinin tədrisində kommunikativ yanaşmanın əhəmiyyəti;
- ✓ Kurikulum sistemində kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması;
- ✓ Pedaqoji texnologiyaların təhsil sisteminə uğurlu inteqrasiyası;
- ✓ Orta məktəb dərslərlərində xarici dildə kommunikasiyanın yeri;
- ✓ Oyunlar vasitəsilə ünsiyyət bacarıqlarının tətbiqi.

Dissertasiyanın praktik əhəmiyyəti

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, tədqiqat işinin nəticələrindən və praktik hissədə verilmiş ünsiyyətin inkişafı üçün istifadə olunan vasitələrdən xarici dillərin tədrisində, metodiki vasitələrin və dərs vəsaitlərinin hazırlanmasında istifadə edilə bilər.

İşin aprobeiasyası

Dissertasiya işinin bəzi müddəaları barədə Xarici dillərin tədrisi metodikasını kafedrasının iclaslarında hesabat şəklində məruzələr edilmiş, işin əsas nəticələri haqqında məqalə nəşr olunmuşdur. Eyni zamanda orta ümumtəhsil məktəblərində praktiki hissədə göstərilən pedaqoji texnologiyalar və oyun nümunələrindən istifadə edilmişdir.

Dissertasiyanın strukturu

Tədqiqat işi giriş, iki fəsil, nəzəri hissə, praktik hissə, nəticə, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

Dissertasiyanın giriş hissəsində mövzunun seçilməsi, onun aktuallığı, tədqiqatın obyektini və predmetini, elmi yeniliyi, məqsəd və vəzifələri, elmi və praktik əhəmiyyəti, nəzəri və metodoloji bazası göstərilmiş, müdafiəyə çıxarılan əsas müddəalar qeyd olunmuşdur. Həm də dissertasiyanın aprobeiasyası və strukturu barədə məlumat verilmişdir.

Dissertasiyanın « Tarixdən bu günə xarici dil tədrisində kommunikasiyanın yeri » adlanan birinci fəsil üç yarımfəsildən ibarətdir. Bu yarımfəsillərdə xarici

dillərin tədrisində istifadə edilən ilk metodologiyadan başlayaraq, ünsiyyətə ən çox diqqət yetirilən kommunikativ yanaşmaya və hazırda istifadə edilən kurikulumuna qədər araşdırmalar aparılmış, əsas xüsusiyyətlər qeyd edilmişdir.

Dissertasiyanın « Xarici dil tədrisində kommunikasiya bacarıqlarının formalaşdırılması üçün istifadə olunan vasitələr » adlanan ikinci fəslə dörd yarımfəsildən ibarətdir. İlk üç yarımfəsildə kommunikasiya bacarıqlarının formalaşdırılması üçün istifadə olunan əsas vasitələr araşdırılmış, son yarımfəsil isə eksperimentə həsr edilmişdir.

Tədqiqat işinin fəsillərində aparılan nəzəri və praktik materialların təhlili dissertasiyanın sonunda ümumiləşdirilmiş və « Nəticə » hissəsində bu ümumiləşdirmələr öz əksini tapmışdır.

Tədqiqat işinin sonunda istifadə edilmiş ədəbiyyatın siyahısı təqdim edilmişdir.

I FƏSİL

TARİXDƏN BU GÜNƏ XARİCİ DİL TƏDRİSİNDƏ KOMMUNİKASIYANIN YERİ

1.1 Xarici dil tədrisində istifadə edilən metodologiyalarda ünsiyyətin inkişafı

Hər dilin lüğətində bir dili ən sadə şəkildə öyrənməyin zəruriliyini ortaya qoyan « Bir dil bir adam, iki dil iki adam » kimi ifadələr var. Digər tərəfdən, dil bilmək fərdin xarici dünyaya açılmasına, sosial, mədəni və təhsil əlaqələri qurmağa, iş və iqtisadi dünyanın qapılarını açmasına imkan verir.

Fransız dili ingilis dilindən sonra dünyanın ən çox öyrənilən dillərindən biridir. Beləliklə, fransız dilinin hazırda siyasi, təhsil, mədəniyyət, elmi, texnoloji və s. tərəfdən dünyada əhəmiyyətli bir yer tutduğu açıq şəkildə görülür. Xarici dil öyrədərkən təhsilin gedişatına uyğun olaraq yaxşı seçilmiş metodologiyalara və şagirdlərin səviyyəsinə görə yaxşı hazırlanmış metodlara ehtiyac var. Xarici dil tədrisində qədim zamanlardan bəri müxtəlif metodologiyalardan istifadə edilmişdir.

Xarici dilin tədrisi və öyrənilməsi normal olaraq müəyyən bir metod və ya şagirdlərə dili təqdim etmənin mütəşəkkil bir yolu olmadan baş verə bilməz. Sadəcə o dili danışaraq hədəf dili öyrənmək mümkün ola bilər, ancaq bu dili oxumaq və ya yazmaqla öyrənmək demək olar ki, mümkün olmayacaq. Əsrlər boyu inkişaf etdirilən və ya yaradılan metodologiyalar sayəsində dil sinfində qrammatikaya dair biliklərin vacibliyinə şahidlik edirik, çünki metodologiyaların bu təkamülü çox vaxt qrammatikanın dəyişdirilməsinin zəruriliyinə görə baş vermişdir. Qrammatika xarici dilin öyrədilməsində və öyrənilməsində bu və ya digər şəkildə müstəsna rol oynayır.

XIX əsrdə xarici dil öyrənməkdə məqsəd, xarici dilin ədəbiyyatına, atalar sözlərinə və ümumiyyətlə mədəniyyətinə olan maraq kimi başa düşülürdü. Bu bilik öyrənənə daha yüksək sosial və intellektual kateqoriya verirdi.

Digər tərəfdən, XX əsrdə məqsəd başqa bir dildə danışan insanlarla səmərəli söhbət etmək üçün ünsiyyət vasitəsi sayılan dilin öyrədilməsi idi. Deyə bilərik ki, 60-cı illərdə məktəbdə dil tədrisi ən yüksək həddə çatanda, 80-ci illərdə geriləmişdi.

XIX əsrdən bu günə qədər fərqli metodologiyalar bir-birini təqib edir, bəziləri əvvəlki metodologiyadan uzaqlaşır, digərləri cəmiyyətin yeni ehtiyaclarına uyğunlaşdırılırdı. Bununla birlikdə, metodologiyaların xronoloji ardıcılığını tam olaraq təyin edə bilmərik, çünki bəziləri eyni dövrdə mövcud idi və istifadə edilirdi.

« Metod və metodologiya » kimi tez-tez qarışıq olan bəzi terminləri təyin etmək lazımdır. Bu terminlər dilçilik və xarici dil tədrisi ilə bağlı nəşrlərdə tez-tez istifadə olunur. Metod didaktik yazıda fərqli mənalarda geniş istifadə olunur. Məsələn, « tək bir alətlə məhdudlaşdırıla bilən tədris materialı ». Bunlara dərsliklər və ya kitablar, audio və ya video lentlər, səs yazıları, dərs vəsaitləri və s. didaktik materiallar daxil olduğunu söyləmək olar [17, s. 253].

Metodologiya termininin izahı üçün bir çox alimin fikrini göstərmək olar:

« İkinci bir dilin tədrisini və öyrənilməsini təşkil etmək və təşviq etmək üçün əsaslandırılmış sinif prosedurları və üsulları » [11, s. 14; 21, s. 15].;

« Bir vasitəni təşkil edən, nəticəyə gəlmək üçün məntiqi qaydada sıralanmış prinsiplər, qaydalar, mərhələlər » [26, s. 107].;

« Metodların və tətbiqlərin öyrənilməsi və ya müxtəlif mənşəli proseslərin, texnikaların və ya nəzəri müzakirələrin məcmusu » [17, s. 254].;

« Xarici dilin öyrədilməsində və öyrənilməsində bir sıra prinsiplər və sosiologiya, filologiya qədər böyük bir sahə » [15, s. 166].

Deyə bilərik ki, metodologiya məntiqi yanaşmaya uyğun olaraq bir hərəkəti, işi, fəaliyyəti yerinə yetirmək üsuludur.

Christian Puren « Dil Tədrisində Metodologiyaların Tarixi » əsərində dörd geniş metodologiyayı müzakirə edir: ənənəvi metodologiya, birbaşa metodologiya, aktiv metodologiya və audiovizual metodologiya [33]. Jean-Pierre Cuq və Isabelle Gruca « Cours de didactique » əsərində ənənəvi metodologiya, birbaşa və audio-şifahi, eyni zamanda audio-vizual metodologiya, təbii metod və kommunikativ yanaşma haqqında məlumat verirlər [17]. Qrammatikanın rolunu və kommunikasiya bacarıqlarını formalaşdırma yollarını araşdırmaq üçün hər bir metodologiyayı araşdırmaq vacibdir.

Ənənəvi metodologiya

Ənənəvi metodologiyaya klassik metodologiya və ya qrammatika - tərcümə metodologiyası da deyilir. İlk vaxtlar məktəblərdə latın və yunan dilini öyrətmək üçün istifadə edilmişdir. Daha sonra müasir dilləri öyrənmək üsulu oldu. XIX əsrin ikinci yarısında Fransada geniş istifadə edilmişdir. Bu, bir neçə əsrdir mövcud olan və metodoloji düşüncənin inkişafına töhfə verən bir metodologiyadır. Christian Purenə görə, ənənəvi metodologiya XVII-XIX əsrlər arasında əhəmiyyətli metodoloji dəyişikliklərə səbəb oldu və birbaşa metodologiyanın ortaya çıxmasına yol açan bütöv bir daxili təkamülə çevrildi. Bu metodologiyanın əsas məqsədi şifahi mətni arxa plana keçirən xarici dildə bədii mətnlərin oxunması və tərcüməsi idi [33, s. 31].

XVIII əsrdə ənənəvi metodologiya mövzunu sistemə olaraq tərcümə məşqi və cümlələrin əzbərlənməsi ilə dil öyrənmə texnikası kimi istifadə edirdi. Qrammatika deduktiv şəkildə tədris edilirdi, yəni əvvəlcə qayda öyrədilirdi, sonra cümlə halında xüsusi hallara tətbiq edilirdi. Məhz bu zaman dilin tədrisində qrammatikanın istifadəsi geniş vüsət aldı.

Ənənəvi metodologiyanın istifadə edildiyi dövrdə orta məktəb tədrisi üçün təlimat hazırlanırdı. Təlimata görə birinci il tamamilə qrammatika və tələffüzə həsr olunurdu. Qrammatika üçün şagirdlər hər dərs günü müəllimin əvvəlki dərstdə tədris etdiyi mövzunu əzbər öyrənirdilər. İkinci ildə mövzular əsasən azərbaycan dilinə və əksinə tərcümə edilməli idi. Üçüncü ildə tədris əsasən ədəbi olurdu.

Bu metodologiyanın təklif etdiyi didaktik inteqrasiyanın aşağı səviyyədə olduğunu nəzərə alsaq, müəllimin bir dərslə ehtiyacı yox idi. Müəllim qrammatika və leksikanın çətinliklərini nəzərə almadan ədəbi məziyyətlərinə əsaslanaraq mətnləri seçə bilirdi. Bu şəraitdə sinifdə plan yox idi və fəaliyyətlər təsadüfi qaydada yerləşdirilirdi. Dərsə tamamilə hakim olan, bilik və səlahiyyətə sahib olan, mətnləri seçərək mövzuları hazırlayan, suallar verən və cavabları düzəldən müəllim idi. Sinifdə istifadə olunan danışq dili ana dili idi və qarşılıqlı əlaqə həmişə müəllimdən şagirdə birtərəfli idi. Heç bir səhv qəbul edilmədiyindən müəllim şagirdlərin cavablarını sistemə olaraq düzəldirdi. Lüğət kontekstdən kənar təqdim olunan

və şagirdin əzbər bilməli olduğu sözlər siyahısı ilə öyrədilirdi. Əslində sözlərin mənası ana dilinə çevrilərək öyrənilirdi.

Əsas problem, qrammatika təlimatlarından çox istifadə edilməsi idi. Şagirdlər danışmağı öyrənmək əvəzinə hədəf dili tərcümə edir və qrammatikanı gündəlik məşq kimi öyrənirdilər. Bu metodologiyanın məqsədi tərcümə etmək, oxumaq, qrammatikanı öyrənmək idi [16, s. 254]. Ənənəvi metodologiyada qrammatika tədrisindən sui-istifadə, bu metodologiyada daxili təkamülə gətirib çıxardı ki, bu da birbaşa metodologiyanın yaranmasına səbəb oldu [33, s. 106].

Birbaşa metodologiya

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Almaniya və Fransada istifadə olunan birbaşa metodologiya tarixən C. Puren tərəfindən müasir xarici dillərin tədrisinə xas olan ilk metodologiya olaraq qəbul edilir [33, s. 82].

Birbaşa metodologiya əvvəllər əldə edilmiş başqa bir dilin vasitəçiliyi olmadan dilləri öyrədən metoddur. Bu metod dili şagirdə çatdırmaq üçün tərcümədən istifadə etmir. Şagirdlər sözləri şərh etmək üçün şəkillərlə əlaqələndirirlər. Məqsəd şagirdin özünü ifadə etməsinə icazə vermək, onu birbaşa xarici dildə düşünməyə vadar etməkdir. Bu metod, şagirdlərin ana dilindən istifadəsini qadağan edir.

İlk dəfə Fransada 1901-ci ildə meydana çıxan birbaşa metodologiya prinsipinə görə ənənəvi qrammatika-tərcümə metodologiyasına sisteməlik şəkildə qarşı çıxır. O, ilk dəfə olaraq, bütün xarici dil müəllimlərini yeni təhsil sisteminin tərəfdarları və əleyhdarları arasında vahid bir metodologiyadan istifadə etməyə məcbur edir.

XX əsrin sonlarından etibarən cəmiyyət artıq yalnız ədəbi dil istəmirdi, o dövrdə sürətlənən iqtisadi, siyasi, mədəni və turist mübadilələrinin inkişafını dəstəkləyən bir ünsiyyət vasitəsinə ehtiyac duyurdu. Birbaşa metodologiya, uşağın ana dilini öyrənməsini müşahidə edərək xarici dil öyrənmək üçün təbii bir yanaşma idi.

Yalnız xarici dilləri öyrənməyə və başa düşməyə deyil, danışmağa da ehtiyac var idi. Bu metodologiya birbaşa adlanır, çünki « şagird ətrafındakı şeylərə və görülən hərəkətlərə birbaşa ad verməyi öyrənir və bu mərhələdə şifahi olaraq konkret sözlərdən istifadə edir » [16,s. 256]. Tədrisən daha inkişaf etmiş söz ehtiyatını tətbiq etmək üçün gündəlik istifadə olunan lüğətləri vurğulayan bu metodologiyada

qrammatika ənənəvi üsullarla olduğu kimi izah edilmir, əksinə, yaxşı seçilmiş nümunələrlə və şagirdin leksik mənşəyi nəzərə alınmaqla nə ana dilində, nə də xarici dildə izah edilə bilməyən qaydanı izah etməyə yönəldilirdi. Birbaşa metodologiya, şagird və müəllimin sinifdə öyrəndiyi dili, sözləri və strukturları istifadə edərək davamlı ünsiyyət qurduğu aktiv bir metodologiyadır [16, s. 257].

Onu təyin edən əsas prinsiplər bunlardır:

- ✓ Xarici sözlərin fransızca ekvivalentlərini araşdırmadan öyrətmək. Müəllim sözləri obyektlərdən və ya şəkillərdən istifadə edərək izah edir, lakin heç vaxt ana dilinə tərcümə etmir. Məqsəd, şagirdin ən qısa zamanda xarici dildə düşünməsinə təmin etməkdir.
- ✓ Bu yazılı formaya girmədən danışmaq dilinin istifadəsidir və tələffüzə xüsusi diqqət yetirilir .
- ✓ Xarici dil tədrisi induktiv şəkildə aparılır, qaydalar açıq şəkildə öyrənilir. Danışmaq məsələləri və müəllimin rəhbərlik etdiyi sual-cavablara üstünlük verilir.

Birbaşa metodologiya bir neçə üsulun istifadəsinə əsaslanır:

- ✓ Birbaşa üsul: ana dilinin sinifdə istifadə edilməməsi üçün bütün prosedur və üsullar nəzərdə tutulmuşdu;
- ✓ Şifahi üsul: sinifdə şifahi dil təcrübəsi üçün bütün prosedur və üsullar nəzərdə tutulur;
- ✓ Aktiv üsul: bir çox metodların istifadəsi: sorğu - sual, intuitiv, təqlidçi, təkrarlanan və şagirdin fiziki aktiv iştirakı;
- ✓ Sorğu üsulu: öyrənilən dil formalarından yenidən istifadə üçün suallara cavab;
- ✓ Evristik üsul: şagirdin cisimlərdən və ya görüntülərdən istifadə etmək üçün şəxsi səyini tələb edən bir söz izahı;
- ✓ Təqlid üsulu: intensiv təkrarlama vasitəsi ilə imitasiya;
- ✓ Təkrarlama üsulu: təkrarla ən yaxşı xatırlama prinsipi.

Birbaşa metodologiyada da ənənəvi metodologiya kimi problemlər var idi və tədqiqatçılar problemlərindən birinin sinif heterojenliyi olduğunu, digər tərəfdən şagirdin unudulduğunu aşkar etdilər. Digər uzun müddətdir və bu gün də mövcud olan problem, bir sinifdə çox şagirdin olması idi. Birbaşa metodologiyanın başqa bir

problemi, çox enerji və səbr tələb etməsi idi [33, s. 82]. Ancaq ən böyük problemi, əslində ənənəvi metodologiyanın əksinə olması idi. Ənənəvi metodologiya çoxlu qrammatik təriflərdən istifadə etsə də, birbaşa metodologiya şagirdlərin başa düşməsi və danışması üçün ondan səmərəli və aydın şəkildə istifadə edə bilmədi. Dərslərdə kifayət qədər qrammatik izah və söz ehtiyatı yox idi. Ənənəvi metodologiya ünsiyyətçil deyildi, çünki biz yalnız qrammatika ilə məşğul idik, amma birbaşa metodologiya bu problemə cavab verərkən və daha ünsiyyətçil olmağa çalışarkən danışmaq üçün lazım olan qrammatikaları təqdim etmirdi. Şagird ənənəvi metodologiyada olduğu kimi qrammatik qaydanı əzbərləmək əvəzinə, onu kəşf etməli idi. Bəlkə də birbaşa metodologiyanın ən böyük problemi, qrammatik təsvirindəki bu qeyri–adekvatlığı idi. Bir sözlə, şagirdləri qrammatika qaydalarını araşdırmağa həvəsləndirmək qrammatikaları öyrətməyin müsbət bir yoludur. Bununla birlikdə, heç bir qrammatik qayda öyrətmədən bir dilin bütün qrammatikasının kəşf edilməsini tələb etmək, real tədris üsulu deyil. Ən əhəmiyyətli problemlərdən biri də idarə oluna bilməyən leksik inflyasiya və ana dilinin işlənməsindəki uyğunsuzluq idi.

Aktiv metodologiya

Aktiv metodologiya, eklektik metodologiya, qarışıq metodologiya, şifahi metodologiya kimi bir neçə adla tanınan bu forma 1920-1960-cı illərdə xarici dil tədrisində ümumiləşdirilmiş şəkildə istifadə edilmişdir. Aktiv metodologiya məktəb şəraitində tərki edilmiş və uğursuz olan birbaşa metodologiyanı daha səmərəli etmək ehtiyacının nəticəsi idi. Bu metodologiya danışmağa çox əhəmiyyət verməməsi, lüğət və qrammatikanın birbaşa şagirdlərə öyrədilməsi ilə birbaşa metodologiyadan fərqlənirdi [33, s. 89]. Ancaq əslində birbaşa metodologiya ilə aktiv metodologiya arasında çox fərq yoxdur. Birbaşa metodologiyanın çox az dəyişikliyə ehtiyacı var idi. « Aktiv metodologiya birbaşa metodologiyanın əsas nüvəsini dəyişdirmir, lakin hər komponentinə müəyyən sayda dəyişikliklər təqdim edir » [33, s. 217]. Birbaşa metodologiyanın qrammatikaya olan vurğusunu bir qədər dəyişdirməsini istəyirdi. Bu tarazlığın bu şəkildə dəyişdirilməsinin irəli sürülən səbəblərindən biri psixoloji tələb idi. Purenə görə, aktiv metodologiya şagirddə motivasiya yaratmaq və bu motivasiyanı sinif mühitində saxlamaq keyfiyyətinə malikdir. Bu metodologiyanın

bir hissəsi ola biləcək qrup işi başqa bir motivasiya mənbəyidir və şagirdlərə verilən məsuliyyətlər də bu mühitdə yaxşı hiss etmələrinə kömək edir [33, s. 89].

Bütün metodologiyayı idarə edən prinsipə görə, konkretdən mücərrədə, sadədən mürəkkəbə, xüsusi haldan ümumiyyə, nümunədən qaydaya, faktdan fikrə keçməliyə və hər hansı bir biliyin müəllim tərəfindən hazır şəkildə təqdim edilməsi əvəzinə şagirdin özünün işinin bəhrəsini görməsinə nail olmalıyıq.

Dil sinifində qrammatika fenomeninin təkamülü, ənənəvi metodologiyada çox qrammatika problemini həll etməyə çalışan, birbaşa metodologiyada kifayət qədər qrammatika problemi olmayan aktiv metodologiyanın ortaya çıxmasından aydın görünür. Bu iki metodologiyadan fərqli olaraq, aktiv metodologiya, texniki baxımdan birbaşa metodologiya və ənənəvi metodologiya arasında uzlaşma olduğu düşünülərək « sintez metodologiyası » adlandırılırdı [33, s. 218].

Audio-vizual metodologiya

1950-ci illərin əvvəllərində audio-vizual və ya struktur-qlobal audio-vizual adlı fransız dilinin tədrisi metodologiyası mövcud idi. Bu metodologiya Fransadan sonra bir çox ölkədə özünü büruzə verdi və təsirli olduğunu sübut etdi.

Audio-vizual metodologiya, birbaşa metodologiyanın bənzər forması idi. 1960-70-ci illər arasında Fransada hakim olan, görüntü və səsini ümumi istifadəsi ətrafında qurulan audio-vizual metodologiya, audio və əyani vasitələrlə təchiz edilmişdir. Müəllim kitabdakı yazıları səsi ilə, kitabdakı görüntüləri isə jestləri və mimikaları ilə kompensasiya edir və əvvəllər nəzərə alınmayan hiss və duyğuların ifadəsini də nəzərə alırdı.

C. Purenə görə, bu metodologiyada qrammatika tədrisi də keçərli idi. Dialoqdan istifadə sinifdə şifahi ünsiyyəti asanlaşdırmaq məqsədi daşıyırdı. Söz və qrammatika tədrisi intuitiv şəkildə aparılırdı. Audio-vizual metodologiya müəllimdən və sinifdən asılı olmayaraq daimi bir dialoq aparmağı zəruri hesab edirdi. Dialoq, intuitiv proses vasitəsilə kontekstdə bir sıra yeni sözləri göstərmək üçün istifadə olunurdu. Bu metodologiyada, müəllimdən asılı olmadan şagird sistemli bir dialoq və ünsiyyət yaratmaqdan məsul olan şəxs olurdu [33, s. 212].

Audio-vizual metodologiya aktiv metod vasitəsilə şagird motivasiyasının, məzmun və metodların uyğunlaşdırılmasının və irəliləyişin əsas prinsiplərini miras almışdır: məsələn, müəllimlər yeni sözləri izah etməzdən əvvəl məlum sözləri xatırladır, mücərrəd sözlərdən əvvəl konkret sözləri izah edir, xarici dildə izahlar tətbiq etməzdən əvvəl mümkün qədər əyani vasitələrdən istifadə edirdilər.

Audio-vizual metodologiya şagirdlərə təkrar istifadə edilə bilən modellər təqdim etməklə, xüsusən də sinifdə yalnız şifahi istifadəni asanlaşdırmağı hədəfləyirdi. Uğur qazanmaq üçün əvvəlcə tələffüz etmək lazımdır. Yazı daha sonra gəlir.

Audio-vizual metodologiya tənəzzülə uğramış və digər linqvistik və psixoloji nəzəriyyələrə əsaslanan kommunikativ yanaşma ilə əvəz edilmişdir.

Audio-şifahi metodologiya.

İkinci Dünya müharibəsi zamanı ortaya çıxan audio-şifahi metodologiya, Amerikada xarici ölkələrə göndərilməzdən əvvəl dilləri çox tez öyrənməli olan əsgərləri öyrətmək üçün istifadə olunurdu. Bu metodologiya ilə əsgərlər gündəlik dili ehtiva edən və açar sözlərin dəyişdirilməsinin müxtəlif mənalar yarada biləcəyi nümunə cümlələri olan dialoqlardan istifadə etməyi də öyrənirdilər. Dilçi Bloomfield daha sonra onu « hərbi metod » adlandırdı. Bu üsul əslində cəmi iki il davam etdi, ancaq məktəblərdə çox diqqət çəkdi. C. Purenə görə, Amerika audio-şifahi metodu, Fransa birbaşa metodologiyası kimi, yarım əsr əvvəl hakim olan ənənəvi metodologiyaya qarşı bir reaksiya olaraq yaradıldı [33, s. 87].

Buradakı « şifahi metod » termini, sinifdə dilin şifahi tətbiqi üçün bütün prosedur və üsulları ifadə edir. İlk olaraq şagirdə suallar verilir və tədrisən bu sualların sayı artırdı. Cavabları qısa olan qapalı suallar açıq suallarla əvəz olunurdu. İnkişafın sonunda şagirdlər sözləri və mətndəki ifadələri sərbəst şəkildə təkrar istifadə edə bilirdilər. Şifahi üsula verilən bu əhəmiyyət, hər şeydən əvvəl, mükəmməl tələffüzə malik olmaq ehtiyacından irəli gəlirdi.

Təbii metodologiya

Tracy Terrel və Stephen D. Krashenin 1977-ci ildə əsasını qoyduğu təbii metodologiyada qrammatika və tərcümə tədrisindən istifadə olunmurdu. Təbii metodologiya anlama və söz ehtiyatının inkişafını dəstəkləyirdi. Bundan əlavə, real

dünyanı sinif otağına uğurla gətirmək üçün orijinal yollardan istifadə edirdi [16, s. 274]. Ancaq qrammatika tədrisinə böyük yer vermir, əksər fəaliyyətlərlə söz ehtiyatını yaxşılaşdırırdı.

Təbii metodologiya bir neçə prinsipə malik idi. Məsələn:

- ✓ birbaşa və intuitiv üsullar: uşaq eşitdiyi səsləri ona göstərilən əşyalarla, yaxınlarının jestləri və ifadələri ilə əlaqələndirməklə birbaşa mənaya çatır;
- ✓ şifahi üsul: dil uzun müddət yalnız audio-şifahi olaraq qalır;
- ✓ aktiv üsul: şagird danışaraq danışmağı öyrənir. Bu fəaliyyətin mühərriki ehtiyac, maraq və ya zövqdür;
- ✓ təqlid üsulu: uşaq yaxınları tərəfindən çıxarılan səsləri başa düşməzdən əvvəl onları təqlid edərək öyrənir;
- ✓ təkrarlama üsulu: dil formaları uşağın zehmində israrlı , sıx eşitmə və təkrar istifadə yolu ilə həkk olunur.

Həm ailədə uşaq üçün istifadə olunan, həm də hər kəsin xarici ölkədə istifadə etdiyi bu metodologiyada az qrammatika, çoxlu danışığ məşqləri var, çünki tələffüz müasir dillərdə ən böyük çətinlikdir. Bütün qrammatik qaydaların ardıcıl olaraq tərtib ediləcəyi və şagirdlər tərəfindən öyrənildikdən sonra, lazım olan söz ehtiyatını təmin edən, növbəti dərstdə özləri digər cümlələr qura bilmələri üçün diqqətlə hazırlanmış, yaxşı izah edilmiş mətnlər də metodologiyanın əsas vasitələrindəndir. Dil dəqiq bir plana və daimi qiymətləndirməyə riayət etməklə istifadə edilməlidir. Xarici dil öyrənmək maraqlı olduğu qədər çətinidir.

Təbii metodologiyaya edilən tənqidlərə və məktəb sistemində tətbiqinin çətinliyinə baxmayaraq, bu metodologiyanın müasirlərinin istifadə etdiyi ənənəvi metodologiyaya köklü şəkildə qarşı çıxaraq müəyyən bir inqilaba səbəb olduğu danılmazdır.

Xülasə olaraq, qrammatika təbii metodologiya istisna olmaqla, xarici dil tədrisinin bütün metodologiyalarında təqdim olunur. Qrammatik faktın əhəmiyyəti və inkişafı göz qabağındadır. Qrammatika demək olar ki, həmişə bir dilin formal tədrisində mövcuddur. Mükəmməl metodologiyanın axtarışı, çox qrammatika istifadə edən ənənəvi metodologiyadan, az istifadə olunan birbaşa metodologiyaya, dil sinifində

kommunikasiyanın inkişafına daha çox yer verən kommunikativ yanaşmaya qədər davam edir.

Metodologiyalar haqqında əsas faktlar :

<p>Ənənəvi metodologiya</p>	<p>XIX əsrin sonlarına doğru C. Puren tərəfindən yaradılmışdır. Müəllim sinifə tam nəzarət edir, mətnləri seçir və tapşırıqlar hazırlayır, suallar verir və cavabları düzəldirdi. Dərsdə istifadə olunan dil ana dili idi və qarşılıqlı əlaqə müəllimdən şagirdə həmişə birtərəfli idi. Lüğət, şagirdin əzbər bilməli olduğu sözlərin siyahısı şəklində öyrədilirdi. Sözlərin mənası ana dilinə tərcümə edilərək öyrənilirdi. Bu sistemin sərtliyi və onun məyusedici nəticələri digər metodologiyaların yaranmasına gətirib çıxardı.</p>
<p>Birbaşa metodologiya</p>	<p>1902-ci ildə C. Puren tərəfindən yaradılmışdır. Əsas prinsiplər: danışq dilinin istifadəsi, tələffüzə xüsusi diqqət, müəllimin rəhbərliyi ilə sual-cavab.</p>
<p>Aktiv metodologiya</p>	<p>1920-ci ildən 1960-cı illərə qədər fransız məktəblərində müasir xarici dillərin tədrisində ümumiləşdirilmiş şəkildə istifadə edilmişdir. Onu iki böyük pedaqoq Friedrich Fröbel və Johann Heinrich Pestalozzi yaratmışdır. Birbaşa metodologiya və ənənəvi metodologiya arasında uzlaşma olduğu düşünülərək « sintez metodologiyası » adlandırılırdı. Birbaşa təqlid üsulu ilə tələffüzün tədrisinə də diqqət yetirilmişdir.</p>
<p>Təbii metodologiya</p>	<p>1921-ci ildə Freinet tərəfindən yaradılmışdır. 1977-ci ildən etibarən geniş formada istifadə edilir. Şagirdlər biliyin yaratıcılarıdır. Yeni bilik yaratmaq üçün yuxarı səviyyə dərslərini gözləmirlər.</p>
<p>Audio-şifahi metodologiya</p>	<p>1940-1970-ci illərdə ABŞ-da işlənib hazırlanmışdır. Bu metodologiyaya görə, xarici dil yaxşı vərdişlərin təkrarlanması və gücləndirilməsi, pis vərdişlərin cəzalandırılması ilə öyrədilə</p>

	bilərdi. Xarici ölkələrə göndərilməzdən əvvəl dilləri çox tez öyrənməli olan əsgərləri öyrətmək üçün istifadə olunurdu.
Audio-vizual metodologiya	1960-cı illərdə P. Guberina və P. Rivene tərəfindən yaradılmışdır. Metodologiya dil laboratoriyası avadanlığı və müəllimlərin təlim müddəti baxımından baha başa gəldiyindən tədris yerini kommunikativ yanaşmaya vermişdir.

1.2 Xarici dilin tədrisində kurikulumdan istifadə edilməsi ilə ünsiyyət bacarıqlarının formalaşdırılması

« **Kurikulum** (latın sözü – *curriculum*) sözünün lüğəvi mənası *yol, istiqamət, elm, kurs, qaçış* deməkdir. İnglis – rus lüğətlərində *tədris planı, təlim kursu, proqram* sözləri ilə izah olunur. Bütün dünyada marağa səbəb olan kurikulum termin kimi ilk dəfə **Leyden** (1582) və **Qlazqo** (1633) universitetlərinin sənədlərində işlənmişdir. Bir termin kimi istifadəsi 1876-cı ilə gedib çıxan bu təlim kursu fənn kurikulumu olaraq ilk dəfə 1918-ci ildə ABŞ – da meydana gəlmişdir. XX əsrin 70-ci illərindən sonra kurikulum nəzəriyyəsi formalaşmışdır. Azərbaycan pedaqoji terminologiyasına kurikulum termini XX əsrin 90-cı illərinin sonunda daxil olmuşdur və onun əsasını təhlil, tərtib, tətbiq, qiymətləndirmə təşkil edir » [1, s. 13].

Azərbaycan pedaqoji fikrində kurikulum sözünün mahiyyətinə nəzər yetirək:

« Kurikulum təlim prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli təşkilinə, məqsədyönlü və ardıcıl həyata keçirilməsinə imkan yaradan konseptual sənəddir » [5].

Azərbaycan Respublikasının Təhsil Qanununda :

« Təhsil proqramı (kurikulum) təhsilin hər bir pilləsi üzrə təlim standartları və məzmun standartlarını, tədris fənlərini, həftəlik dərslər və dərslərdən kənar məşğələ saatlarının miqdarını, pedaqoji prosesin təşkili, təlim nəticələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqinin aparılması sistemini özündə əks etdirən dövlət sənədidir » [4].

« Kurikulum təhsilin məzmunu, təşkili və qiymətləndirilməsi ilə bağlı bütün məsələləri özündə cəmləşdirən konseptual sənəddir. Kurikulum təhsilin son

məqsədini, bu məqsədə çatmaq üçün yolları, bu yolların səmərəliliyini yoxlamaq üçün üsulları özündə birləşdirən, bir sözlə, təhsil prosesi ilə bağlı bütün fəaliyyətlərin səmərəli və məqsədyönlü təşkilinə şərait yaradan konseptual sənəddir » [2, s. 4].

Kurikulum yayılmağa başladığı andan etibarən hamı ona öz ölkəsinin ehtiyacları baxımından yanaşmışdır. Kurikulumu zəruri edən səbəblərə gəldikdə, bir neçə yanaşma göstərmək mümkündür :

- ✓ Cəmiyyətdə yeni ictimai münasibətlərin yaranması;
- ✓ İnformasiya əsrinin tələbləri;
- ✓ Mövcud təhsil proqramlarının müasir tələblərə uyğunsuzluğu;
- ✓ Dünya təhsil sisteminə inteqrasiya;
- ✓ Planlı iqtisadiyyatdan bazar iqtisadiyyatına keçid;
- ✓ Təhsilin məqsəd və vəzifələrinə yeni baxış və yanaşmaların formalaşması [2, s. 6].

Kurikulum, ilk növbədə, kompleks layihədir, digər şeylərlə yanaşı, ümumi təhsil məqsədləri, zəruri dil və təhsil tələblərindən şagirdin qiymətləndirilməsinə, dərslük tərtibatına, müəllim hazırlığına qədər bir çox məsələyə cavabdehdir. Kurikulum mövzular üzrə tədris saatlarının təxmini bölgüsünü verir və tədris prosesinin məntiqi irəliləməsini, şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərini, fənlərarası və fəndaxili əlaqələri nəzərə almaqla tədris mövzularının və dil materialının ardıcılığını təklif edir.

Xarici dillər üzrə kurikulumun vəzifəsi digər fənn kurikulumları kimi, cəmiyyətin və təhsilin mövcud tələblərinə uyğun olaraq baş vermiş dəyişikliklər nəticəsində təlim prosesinin müasirləşdirilməsini əks etdirməkdir. Prosesdən nəticəyə, tədrisdən öyrənməyə, planlaşdırmadan qiymətləndirməyə keçid məntiqi olaraq ona gətirib çıxarır ki, şagird xarici dilin tədrisi, öyrənilməsi və onların biliklərinin qiymətləndirilməsi zamanı təhsil sisteminin mərkəzində, səriştəli subyekt, əsas xarakter və təhsilin effektiv iştirakçısı olur.

Xarici dildə ünsiyyət əsas bacarıqlardan biridir. Təhsilin tam orta pilləsində xarici dildə ünsiyyət şagirdlərə müasir insanın iqtisadi, sosial və mədəni həyatı üçün zəruri olan dil səriştələrini genişləndirmək, habelə müxtəlif məlumat mənbələrinə çıxış əldə etmək üçün əlavə imkanlar üzrə inkişaf üçün yol açır. Xarici dilin öyrənilməsi prosesində şagird həm şifahi, həm də yazılı ifadələri, düşüncələri, hissləri və

hərəkətləri qavramaq, anlamaq, tətbiq etmək və aydınlaşdırmaq bacarığına diqqət yetirərək prosedə daha fəal iştirak etməlidir.

Dil ən mühüm ünsiyyət vasitəsidir ki, onsuz insan cəmiyyətinin mövcudluğu və inkişafı qeyri-mümkündür. Sosial münasibətlərdə, kommunikasiya texnologiyalarında baş verən dəyişikliklər, məktəblilərin kommunikativ səriştəsinin artması bu gün onların filoloji təhsilinin inkişafını tələb edir. Bütün bunlar « Xarici dil » fənninin ümumtəhsil fənni kimi statusunu yüksəldir.

Orta məktəbdə fransız dilinin tədrisi vasitəsilə şagirdlər fransız dilində ilkin səviyyədə kommunikativ biliyə nail olurlar ki, bu da onlara əsas nitq fəaliyyətlərini, yəni danışma, yazma, oxuma və dinləmə bacarıqlarını inkişaf etdirmək imkanı verir. Fransız dilini ünsiyyət və öyrənmə vasitəsi kimi istifadə edərək, orta məktəb təhsili boyunca dil tədrisini yüksək səviyyədə davam etdirmək müasir tədris proqramı ilə əlçatandır.

Orta məktəbdə xarici dil tədrisi aşağıdakı məqsədlərə nail olmağı hədəfləyir:

Kommunikativ səriştə - Xarici dildə əsas bacarıqların inkişafı: nitq, dil, sosial-mədəni, təhsil-koqnitiv;

Nitq səriştəsi - ünsiyyət və idrak fəaliyyəti vasitəsi kimi hədəf dilin funksional istifadəsi: orijinal xarici dili başa düşmək bacarığı. Mətnləri dinləmək və oxumaq, ardıcıl əsaslandırılmış ifadələrdə danışma və yazma ilə məlumat ötürmək, ünsiyyət vəziyyətinin xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq şifahi və şifahi olmayan davranışlarını planlaşdırmaq;

Linqvistik səriştə - seçilmiş ünsiyyət mövzularına və sahələrinə uyğun olaraq yeni dil vasitələrinə yiyələnmək, bu vasitələrdən ünsiyyət məqsədləri üçün istifadə etmək bacarığı; məktəbdə mənimsənilən qrammatikanın və müxtəlif xarakterli biliklərin, xüsusilə terminologiyanın sistemləşdirilməsi hesabına biliklərin həcmının artması;

Sosiomədəni səriştə-hədəf dildən istifadə edən ölkənin sosial-mədəni xüsusiyyətləri haqqında biliklərin həcmi genişləndirmək, bu spesifikliyə uyğun olaraq nitqi və qeyri-nitq davranışını inkişaf etdirmək, ünsiyyət qurmaq, dil və mədəniyyəti başa düşmək və şərh etmək bacarığı.

Kompensasiya səriştəsi - xarici dildə ünsiyyət prosesində, o cümlədən xüsusi situasiyalarda dil vasitələrinin kifayət qədər olmaması şəraitində vəziyyətdən çıxmaq bacarıqlarının inkişafı;

Təhsil və idrak kvalifikasiyası - xarici dili mənimsəmək, onun məhsuldarlığını artırmaq, o cümlədən özünütəhsilini davam etdirməkdə öyrənilən dildən istifadə etmək üçün təhsil fəaliyyətini təkmilləşdirməyə imkan verən xüsusi təhsil bacarıqlarının gələcək inkişafı.

Dil öyrənmək şagirdlərin müxtəlif bacarıqlara yiyələnməli olduğu çox mürəkkəb vahid prosesdir. Fransız dilinin tədrisinin nəticələri fəaliyyətyönümlü, şəxsiyyətyönümlü, kommunikativ-koqnitiv və sosial-mədəni yanaşmaların həyata keçirilməsinə yönəldilmişdir.

Xarici dil fənninin tədrisi şagirdlərin xarici dildə ünsiyyət vərdişlərinin və ünsiyyət mədəniyyətinin mənimsənilməsinə, lüğət ehtiyatının zənginləşdirilməsinə, şagirdlərdə xarici dili dərinləndirməyə marağın oyanmasını, öyrənilən dilin ana dili kimi danışıldığı ölkə ilə tanışlıq əsasında onların dünyagörüşünün genişləndirilməsinə qarşıya məqsəd qoyur.

Ümumi orta təhsil səviyyəsində xarici dil fənni üzrə 4 məzmun xətti və onların hər biri üzrə təlim nəticələri müəyyən olunmuşdur:

Dinləyib – anlama :

- ✓ dinlədiyi mətnin məzmununa münasibət bildirir;
- ✓ dinlədiyi mətnin məzmununu şərh edir.

Danışma:

- ✓ söz və ifadələrdən məna və qrammatik xüsusiyyətlərinə görə istifadə edir;
- ✓ dialoji və monoloji nitq bacarıqları nümayiş etdirir;
- ✓ fikirlərini müqayisələr aparmaqla izah edir.

Oxu :

- ✓ mətndəki yeni söz və ifadələri mənimsədiyini nümayiş etdirir;
- ✓ mətni sürətli, düzgün və ifadəli oxuyur;
- ✓ oxuduğu mətnin məzmununu məntiqi ardıcılıqla danışır;
- ✓ oxuduğu mətnin məzmununa münasibət bildirir.

Yazı:

- ✓ yazısında mətnin tərkib hissələrini (giriş, əsas hissə, nəticə) əlaqələndirir ;
- ✓ müxtəlif formalı (ifadə, inşa, esse, hekayə, məktub ərizə, tərcümeyi-hal) rəbitəli mətnlər qurur;
- ✓ fakt və hadisələrə yazılı münasibət bildirir;
- ✓ müxtəlif konstruksiyalı cümlələri düzgün yazır.

Yeni bir dili öyrənmək və ondan həzz almaq üçün tək cə dil bacarıqlarını öyrənmək kifayət deyil. Müəllim öyrənmənin tədris olunan dilin mədəniyyəti və ədəbiyyatı ilə əlaqələndirilməsini təmin etməlidir.

Ünsiyyət bacarıqları

- ✓ dildən istifadə edir;
- ✓ ünsiyyət prosesində fəal iştirak edir;
- ✓ öz ideyalarını təqdim edir;
- ✓ müxtəlif mətn növlərini tanıyır və istifadə edir;
- ✓ diaqramlar, cədvəllər kimi qeyri-xətti mətn formatlarından istifadə edir;
- ✓ həmsöhbətlərinin verbal və qeyri-verbal siqnallarına diqqət yetirir;
- ✓ şifahi ünsiyyətdən əlavə qeyri-verbal ünsiyyətdən istifadə edir;
- ✓ rəqəmsal rəbitədən istifadə edir;
- ✓ inam, cəsarət, səbr, maraq və hörmət kimi şəxsi keyfiyyətləri gücləndirir;
- ✓ başqa dilləri öyrənməyə müsbət münasibət inkişaf etdirir;
- ✓ xarici dilin əsaslarını başa düşür;
- ✓ xarici dildə sadə ifadələrdən istifadə edir;
- ✓ sözlərini həmsöhbətinə uyğunlaşdıraraq ünsiyyət qurur.

Fransız dili müəllimi:

- ✓ sinifdə həvəsli və nikbin atmosfer yaradır;
- ✓ şifahi səriştəni artırmaq üçün risk almağın vacibliyini göstərir və şagirdləri buna həvəsləndirir;
- ✓ şagirdləri kurikulum gözləntilərinə və xüsusi təlim məqsədlərinə əsaslanaraq, fransız dilində kommunikasiya bacarıqlarını öyrənməyə həvəsləndirən müsbət kriteriyalara diqqət yetirir;

- ✓ hər kəsin fransız dili sinfinin dəyərli üzvü olduğu və bir-birini dəstəklədiyi öyrənmə icması yaradır;
- ✓ şagirdləri sinif normaları və davranışlarına riayət etməyə cəlb edir;
- ✓ müəllimdən dəstək istəməzdən əvvəl şagirdləri bir-birinə kömək etməyə təşviq edir;
- ✓ şagirdlərin nailiyyətlərini qeyd etdikləri və bir-birlərini təbrik etdikləri müsbət atmosferi təşviq edir.

Səhvlərin düzəldilməsi

Şagirdlərin şifahi dil səhvlərini düzəltmək dil tədrisinin mürəkkəb aspektidir. Fransız dili müəllimi səhvin düzəldilməli olub-olmaması barədə qərar verərkən, səhvin növü, məsələn, tələffüz, söz seçimi, cümlə quruluşu, səhvin mesajın mənasına mane olub-olmaması kimi bir çox amilləri nəzərə alır.

Fransız dili müəllimi şagirdlərə öz səhvlərini göstərməzdən əvvəl nitqi bitirmələrinə icazə verərək, düşüncə prosesini kəsməkdən çəkinir. Səhvlərin yeni biliklər öyrənməyə səbəb olduğunu vurğulayır. Şagirdləri səhvi öz-özünə düzəltməyə həvəsləndirir və onlara dil istifadəsinə necə nəzarət etməyi açıq şəkildə öyrədir. Şagirdlərin yüksək maraq doğuran mövzulardan, düşündürücü suallardan və yumordan istifadə edərək öyrənmə tapşırıqlarında davamlı iştirakını təmin edir.

Müəllimin nitqi şagirdlərin əsas fransız dili bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün çox vacibdir, çünki bu, öyrənmə prosesini müşahidə edilə bilən edir. Müəllim ucadan düşünmə, ucadan oxuma və öyrənmə strategiyaları nümayiş etdirərək nitqin, dialoqun daha yaxşı başa düşülməsinə kömək edir. Müəllimlər həmçinin texnologiyadan istifadə edərək şagirdləri müxtəlif aksent və səsləri dinlətməklə ünsiyyətə alışdırmağa çalışırlar.

Dinləməklə Öyrənmək

Fransız dilinin öyrənilməsinin birinci mərhələsində şagirdlərdən ilk növbədə şifahi olaraq başa düşdüklerini oxumaq və yazmaq tələb olunur. Müəllim şagirdləri gözləməyə, düşünməyə vaxt ayırmağa və cavab verməkdə istifadə edə biləcəkləri ipucları üçün başqalarını diqqətli dinləməyə təşviq edə bilər.

Danışaraq öyrənmək

Fransız dili müəllimi bacarıq, maraq və ya öyrənmə səviyyəsini nəzərə alaraq cütlər və ya kiçik qruplarla iş formasından istifadə edir. Dərsləri planlaşdırarkən şagirdlərin tapşırığı başa düşmək üçün bilməli olduğu sözləri aydın şəkildə izah edir. Şagirdlərə öz nitqlərinə necə nəzarət etməli olduqlarını aydın şəkildə öyrədir, özünüinkişafə təşviq edən strategiyalar təqdim edir, irəlilədikcə, dəqiq dil və daha mürəkkəb cümlə strukturlarından istifadə edərək nitq bacarıqlarını inkişaf etdirməyə həvəsləndirir.

Şagirdlərin şifahi səriştəsi inkişaf etdikcə, müəllimin təlimi fərqləndirmək zərurətini nəzərə alması vacibdir. Bütün şagirdlər eyni sürətlə öyrənmir, ona görə də differensiallaşdırılmış təlim müəllimlər üçün çətin məzmun ətrafında çatdırılan, şagirdlərin ehtiyaclarını müvafiq səviyyələrdə qarşılamaq və onlarda maksimum inkişafə nail olmaq üçün nəzərdə tutulmuş effektiv üsuldur [51, s. 2].

Müəllim fəaliyyətləri planlaşdırarkən əvvəlcə şagirdlərin nə bildiyini, nə edə biləcəyini müəyyən edir. Bütün şagirdlərin şifahi qavrayışını dəstəkləmək üçün sözlərin başa düşülməsini asanlaşdırmaq məqsədilə danışarkən hərəkətlər, jestlər və ya mimikalardan istifadə edə bilər.

Yüksək keyfiyyətli kurikulum şagirdlərə əldə edilmiş bilik və bacarıqlardan həm şəxsi həyatlarında, həm də öz demokratik cəmiyyətlərində istifadə etmək üçün müəyyən şəxsi keyfiyyətlərə malik olmağa imkan verir [20, s. 12]. Hər şeydən əvvəl kurikulumun funksiyası şagirdin həm şəxsi, həm də sosial inkişafına yönəldilməlidir.

Əvvəlki dövrlə müqayisədə bu mərhələdə kommunikativ səriştələrin aşağıdakı əsas sahələrinin formalaşması haqqında danışmaq olar:

Kommunikativ əlaqə sahəsi

Bu sahə çərçivəsində xarici dil öyrənilərkən aşağıdakı kompetensiyalar formalaşır:

Bütün ünsiyyət səviyyələrində xarici dil sisteminin xüsusiyyətlərini və elementlərini mənimsəmək də daxil olmaqla linqvistik kompetensiyalar: orfoqrafiya, fonetika, qrammatika, lüğət, üslub dil biliklərinin formalaşması, genişləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi;

Dil biliklərindən, yazılı və şifahi nitqi başa düşmək bacarığından, həm məktəb saatlarında, həm də dərslərdən fəaliyyətlər zamanı ünsiyyət bacarıqlarından səmərəli istifadə;

Ünsiyyət strategiyasını seçməyə və müəyyən nitq aktına uyğunlaşmağa imkan verən pragmatik səriştlər, sinonimlərin, antonimlərin istifadəsi.

Bu bilik sahəsindəki fəaliyyətlər inteqrasiya bacarıqlarının eyni vaxtda inkişafı, mesajların qavranılması və istehsalı, qarşılıqlı əlaqə, ünsiyyət qaydalarını, normalarını və üsullarını dərk etməklə şagirdlərdə linqvistik, kommunikativ və pragmatik qabiliyyətlərin formalaşmasına kömək edir. Bu cür kompetensiyaları əldə etməklə şagirdə düşünmək, reaksiya vermək, fərziyyələr irəli sürmək, mücərrədləşdirmək və şərh etmək intellektual qabiliyyətləri inkişaf edir. Beləliklə, o, ünsiyyət qura bilən, real vəziyyətlərə uyğunlaşa bilən, müzakirələrdə fəal iştirak edən, özünün və başqasının nöqteyi-nəzərini ifadə edən, tənqidi bəyanatlar verən şəxsiyyətə çevrilir.

Kommunikativ fəaliyyət modeli göstərir ki, orta məktəbdə təhsilini başa vurduqdan sonra şagirdlər müxtəlif sahələrdə bacarıqlara sahib olurlar:

- ✓ təhsilin əvvəlki pillələrində müəyyən edilmiş kommunikativ səriştlərdən istifadə etməklə ünvan sahibinin və ya kütləvi informasiya vasitələrinin müxtəlif şifahi və yazılı mesajlarını dinləmək, anlamaq və müstəqil şəkildə şərh etmək;
- ✓ nitqdə ahəngdarlığa nail olmaqla, konkret ünsiyyət situasiyasına uyğun, geniş çeşiddə şifahi və yazılı tapşırıqlar hazırlamaq;
- ✓ jest və mimika kimi qeyri-linqvistik ünsiyyət vasitələrindən düzgün istifadə etmək. Kommunikativ situasiyalarda simulyasiyalar, dəyirmi masalar, rollu oyunlar və s. istifadə etməklə inkişaf etmək.

Mədəniyyət və kommunikasiya sahəsi

Bu sahə çərçivəsində xarici dil öyrənilərkən aşağıdakı kompetensiyalar formalaşır:

Təhsilin əvvəlki pillələrində əldə edilmiş, hədəf dildə danışan ölkənin mədəniyyətinə uyğunlaşmaq üçün zəruri olan bilik və bacarıqların formalaşmasını tələb edən sosial, multikultural və mədəniyyətlərarası səriştlər və s.

Xarici dilin öyrədilməsi, öyrənilməsi, qiymətləndirilməsi prosesində şagird həm də öyrənilən dilin ölkəsinin mənəvi xəzinəsini: tarix, iqtisadiyyat, sosial həyat, incəsənət və s. sahələri də müxtəlif mədəniyyətlər prizmasından bilməlidir.

Müqayisə sahəsi

Bu sahə çərçivəsində xarici dil öyrənilərkən aşağıdakı kompetensiyalar formalaşır:

- ✓ öyrənilən dillərə əsaslanan dillərarası kompetensiyalar: leksik, qrammatik, fonetik və digər səviyyələrdə dil sistemlərinin oxşarlıqları və fərqləri;
- ✓ öyrənilən dillərdə terminoloji biliklər, oxşar anlayışlar;
- ✓ öyrənilən dillərə əsaslanan mədəniyyətlərarası səriştə, mədəni oxşarlıq və fərqlər.

Cəmiyyət və kommunikasiya sahəsi

Şagirdi ətrafdakı reallıqla əlaqələndirən vətəndaş səriştələri ona müxtəlif irqlərin, dinlərin, millətlərin, xalqların bir-biri ilə ünsiyyət qurmağa çalışdığı çoxşaxəli dünyada öz yerini tapmağa kömək edir, bununla da şagirdi zənginləşdirir.

Xarici dili öyrənmək həyatı daha dolğun yaşamağa, ifadə olunan fikir və mühakimələrə qarşı dözümlülük, hörmət və məsuliyyət nümayiş etdirməyə kömək edir. Bu kompetensiyalar əsasında şagirdlər ana dili vasitəsilə yaratdıqları mənəvi dəyərləri xarici dilə öyrəşmə prosesində öyrənilən ümumbəşəri dəyərlərlə əlaqələndirə və fərqləndirə bilirlər.

Əvvəlcədən müəyyən edilmiş dəyər və münasibətlərə əlavə olaraq, xarici dil öyrənmək müxtəlif ünsiyyət vəziyyətlərində komandada işləyərkən fikir mübadiləsində çeviklik gətirəcək, xarici dilin bir vasitə kimi rolunu anlamağa kömək edəcəkdir.

Kurikulumdan istifadə etməzdən əvvəl, öyrədiləcək auditoriyaya uyğun təhsil məqsədləri və məzmunu seçmək üçün ehtiyacları müəyyən etmək lazımdır. Porcherin fikrincə, « Təlim ehtiyaclarını bilmək bu ehtiyaclara əsaslanmaq üçün pedaqoji cəhətdən zəruridir, çünki şagirdlərin istəklərinə uyğun gəlməyən tədris çox vaxt uğursuzluğa məhkumdur » [31, s. 23]. Bureau qeyd edir ki, « ehtiyac arzu olunan nəticə ilə mövcud nəticə arasındakı boşluğu və ya fərqi təmsil edir » [12, s. 7].

Təlim ehtiyaclarının analizi real nəticə ilə ideal nəticə arasında çatışmazlıq və ya boşluğu, eləcə də bu iki nəticə arasında körpü yarada biləcək hərəkətləri açıq şəkildə göstərir.

Şifahi olaraq şagirdlərin fransız dilində ünsiyyətinə nail olmaq üçün bir neçə yoldan istifadə etmək mümkündür:

Özünü təqdim etmək, zövqlərindən danışmaq, saatın neçə olduğunu soruşmaq, ölkəsi haqqında danışmaq, iqlim haqqında danışmaq, şəxsi layihələr haqqında danışmaq və.s.

Dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün şagirdə verə biləcəyimiz bir neçə tapşırıq növü :

- ✓ Sadə qəzetləri, romanları, sadə təlimatları oxumaq;
- ✓ Sadə reseptləri , saytlarda təqdim olunan məlumatları oxumaq və anlamaq;
- ✓ Açıqca yazmaq, fransız dilində e-poçt yazmaq, məktub yazmaq və.s.

Xarici dil proqramı formal qrammatikadan çox kommunikativ niyyətlərə əsaslanır. Bu proqram ünsiyyətə xarici dil öyrənməyin əsas məqsədi kimi baxır.

Tədris prosesində motivasiya prinsipi sayəsində müəllim təhsil fəaliyyətini şagirdin ehtiyacları, maraqları və qabiliyyətləri əsasında qura bilir. Əgər əvvəlki dövrlərdə motivasiya müəllim tərəfindən verilirdisə, orta məktəb səviyyəsində şagirdlər getdikcə daha çox müstəqilləşdikcə, proses özünü motivasiya formasını alır. Geniş ərazidə yayılmış beynəlxalq ünsiyyət dilinin öyrənilməsi intellektual və zehni qavrayışın, əzbərləmə və təfəkkür proseslərinin formalaşmasına, qabiliyyətlərin, biliklərin, şəxsi həyat mövqeyinin və dəyərlərin inkişafına həlledici təsir göstərəcəkdir. Xarici dil əsas vasitə, alternativ bilik və məlumat mənbəyi kimi məktəblə bağlı öz maraq və məqsədlərini müəyyən etmək üçün stimulu maksimum dərəcədə artıracaq, eyni zamanda digər elm sahələrindən istifadə etməklə şagirdlərin peşəkar inkişafını tamamlayacaqdır.

1.3 Kommunikativ yanaşma xarici dil tədrisində yarana biləcək kompetensiyaların əsası kimi

Ötən əsrin 70-ci illərində Avropada yeni bir yanaşma yarandı. Bu audio-vizual metodologiyada köklü dəyişikliklər edən kommunikativ yanaşma idi. Möhkəm qurulmuş bir metodologiya hesab edilmədiyi üçün metodologiya deyil, yanaşma adlanır.

Audio-vizual metodologiya 1980-cı ildən bəri problemlərlə davam etsə də, kommunikativ yanaşma əvvəlki təcrübələrlə müqayisədə köklü dəyişikliklər edir. Adından da göründüyü kimi, kommunikativ yanaşmanın əsas məqsədi xarici dildə ünsiyyət qurmağı öyrənməkdir. « Kommunikativ tipli metodologiyalar və dərslər ümumiyyətlə funksional ünsiyyət məqsədləri ətrafında təşkil olunur » [15, s. 24].

Müxtəlif təhlillər ünsiyyət bacarıqlarında rol oynayan fərqli elementləri vurğuladı. Ümumiyyətlə, dörd əsas komponenti ayırd etmək olar:

- ✓ dil komponenti, yəni qrammatik, fonoloji, lüğət və s. qaydalar və strukturlar haqqında biliklər. Bu komponent zəruri şərtədir, lakin xarici dildə ünsiyyət qura bilmək üçün kifayət deyil;
- ✓ dilin sosial-mədəni istifadə qaydalarına dair biliklərə istinad edən, situasiyaya və ünsiyyət məqsədinə uyğun olaraq müvafiq dil formalarından necə istifadə etmək barədə bilikləri tətbiq edən sosiolinqvistik komponent;
- ✓ yerləşdirildikləri ünsiyyət vəziyyətinə görə müxtəlif növ diskursların uyğunluğunu təmin edən diskursiv komponent;
- ✓ ünsiyyətdəki uğursuzluqları kompensasiya etmək üçün şifahi və şifahi olmayan strategiyalardan istifadə etmək bacarığından ibarət strateji komponent [16].

Kommunikativ yanaşma dili fərdiləşdirmək və şagirdlərin maraqlarına uyğunlaşdırmaq məqsədi daşıyır, daha maraqlı və həvəsləndirici orijinal mənbələrdən istifadə etməyi hədəfləyir. Xarici dil sinfində orijinal mətnlər, qəzet və jurnal məqalələri, şeirlər, videolar, yeni xəbər bülletenləri, müzakirə proqramları - bütün bunlar müxtəlif üsullarla istifadə edilə bilər [47, s. 65].

Kommunikativ yanaşmanın əsas prinsiplərinə aşağıdakılar daxildir:

- ✓ mənaya və düzgün istifadəyə diqqət yetirilir;

- ✓ həm axıcılığa, həm də dəqiqliyə diqqət yetirilir;
- ✓ dörd bacarığın (danışma, yazma, oxuma və dinləmə) inteqrasiyası;
- ✓ kommunikativ metodun tədrisi zamanı yalnız birdilli lüğətlərdən istifadə olunur;
- ✓ bütün kommunikativ fəaliyyətlərin sosial məqsəd daşdığı müdafiə edilir;
- ✓ ünsiyyət məlumat əldə etmək, üzr istəmək, hissləri ifadə etmək kimi geniş funksiyaları və gecikməyə görə üzr istəmək, ən yaxın poçt şəbəkəsinin harada olduğunu öyrənmək kimi anlayışları ehtiva edir;
- ✓ sinif fəaliyyətləri dilin mənasına diqqət yetirməklə, şagirdlərə hədəf dildən mənalı məqsədlər üçün istifadə etməyə imkanlar təqdim edir;
- ✓ adi sinif idarəçiliyində və gündəlik dərslərdə hədəf dilin istifadəsi xarici dilin mənimsənilməsi prosesini əks etdirir;
- ✓ kommunikativ yanaşma şagirdlərin maraq və ehtiyaclarından irəli gəlidiyi üçün şagird mərkəzlidir;
- ✓ sinif şagirdlərə real həyat vəziyyətlərinə bənzər situasiyalarda real ünsiyyət imkanını təklif edir, diqqəti təkrardan daha çox yaranan yaradıcı rollara, tədqiqatlara, layihələrə və oyunlara yönəldir;
- ✓ cüt və qrup işlərini əhatə edən aktiv öyrənmə ön plandadır;
- ✓ sinifdə sadəcə müəllimi dinləməkdənsə, dinləmə və danışma bacarıqlarına diqqət yetirərək qarşılıqlı əlaqədə olmaq çox əhəmiyyətlidir;
- ✓ səhvlər dil öyrənmənin təbii hissəsidir. Birdən-birə dildən yaradıcı şəkildə istifadə etməyə çalışan şagirdlərin səhv etmələri olduqca normaldır. Bu səhvlərin daimi olaraq düzəldilməsi gərəksizdir, hətta yaradıcılığa mane olan amildir. Bu yanaşmaya görə, şagirdlərin dilin quruluşundan daha çox danışmaq yolu ilə ünsiyyət qurması vacibdir;
- ✓ dil təhlili və qrammatikanın izahı bəzi şagirdlər üçün yararlı ola bilər, lakin hədəf dildən geniş istifadə bütün şagirdlərə fayda verəcəkdir;
- ✓ ana dilindən tanış olduqları mövzulardan istifadə şagirdlərin motivasiyasını artırır və bununla da onların dərslərdə daha fəal iştirakına şərait yaradır;

- ✓ tədrisdə istifadə olunan materiallar şagirdlərin öz həyatları ilə bağlı olmalı, onların yaşına uyğun materiallar seçilməlidir. Materialların mütəmadi olaraq dəyişdirilməsi də şagirdlərin marağına səbəb olur;
- ✓ dildən improvizasiya şəklində istifadə gözlənilməz situasiyalarda şagirdlərin özünə inamını artırır;
- ✓ kommunikativ yanaşma daha maraqlı və həvəsləndirici olan orijinal mənbələrdən istifadə edir;
- ✓ faydalı kommunikativ dilin inkişafı üçün vizual stimullardan istifadə vacibdir.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, kommunikativ yanaşma öyrənənlərə səlis danışmağa, başqaları ilə ünsiyyət qurmağa və öz fikirlərini inamla ifadə etməyə kömək edir. Kommunikativ yanaşmada şifahi ifadə - anlama və yazılı ifadə - anlama bacarıqlarının inkişafına diqqət yetirilir. Hər dərstdə şagirdlər praktik və gündəlik vəziyyətlərdə əvvəlcədən təyin edilmiş məqsədləri olan fəaliyyətlər vasitəsilə fransız dilini tətbiq etməyə təşviq edilir.

Əsas məqsədi xarici dildə ünsiyyət qurmağı öyrənmək olan 1970-ci illərdən istifadə edilən kommunikativ yanaşma şifahi ünsiyyəti inkişaf etdirmək və ümumi anlayışı artırmaq üçün rol oyunlarından istifadə edir. İzləyicilərinin ünsiyyət ehtiyaclarını tanıyır və bu ünsiyyət ehtiyaclarını qarşılamaq üçün kommunikasiya şəraitində çalışır. Bu yanaşmada qrammatika qaydaları, lüğət, sosial-mədəni qaydalar, danışma, şifahi və şifahi olmayan strategiyalar və real ünsiyyət vəziyyətləri haqqında biliklər inkişaf etdirilir.

Ünsiyyət qabiliyyəti aşağıdakı aspektləri əhatə edə bilər:

- ✓ dilin müxtəlif məqsədlər və funksiyalar üçün necə istifadə ediləcəyini bilmək;
- ✓ xüsusi kommunikativ situasiyadan və bu situasiyanın iştirakçılarından asılı olaraq dilin necə dəyişdiyini bilmək: məsələn, rəsmi və qeyri-rəsmi, şifahi və yazılı nitq arasındakı fərqləri bilmək;
- ✓ müxtəlif növ və xarakterli mətnləri, məsələn, hekayələr, müsahibələr, dialoqlar, reportajlar yaratmaq, oxumaq və başa düşmək;
- ✓ məhdud leksik və qrammatik baza ilə belə söhbəti davam etdirmək bacarığı.

Xarici dilin tədrisində məqsəd praktiki dil bacarıqları əldə etməkdir. Lakin təcrübə göstərir ki, çox vaxt məzun olduqdan sonra hətta ən yaxşı şagirdlərin belə kortəbii nitq qabiliyyəti olmur, zəif söz ehtiyatı və qrammatik strukturların monotonluğu hiss olunur.

Hədəf auditoriyasının müxtəlifliyini nəzərə alaraq (miqrant işçilər, elm adamları, texniki işçilər, təhsil alan tələbələr və s.), bu yanaşma iki mərhələyə ayrılır: instrumental fransız dili, funksional fransız dili. Audio-vizual metodologiyanın universalist yanaşmasına qarşı, hər bir tamaşaçının dil ehtiyaclarına uyğunlaşmaq üçün çox yönlü bir yanaşma tətbiq edilir.

Instrumental fransız dili sinif şəraitində şifahi ünsiyyəti hədəfləyir. Bu ani bir anlayış əldə etməkdir. Instrumental fransız dili sinif xaricində şifahi ünsiyyət yaratma bacarığı deyil, təcili anlama ehtiyacını ödəmək, anlama bacarığı əldə etməkdir.

Funksional fransız dili şagirdlərin real dil ehtiyaclarına əsaslanır. Şagirdlərin dil ehtiyacları müəyyən vəziyyətlərdə etməli olduqları danışma hərəkətləri ilə müəyyən edilir. Müəyyən ünsiyyət vəziyyətlərində və müəyyən sosial rollara uyğun olaraq natiq-danışan əlaqəsini nəzərdə tutur.

Fransız dilini öyrətmək üçün funksional fransız dilini inkişaf etdirmək ən vacib məsələdir. Müəllim ümumi məqsədlərə uyğun olaraq öyrənmə məzmununu təyin edir. Dil öyrətmək hədəf auditoriyanın növü ilə sıx əlaqəlidir, buna görə də hədəf auditoriyanı diqqətlə müəyyənləşdirmək vacibdir.

Funksional yanaşma şagirdin ehtiyacları ilə çox maraqlanır və öyrənmə potensialı ilə əldə edilən bilikdən istifadənin əhəmiyyətini vurğulayır. Ehtiyac anlayışı qeyri - müəyyən olsa da, bəzən maraq, məqsəd və s. ilə izah edilə bilər. Bununla birlikdə, yaşadıkları ölkəyə və xarici dilin danışıldığı ölkələrlə əlaqələrinə, dil səviyyələrinə, seçdikləri təhsil sahəsinə və öz öyrənmələrinə görə şagirdlərin ehtiyaclarını şaxələndirən bir çox amil var.

Bu yanaşmanın Fransada nəşr olunan ilk dərsliklərindən biri 1983 -cü ildə « Sans Frontières » idi və 1988 -ci ildə « Le Nouveau Sans Frontières » adı ilə yeniləndi. Kitabın ön sözündə qeyd edilmişdir : « çoxsaylı şifahi, dinləmə və sistemləşdirmə məşqləri vasitəsilə dil öyrənilməsi təmin edilir; bir çox nitq fəaliyyəti

ilə ünsiyyət qurmağı öyrənmək, bir çox sənəd və fotosəkil ilə sivilizasiyanı öyrənmək nəzərdə tutulur » [18, s. 3]. « Le Nouveau Sans Frontières » dərslik, iş dəftəri, müəllimin təlimatı və üç audio lentdən ibarət idi.

Fransız dilinin tədrisi üçün istifadə olunan başqa bir dərslik, 1996-1997-ci illər kitab, iş dəftəri və iki audio kasetdən ibarət olan « Café Crème » dərsliyi idi.

Bu dərsliklərin məqsədi, yeni başlayanlarda qarşılaşma biləcəkləri real həyatda fransız dilində ünsiyyət qurmaq üçün əsas bacarıqları əldə etmələrini təmin etməkdir. Bu kitablarda ünsiyyətə daha çox diqqət yetirən iki növ rol oyunu var. Biri drammatizasiyadır, yəni dialoq oynamaqdır. Digəri improvizasiya, yəni ani vəziyyətdə, yaradıcı şəkildə oynamaqdır. Dinlə-təkrar et direktivi ilə elan edilən fəaliyyətlərdə tələffüz və intonasiyanın doğruluğuna diqqət yetirilir və müəllim fonetik səhvləri düzəldir. Bu kitablardakı şifahi fəaliyyətlər, fransız dili dərsi zamanı hər bir şagirdin danışıma müddətini artırmaq və şagirdləri ünsiyyətə salmaq üçün hazırlanmışdır.

« Kommunikativ yanaşma öyrənilərə müxtəlif vəziyyətlərdə necə ünsiyyət qurmağı öyrənməyə imkan verir. Bunun üçün müəllim prioritetləri müəyyən etməli və özünə sual verməlidir: Kim? Nə ? Niyə ? Necə ?

- ✓ Kim? - kimə öyrədirəm? (təmasçıları tanımaq)
- ✓ Nə? - nə öyrədirəm? (dərsin məzmununu müəyyənləşdirmək)
- ✓ Niyə? – dərsin məqsədi nədir? (çatmalı olduğumuz məqsəd)
- ✓ Necə? - istifadə ediləcək vasitələr hansılardır? (resursları və metod) » [66]

Kommunikativ yanaşmada istifadə edilə biləcək müxtəlif orijinal sənədlər var, məsələn: şəkil, qəzet məqaləsi, video (filmdən çıxarış, televiziya xəbərləri, müsahibə və s.), radio, turist broşürü, reklam və s. Müəllimin məqsədi şagirdlərinə bütün açarları verməkdir ki, onlar ünsiyyət vəziyyətlərinə uyğunlaşa və öhdəsindən gələ bilsinlər.

Kommunikativ yanaşmanın tərəfdarları hesab edirlər ki, effektiv ünsiyyət dil formalarının ünsiyyət vəziyyətinə (həmsöhbətin vəziyyəti, yaşı, sosial rütbəsi, fiziki mövqeyi və s.) uyğunlaşmasını nəzərdə tutur. Üstəlik, ötürülən məna, danışanın çatdırmaq istədiyi mesajla həmişə eyni olmur, çünki məna iki tərəfdaş arasında sosial

qarşılıqlı əlaqənin, danışıqların məhsuludur. Əslində, dediyimiz sözün, həmsöhbətimiz tərəfindən düzgün şərh ediləcəyinə heç bir zəmanət yoxdur. Kommunikativ yanaşmaya görə, dil öyrənmək audio-şifahi metod kimi vərdişlər və reflekslər formalaşdırmaqdan ibarət deyil. Öyrənmə daha çox yaradıcı bir prosesdir. Kommunikativ yanaşmada öyrənmə artıq passiv deyil, fərdin daxilində baş verən proses olaraq görülür. Nəticə, şagirdə təqdim olunan məlumatın növündən və bu məlumatı necə işləyəcəyindən asılıdır.

Kommunikativ yanaşma ilk növbədə vacib olsa da, linqvistik strukturların düzgünlüyünə deyil, digər parametrlərə diqqət yetirir:

- ✓ ünsiyyət prosesində iştirakçıların qarşılıqlı əlaqəsi;
- ✓ ümumi kommunikativ məqsədi başa düşmək və ona nail olmaq;
- ✓ hər şeyi müxtəlif yollarla izah etməyə və ifadə etməyə cəhdlər.

Uşaq öz dilinin tələffüzünü, fonetikasını necə öyrənir sualına çoxumuz deyərdik: valideynlərini təqlid edərək. Bizdən fərqli olaraq, uşaqlar kifayət qədər söz ehtiyatı və qrammatika çatışmazlığı ilə danışır, səhv etməkdən qorxmur və etdikləri səhvlərə görə özlərini mühakimə etmirlər. Komplekslərin olmaması uşaqlara dilə yiyələnməyə kömək edir. Kommunikativ yanaşma təxminən eyni şəkildə tətbiq olunur: şagirdlər maraqlı mövzunu müzakirə edir və söhbətdə yeni struktur və ya lüğətdən istifadə etməyi öyrənirlər. Məsələn, müəllim xəyalları haqqında danışmağı təklif edir. Bu zaman şagirdlər işlətdikləri cümlələrdə səhv edə bilər. Amma 5-10 cümlədən sonra etdikləri səhvləri asanlıqla yadda saxlayır və onun istifadə prinsiplərini başa düşürlər. Başqa sözlə desək, qrammatika və lüğət tədqiqatın əsas mövzusu deyil, köməkçi material kimi istifadə olunur və avtomatik öyrənilir. Dil maneəsi çox vaxt insanın söhbətdə səhv etmək qorxusundan yaranır. Kommunikativ yanaşma isə bu qorxu ilə uğurla mübarizə aparır. Dərs vaxtının əsas hissəsi nitq bacarıqlarının inkişafına həsr olunur.

Sinifdə kommunikativ yanaşma çərçivəsində tez-tez aşağıdakılardan istifadə olunur:

- ✓ hava limanında yol tapmaq, mənzil kirayələmək, kafedə sifariş vermək və s. kimi real vəziyyətə yaxın olan kommunikasiya vəziyyətləri simulyasiya edilir;

- ✓ qəzet və jurnallardan məqalələr, video mühazirələr, filmlərdən parçalar, reklam çarxları və s. kimi müxtəlif orijinal materiallardan geniş istifadə olunur;
- ✓ cütlərdə və qruplarda işdən fəal şəkildə istifadə olunur: müzakirələr, birgə məşqlər, oyunlar, layihələr;
- ✓ hədəf dilin ölkələrinin tarixi və mədəniyyəti ilə tanışlığa böyük diqqət yetirilir;
- ✓ ünsiyyət əsasən hədəf dildə aparılır, şagirdlərin ana dilindən istifadəsi mümkün qədər minimuma endirilir;
- ✓ müəllimin mühüm vəzifəsi biliyi ötürmək və səhvləri düzəltmək deyil, daha çox şagirdləri istiqamətləndirmək, onlara kömək etmək, ünsiyyət üçün şərait yaratmaqdır. [8, s. 95]

Fransız dili dərslərində şagirdləri mümkün qədər tez-tez ünsiyyətə cəlb etmək vacibdir. Çünki ünsiyyət ənənəvi olaraq şagirdlə müəllim arasında inkişaf edir. Yəni müəllim suallar verir, şagirdlər bu suallara cavab verirlər. Bununla birlikdə, bu yanaşmada müəllimin məqsədi şagirdlər arasında mübadiləni təşviq etmək və sinfi ünsiyyət məkanına çevirməkdir. Müəllim və şagirdlərin sinifdə istifadə etdiyi əsas ünsiyyət vasitəsi fransız dili olmalıdır, azərbaycan dili yalnız başqa cür mümkün olmadıqda istifadə edilməlidir. Amma nəzərə alınmalıdır ki, sinifdə, xüsusən də ilk öyrənmə dərslərində azərbaycan dilindən istifadə qaçınılmazdır.

Müəllim şagirdlə təhsilin üç mərhələsindən keçir: İştirak; Öyrənmə; Aktivləşdirmə.

İştirak mərhələsində müəllim şagirdi təlim prosesinə cəlb edir: şəkil, problem, film haqqında müzakirə təklif edir.

Öyrənmə mərhələsində şagirdə qrammatika, yeni söz və ifadələrin işlədilməsi izah olunur, yəni söz ehtiyatını genişləndirməyə, qrammatikaya yiyələnməyə kömək edilir.

Biliyin aktivləşdirilməsi mərhələsində şagird qrammatikanı və lüğəti möhkəmləndirmək üçün müxtəlif tapşırıqlar yerinə yetirir. Bu, əldə edilmiş biliklərin tətbiqi ilə öyrənilən mövzunun müzakirəsinin davamı ola bilər.

Müəllim şagirdlər arasında qarşılıqlı əlaqəni dəstəkləməli, onları zəruri olan müxtəlif linqvistik vasitələrlə təmin etməli, davranış psixologiyasında olduğu kimi stimulları paylaşmaqdan, stimullaşdırıcı ünsiyyət vəziyyətləri ilə təmin etməlidir.

Kommunikativ yanaşmada sinif fəaliyyəti bütün səviyyələrdə mənalı dialoqlara əsaslanır və beləliklə, şagirdlərin dil bacarıqlarını ön plana çıxarır.

Kommunikativ yanaşmanın bir çox fərqli xüsusiyyəti mövcuddur :

Fərdi yanaşma. Fərdi yanaşma müəllimin təhsil proqramını konkret şagirdə uyğunlaşdırması deməkdir. İnsanlar bir - birindən həm təbii xüsusiyyətlərə, bacarıqlara, təhsil və nitq fəaliyyətini yerinə yetirmək qabiliyyətinə görə, həm də şəxsi xüsusiyyətlərinə görə fərqlənirlər: şəxsi təcrübə, xüsusi duyğu və hisslər, maraqlar. Fərdi yanaşma bilik boşluqlarını tez aşkar etməyə və aradan qaldırmağa imkan verir. Beləliklə, şagird öyrənilən bütün fənləri hərtərəfli başa düşə bilər.

Şagirdlər tapşırığın həcmi və növünü seçirlər. Qeyd etmək lazımdır ki, ev tapşırığının istifadəsini tamamilə dayandırmaq olmaz, çünki ev tapşırığı materialı yaddaşda möhkəmləndirmək və onun nə qədər yaxşı öyrənildiyini yoxlamaq üçün ən yaxşı yoldur. Kommunikativ yanaşma ilə ev tapşırığı heç vaxt darıxdırıcı deyil - biliklərini yoxlamaq üçün onlayn testlər və tapmacalar, mahnılar və müxtəlif fransız dilində resurslar ola bilər.

Qrammatika və lüğətdən köməkçi material kimi istifadə etmək və onların avtomatik öyrənilməsi. Bu yanaşmada şagirdlər sadəcə qaydaları əzbər yadda saxlamağa vaxt sərf etmirlər. Onlar praktikada həqiqətən faydalı olan qrammatik strukturların, söz və ifadələrin təbii istifadəsini öyrənirlər.

Sinifdə maksimum tətbiq. Sonradan müzakirə mövzusunda çevrilən maraqlı mətni oxumaq üçün bir neçə dəqiqə vaxt verilir. Bir şey aydın deyilsə, müəllim mütləq köməyə gəlir və hər şeyi izah edir. Bu yanaşma vaxta qənaət etməyə və danışıq inkişafı ilə məşğul olmağa imkan verir. Klassik problemi həll edir: « Mən hər şeyi başa düşürəm, amma danışa bilmirəm ».

Xarici dil öyrənmə metodologiyaları kimi, kommunikativ yanaşma da zamanla dəyişdi, lakin onun əsas prinsipləri dəyişmədi. Bu üsuldan istifadə edərək dil öyrənərkən səlis danışmaq və ya düzgün danışmaq arasında seçim etmək lazım deyil. Çətinlik özünü həm səlis, həm də düzgün formada ifadə etməkdir.

Şagird ilk dərstdən fransız dilində danışmağa başlayır. Hətta dili sıfırdan öyrənənlər də ilk dərstdə onlarla ifadəni mənimsəyirlər. Bu, dil maneəsinin qarşısını

alaraq və ya aradan qaldıraraq nitqə tez alışmağa imkan verir. Ana dilindən istifadə etməmək fransız dilinin tədrisində kommunikativ yanaşmanın ən təsirli məhdudiyyətlərindən biridir.

Kommunikativ yanaşmanın üstünlükləri

- ✓ kommunikativ yanaşma üzrə keçirilən kursun vaxtının böyük hissəsi nitq təcrübəsinə həsr olunur;
- ✓ kommunikativ yanaşma başqa ölkəyə səyahət etmədən fransız dili mühitini simulyasiya edir;
- ✓ tədrisdə kommunikativ yanaşma oyun elementləri - rol oyunları, səhnələr ilə tamamlana bilər;
- ✓ qrup və cütlərlə iş ünsiyyət bacarıqlarının inkişafına kömək edir;
- ✓ müzakirələr və danışıq oyunları real danışıq vəziyyətlərində fransız dilində asanlıqla ünsiyyət qurmaq bacarığını qazanmağa kömək edir.

Kommunikativ yanaşmanın tədrisə təsiri

Şagirdlər fransız dilində oxumaq, dinləmək, danışmaq və yazmaqda fəaldırlar. Orfoqrafiya, qrammatika və lüğətin öyrənilməsi yalnız ünsiyyətin effektivliyinə dəstəkdir, onları öyrənmək təlim məqsədi deyil.

Ünsiyyət fəaliyyəti qrammatika və lüğət kimi dil anlama bacarıqlarına malik şagirdlər üçün uyğun olduğu halda, hələ bacarıqları olmayan şagirdlər üçün uyğun deyil. Buna görə də Littlewood struktur və yarı - kommunikativ fəaliyyətlərə bölünən pre - kommunikativ fəaliyyətləri təklif edir [49, s. 16].

Kommunikativ yanaşma həm dil, həm də psixoloji maneələri aradan qaldırmağa kömək edir: şagirdlər fransız dilində danışma qorxusunu itirirlər. Şagird nə qədər tez-tez fransızca danışarsa, fikirlərini formalaşdırmağı bir o qədər tez öyrənir. Sınıfdə kommunikativ yanaşmadan istifadə edən şagirdlər dərslərin çox hissəsində ünsiyyətlə məşğul olurlar. Müəllim dialoqu elə qurur ki, şagirdlər suallara cavab verməkdə maraqlı olsunlar və əldə etdikləri biliklərdən maksimum istifadə etsinlər.

Sınıfdə şagirdlər müəllimlə birlikdə kiçik audio və video materialları dinləyir və təhlil edirlər. Çox vaxt belə material müzakirə üçün əsas kimi istifadə olunur. Fransız

dilinin tədrisinin kommunikativ yanaşması müxtəlif mövzularda spontan danışmaq bacarığını inkişaf etdirməyə yönəldilmişdir.

Bu yanaşma ilə insana xarici dildə düşünməyi öyrətmək onun öz ana dili ilə heç bir əlaqəsi olmadan xarici nitqi qavraması üçün çox vacibdir. Bu tədris metodu ilə nəzəri aspektlərin öyrənilməsi minimuma endirilir və ya tamamilə yox olur və əsas diqqət canlı ünsiyyətə, yəni danışığa verilir. Ümumi yanlış fikir ondan ibarətdir ki, kommunikativ yanaşmadan istifadə edərkən qrammatikanın öyrənilməsinə bağışlanmaz dərəcədə az vaxt ayrılır. Əslində təlim prosesində həm lüğətə, həm də qrammatikaya çox diqqət və kifayət qədər vaxt verilə bilər, lakin onlara yiyələnmək xarici dil öyrənməyin əsas məqsədi deyil.

II FƏSİL

XARİCİ DİL TƏDRİSİNDƏ KOMMUNİKASIYA BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASI ÜÇÜN İSTİFADƏ OLUNAN VASİTƏLƏR

2.1 Kommunikasiyanın inkişafı üçün texnologiyadan istifadə

Müasir dövrdə informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının gündəlik həyatımızda olduğu kimi təhsil aləmində də mövcudluğu danılmaz faktır. Demək olar ki, texnologiyasız dünyanı təsəvvür etmək qeyri-mümkündür.

Təhsil üçün informasiya-kommunikasiya texnologiyaları təhsil məqsədləri üçün istifadə edilə bilən bütün rəqəmsal alətləri əhatə edir. Bu alətlər təlim çərçivəsində sənədləri yaratmaq, emal etmək, saxlamaq və mübadilə etmək imkanı verir. İlk texniki vasitələr və media qurğuları XX əsrin 30-cu illərindən Fransada təhsil sahəsində ilk məktəb radiosu ilə meydana çıxdı. Sonrakı onilliklərdəki texnoloji tərəqqidən sonra kompüterlərin təhsilə inteqrasiyası tez bir zamanda maraqlı mövzusa çevrildi. Multimedia 1990-cı illərdə meydana çıxdı. Hökumət tez bir zamanda təhsil müəssisələrində texnoloji vasitələrin işlənilməsi üçün hazırlanmasını əsas məsələyə çevirdi.

Son illərdə bir çox yeni alətlər yaradılmış və İKT ilə bağlı lüğət daha da mürəkkəbləşmişdir. Bu vasitələrin əlçatanlığı və onların əlilliyi olan şagirdlərə göstərə biləcəyi yardım prioritet məsələyə çevrilmişdir.

Guichona görə, dil sinfində istifadə olunan İKT-nin bir neçə funksiyası var :

- ✓ **Sinfin idarə olunması.** Bu funksiya pedaqoji qarşılıqlı əlaqədə istifadə olunan və müəllim tərəfindən idarə olunan müxtəlif resurslara aiddir.
- ✓ **Yayım funksiyası.** Bu yayım xüsusiyyəti müəllimə tədrisin qarşılıqlı əlaqəsi zamanı şagirdləri əsl xarici dillə tanış etməyə imkan verir. Təqdimat texnologiyası ilk növbədə müəllimin əlindədir, lakin şagird müvəqqəti olaraq təqdimata nəzarət edə bilər. Yayım texnologiyaları müxtəlif texnoloji resurslara uyğundur, məsələn, video proyektor və.s.
- ✓ **Kompüter vasitəli ünsiyyət funksiyası.** O, şagirdlərin texnologiyalar vasitəsilə hədəf dildə onlayn ünsiyyət qurmaları üçün bir vasitə kimi müəyyən edilmişdir [23].

✓ **Əməkdaşlıq funksiyası.** Əməkdaşlıq texnologiyaları şagirdlərə onlayn ünsiyyət qurmağa və əməkdaşlıq etməyə imkan verir. Bunlar Veb 2.0 və videokonfrans proqramları və ya bloqlar kimi kollektiv işdə şagirdlərin iştirakını təşviq edən sosial şəbəkə ilə əlaqəli texnologiyalardır [41, s. 6].

Kompüterdən istifadə şagirdlər arasında ünsiyyəti inkişaf etdirir. Texnologiyanın eyni sinifdə istifadəsi öyrənənləri bir-birindən ayırmır, əksinə, onlar arasında əlaqələri artırır. Lafert və Markert deyirdi ki, texnologiyadan istifadə formasını öyrənmək üçün iştirakçılar münaqişələri həll etməyi və bir-birinə kömək etməyi öyrənməlidirlər. Qarşılaşılan çətinliklərin həlli yollarını tapmaq istəyi onların arasında qarşılıqlı asılılığı və əməkdaşlığı daha da artırır [46].

« Xarici dil sinfində anlama və şifahi istehsal bacarıqları, şagirdlər və ya müəllimlər arasında real ünsiyyət və əməkdaşlıq, müxtəlif ölkələrdən olan şagirdlər arasında tele-əməkdaşlıq layihələri, audio bloqlarda, resurslarda və veb 2.0 alətlərində şifahi tapşırıqlardan geniş istifadə etmək lazımdır » [40, s. 348].

Fransız dilinin xarici dil kimi tədrisində İKT-nin istifadəsi, tədris və ya öyrənmə məqsədləri üçün hazırlanmış və istifadə olunan, yazılı, audio və vizual materialların istehsalı, saxlanması, təsnifatı, yerinin müəyyən edilməsi və oxunması üçün hazırlanmış və istifadə olunan məlumat, metod və alətlər toplusu, sənədlər, habelə bu sənədlərin real vaxt rejimində və ya gecikdirilmiş şəkildə mübadiləsi, məlumatı emal etmək üçün kompüterdən istifadəni əhatə edir.

İnformasiya və kommunikasiya texnologiyaları tapşırıq əsasında öyrənmədə əsas rol oynayır. Kompüter dəstəklə təlim lazımı şəkildə təmin edilərsə, geniş çeşidli məlumat, qarşılıqlı əlaqə və əks əlaqə mümkün olacaqdır [42, s. 79].

Xarici dil öyrənmək çətin prosesdir və şagirdlərin xarici dili öyrənmək üçün hər zaman motivasiyaya ehtiyacı var. Texnologiya tədris prosesində şagirdlərin dərəcə münasibətinə müsbət təsir edən amillərdən biri ola bilər, ona görə də müəllim dili öyrətmək üçün kompüterdən və hər cür texnoloji avadanlıqlardan istifadə etməlidir.

Texnologiyalar interaktiv gücə malikdir və şagirdlərə kommunikativ fəaliyyətlərdə daha yaxşı iştirak etməyə imkan verir. Həmçinin şagirdlər video ilə işlədiyi zaman öyrəndiklərini daha yaxşı yadda saxlayırlar.

İKT təsirli miqdarda məlumat, şəkillər, simulyasiyalar və s. əldə etmək imkanını təmin etməklə yanaşı, şagirdi təlim prosesinin mərkəzinə qoyan pedaqoji yanaşmanın mənimsənilməsinə təşviq edir. Həqiqətən də, İKT tək-cə biliklərin yayılması üçün deyil, həm də bacarıqların formalaşmasına kömək edən öyrənmə strategiyalarının tətbiqi üçün innovativ alətlər təqdim edir.

İKT təhsilə çıxış imkanlarının genişlənməsinə töhfə verir, lakin bu genişlənmənin real istifadəsi üçün bir tərəfdən bəzi müəllimlərin müasir tədris barədə səhv təsəvvürünü dəyişmək, digər tərəfdən yeni əməliyyat modelləri və yeni sinif otaqlarını təkmilləşdirmək lazımdır.

İKT-nin sinifdə tətbiqi rəqəmsal resurslardan və gündəlik kommunikasiya texnologiyalarından istifadə etməklə şagird fəaliyyətinin inkişafı yolu ilə yaradıcı və həvəsləndirici sinif təcrübəsi yaratmağa imkan verir. Başqa sözlə, onların marağı və birgə işi biliyin əldə edilməsinə təkan verir. Müəllimlər şagirdlərin diqqətini cəlb etmək və onları dərstdə daha fəal etmək üçün İKT-dən istifadə etməklə öyrənməni təşviq edirlər.

Müəllimlərin əksəriyyəti, şifahi anlama fəaliyyətini təqdim etmək üçün audio-vizual sənədlərdən istifadə edir. Dərstdə videodan istifadə şagirdlərin marağına səbəb olur və onlara şifahi ifadələr hazırlamağa və qurmağa, bu da müəllimin öz məqsədinə asanlıqla çatmasına kömək edir.

Müəllimlər şagirdlərə İKT-dən dərstdən-kənar fəaliyyət kimi istifadə etməyi tövsiyə edirlər. Həqiqətən də, internetdən asudə vaxt keçirmək üçün istifadə, məsələn, fransız dilində cizgi filmlərinə baxmaq, fransız dilində anlama və şifahi ifadəni təkmilləşdirməyə, yeni sözlər əldə etməyə, tədqiqat işləri aparmağa imkan verir. Bu həm də xarici dünyanı, başqa mədəniyyətləri araşdırmaq üçün yaxşı bir yoldur.

Müəllimlər indi internetdən özlərini öyrətmək və texniki bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün bir qədər az, təhsil məqsədləri haqqında öyrənmək üçün isə bir qədər çox istifadə edirlər.

FLE (Fransız dili xarici dil kimi) sinfinə İKT-nin inteqrasiyası şagirdlərə necə işləməyi öyrənmək, bilik, məlumat və ünsiyyətə çıxışı asanlaşdırmaq imkanları təklif

edə bilər ki, bu da onları öyrənmə üçün məsuliyyət götürməyə aparır. Videokonfrans və elektron lövhələrdən, interaktiv multimedia vasitələrindən istifadə həm şagirdin motivasiyasına, həm də şifahi və yazılı ünsiyyət bacarıqlarının qurulmasına dəstək olur.

Şagirdlər yazılı və şifahi inkişafını tarazlaşdırmaq üçün daha tez-tez danışmalıdırlar. Bunun üçün onlar öz səslərini qeyd etməli, audio və ya video tapşırıqlar yaratmalıdırlar.

Təlimin fərdiləşdirilməsi perspektivində İKT-nin istifadəsi öyrənmə qüsurlu bəzi şagirdlərə öz çatışmazlıqlarını düzəltməyə, təhsillərini davam etdirməyə və son nəticədə uğur qazanmağa imkan verir. İstedadlı şagirdlər üçün texnoloji mühit onlara daha da irəli getmək azadlığı verir.

Şagirdlərdə kommunikativ bacarıqları inkişaf etdirmək üçün əsasən iki növ texnoloji vasitədən istifadə olunur: tədris zamanı sınıfdə istifadə edilən və sınıfdənkənar istifadə edilən vasitələr.

Microsoft Powerpoint

Microsoft Powerpoint əvvəlcə iş dünyasına yönəlmiş və sonra təhsil sahəsi tərəfindən də istifadə edilən təqdimat proqramıdır. Bu proqram təminatı ilə mətni, şəkilləri, rəngləri, səsləri və animasiyaları birləşdirən fayllar yaratmaq mümkündür.

Microsoft Powerpoint-dən istifadə səslərin, şəkillərin, videoların, mətnlərin və animasiyaların daxil edilməsi vasitəsilə izləyənlərin diqqətini daha effektiv cəlb etmək üsuludur [48, s. 55]. Bu proqram təminatının təklif etdiyi multimedia imkanları şagirdlərdə motivasiya yaratmağa və bununla da onların öyrənmələrini optimallaşdırmağa imkan verir. Onlar həmçinin təqdimatın keyfiyyətini artırır. Həqiqətən də, qrafika, şəkillər, səslər, rəsmlər və fonların əlavə edilməsi təcrübəni daha dinamik və zövqlü edir. Əsas məqamlara görə, bu proqram şagirdlərə kursun əsas ideyalarını daha asan yadda saxlamağa və beləliklə də öyrənmələrini strukturlaşdırmağa kömək edir. Bundan əlavə, müxtəlif media vasitələrinin istifadəsi şagirdlərə müxtəlif orijinal sənədlərlə tanış olmağı təklif edir və müxtəlif dil bacarıqları üzərində işləməyi asanlaşdırır. Həmçinin, təqdimat hazırlamaq üçün PowerPoint-dən istifadə üz-üzə ünsiyyəti asanlaşdırır.

Slaydlar həddindən artıq açıqlamaya malik olduqda şagirdlər təqdimat zamanı passivləşirlər. Eynilə, slaydlar həddən artıq mətndən ibarət olduqda, tez bir zamanda şagirdlərdə diqqət azalır. Bundan əlavə, slayd vizual olaraq çox zəif və ya multimedia elementləri ilə çox zəngin olduqda təqdimatın keyfiyyətinə təsir edir. Həmçinin, animasiyalar və keçid səsləri diqqəti yayındıra bilər. Nəzərə alınmalı olan digər amil təqdimatın sürətidir ki, bir slayddan digərinə keçid bəzən çox sürətli ola bilər [19, s. 2].

Video

Videodan dərs vəsaiti kimi istifadə şagirdlərin yaddaş qabiliyyətini artırır. Karsenti üçün İKT, video və multimedia dəstəyi həm şagirdlərin, həm də müəllimlərin informasiya və təhsil resurslarına çıxışına müsbət təsir göstərir. Həmçinin şagirdlər bu mediadan istifadə edərək öyrənməyə daha həvəslidirlər. Ümumiyyətlə oxuduqlarının 10%-i, eşitdiklərinin 20%-i, gördüklərinin 30%-i, gördüklərinin və eşitdiklərinin 50%-i, şagirdlərin yadda saxlamaq qabiliyyətini, motivasiyasını artırır [25, s. 119].

Videonu FLE sinfinə daxil etməyin əsas məqsədləri:

Hər şeydən əvvəl, bu, şagirdi gördüklərini müşahidə etməyə, qiymətləndirməyə və mühakimə etməyə təşviq edir. Daha sonra o, orijinal və ya yarı orijinal lentə alınmış sənədlərdən istifadə edərək şəkilləri, səsləri və mənalari müəyyən etməyi öyrənməyə imkan verir. Amma eyni zamanda, öyrənenin təxəyyülünü inkişaf etdirmək, onu təxmin etməyə, fərziyyələr qurmağa istiqamətləndirmək onları istehsal etməyə, yenidən formalaşdırmağa, sintez etməyə və ümumiləşdirməyə aparır.

Altyazıların istifadəsi ilə hər bir uşağın hər təqdimatı izləmək, dinləmək və ya oxumaq imkanı var. Video şagirdləri maraq yaratmağa və onu daha uzun müddət saxlamağa həvəsləndirir.

Video interaktiv təhsil mühiti təmin edir. Bu, hər bir videoya fasilə verməyə və şagirdlərə şounun nəticəsini proqnozlaşdırmağa və ya müzakirə etməyə imkan verir. Beləliklə, şagirdlər fikirlərini söyləyərək ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirirlər. Şagirdlərin vacib bir anlayışı başa düşdüyünə əmin olmaq üçün videonun bir hissəsini

geri çəkmək də mümkündür. Təkrarlamaqla yadda saxlamayı və dinləməklə öyrənməni inkişaf etdirmək olar.

Multimedia

Multimedia şagirdlər üçün motivasiya mənbəyidir. Bu termin fərqli üsullarla məlumatı müxtəlif formalarda təqdim etmək üçün çoxsaylı texniki resursların birləşməsidir. Jean-Pierre Cuq və Isabelle Grucaya görə: « Multimedia dil bacarıqlarını inkişaf etdirmək üçün ən çox istifadə olunan qlobal vasitədir ». « Multimedia » termini 1960-cı illərdə məlumatları inkişaf etdirmək və təkmilləşdirmək üçün film, video, hərəkətsiz şəkillər və audio kimi müxtəlif media vasitələrinin birgə istifadəsini təsvir etmək üçün təqdim edilmişdir. Multimedia mətnləri ilə qarşılıqlı əlaqə vasitəsilə şagirdlər lüğət və dil strukturları ilə daha yaxından tanış olurlar [17 , s.464].

Edmodo

Edmodo onun yaradıcıları tərəfindən təhsil üçün nəzərdə tutulmuş şəbəkə saytı kimi təsvir edilmişdir. 2008-ci ildə Kaliforniyada qurulan vasitə müəllimlər və şagirdlər üçün təhlükəsiz onlayn məkan ehtiyacına cavab verdi [67]. İlk versiyada müəllimlər arasında ünsiyyət mübadiləsini, dərslərin təşkilini və şəxsi məlumatların qorunmasını asanlaşdıran vasitə idi. Ancaq iki il sonra sayt şagirdlər və müəllimlər arasında əməkdaşlığa imkan yaratmaq üçün zənginləşdirildi.

Bir neçə funksiyaya malik olan bu texnoloji vasitə, sinifi idarə etməyə və dərslər hazırlamağa imkan verir. Burada bir neçə növ hesab var: müəllim, şagird və ya valideyn. Müəllim idarə etdiyi qruplara girişə nəzarət edir və qabaqcıl xüsusiyyətlərə malikdir. O, ana səhifəsindən idarə etdiyi müxtəlif qruplara daxil ola bilər. Sınıf səhifəsində dərslərin başlığı səhifənin yuxarısında, qrupda qeydiyyatdan keçmiş üzvlərin ən son yazıları isə səhifənin ortasında görünür. Yalnız müəllim tərəfindən seçilmiş üzvlər bu sahələrə daxil ola bilər. Müəllim avtomatik olaraq alt qruplarda qeydiyyata alınır və buna görə də şagirdlərin fəaliyyətinə nəzarət edə bilər. Həmçinin, fayllar bölməsində müəllim istifadə etdiyi faylları paylaşa bilər. Üzvlər bölməsi qrup üzvlərinin siyahısını görmək və onların fərdi fəaliyyətlərinə baxmaq imkanı verir. Kalyaniwalanın qeyd etdiyi kimi, « Edmodo müəllimə sorğular və ya anketlərdən

mikro-qiymətləndirmələr təqdim etməyə, ev tapşırığında qiymətləndirmələr aparmağa və şagirdlərin hər birinin gedişatını yoxlamağa imkan verir » [67]. Müəllimin təklif etdiyi ev tapşırığı şagirdlərin onlayn ünsiyyət qurması və verilən təlimata cavab verməsi üsuludur. O, təqdimat üçün tarix və vaxt məhdudiyyətini və təlimatları təyin edir. Müəllimin tapşırığı şərh etmək, qiymətləndirmək imkanı var.

Moodle

Xarici dillərin tədrisi zamanı bu platforma ən çox şagirdlərin müstəqil işini təşkil etmək üçün istifadə olunur və istənilən formatda fayl mübadiləsinə imkan verir, həm şagirdlərlə müəllimlər, həm də şagirdlər arasında ünsiyyət üçün böyük imkanlar yaradır.

Müəllim özünün şəxsi elektron kursunu yaradır, sonra bu platforma əsasında dərslər keçirərkən, lüğətdən, resurslardan, tapşırıqlardan, testlərdən və s. dərslər vasitələrindən istifadə edir. Bu sistemin ən böyük üstünlüyü şagirdlərin xüsusi təşkil olunmuş tədris fəaliyyətlərində iştirakıdır.

Müəllim ev tapşırığında verilən göstərişlər üzərində diqqətlə düşünməli, şagirdlərin işinin qiymətləndiriləcəyi meyarları aydın və birmənalı şəkildə müəyyən etməlidir. Proqram hər bir şagirdin fəaliyyətinə nəzarət etmək, təqdim edilmiş işi yoxlamaq, müvafiq balı müəyyən etmək və lazım gəldikdə şərhlər yazmaq imkanı verir. Bu texnologiya vasitə aşağıdakı mühüm bacarıqları inkişaf etdirməyə imkan verir:

- ✓ hadisələri, faktları təsvir etmək bacarığı;
- ✓ məlumat ötürmə bacarığı;
- ✓ öz fikrini ifadə etmək bacarığı;
- ✓ məlumatı ümumiləşdirmək bacarığı;
- ✓ nəticə çıxarmaq bacarığı;
- ✓ məlumatı təhlil etmək bacarığı;
- ✓ mətni təklif olunan meyarlarla müqayisə etmək bacarığı;
- ✓ qiymətləndirmək bacarığı;
- ✓ müstəqil işləmək bacarığı;
- ✓ öz fikrini müzakirə etmək bacarığı və s.

Dil bilikləri ilə İKT bacarıqlarının vəhdəti təhsilin əsas məqsədlərindən biridir. Bu məqsədlə bağlı bir neçə aspekti qeyd etmək olar:

Xüsusilə iki fərqli ölkədən olan öyrənənlər və ya müəllimlər arasında həqiqi ünsiyyət və əməkdaşlıqla bağlı yeni internet və İKT alətlərinin təhsil rolunun kəşfi, istifadəsi və anlaşılması;

Tapşırıq yönümlü pedaqogika çərçivəsində problemlərin həlli, yeni alətlər və internet resurslarının yaratdığı problemlər qarşısında real situasiyalarda tənqidi təfəkkürün inkişafı və qərarların qəbul edilməsi;

İKT-nin şagirdlərin təhsil təcrübələrinə inteqrasiyası ilə yaradıcılıq və innovasiyanın inkişafı: audio və video ardıcılığın yaradılması, uzaqdan mübadilə və kommunikatív əməkdaşlıq.

İKT-ni FLE sinfinə necə inteqrasiya etmək olar:

İKT alətlərindən effektiv istifadə üçün şagirdlərə təqdim etməzdən əvvəl müvafiq materialı seçmək, sınaqdan keçirmək, dəyişdirmək və uyğunlaşdırmaq lazımdır ki, bu materialın effektivliyi onların necə inteqrasiya olunduğundan və necə tətbiq olunduğundan asılıdır. Sınıfdə İKT-dən istifadə öyrənməyə kömək edir, lakin bu fayda daha çox müəllimin ustalığından, pedaqoji hazırlığından və ondan necə istifadə etməsindən asılıdır.

İKT düşünmə, problem həll etmə, öyrənməyi öyrənmək kimi intellektual bacarıqların inkişafına kömək etmək gücünə malikdir. İKT-nin oyunla əlaqəli aspekti şagirdləri daha çox həvəsləndirir və fəaliyyətə cəlb olunurlar. Həqiqətən, internet klassik dərslərin monotonluq problemini həll edə bilər. Həmçinin, şagirdə audio-vizual sənədi başa düşməyə və kommunikasiya resurslarından istifadə etməyə imkan verir, beləliklə, məlumatın mənimsənilməsini asanlaşdırır.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, İKT dinləyib-anlamanın öyrədilməsində mühüm rol oynaya bilər. Bu texnoloji vasitələr şagirdlərin praktiki işlərin və layihələrin icrasında fəal iştirakını asanlaşdırır, eyni zamanda təhsil məzmununun dərk edilməsinə və mənimsənilməsinə kömək edə bilər [35, s. 198].

İKT ümumilikdə təhsil sisteminin təkmilləşdirilməsinə töhfə verir və xüsusilə təlim prosesini asanlaşdırır. İKT alətləri müxtəlif fəaliyyətlər vasitəsilə müxtəlif dil

bacarıqları üzərində işləmək üçün istifadə olunur. Rəqəmsal texnologiyaların məktəb kontekstində görünməsi şagirdlər və müəllimlər üçün mövcud olan yeni alətlər sayəsində tədris metodlarını dəyişir. Şagirdlər üçün İKT alətləri ilə işləmək sinifdə müzakirə olunan mövzuların müxtəlif vizual görünüşlərini təqdim etməklə öyrənməni asanlaşdırır. Texnologiyalar həmçinin bilik üçün öz tədqiqatlarını təşkil etməli olan şagirdlərin müstəqilliyini dəstəkləyir.

Bununla belə, texnologiyaların təhsilə tətbiqinin inqilab olmadığını vurğulamaq vacibdir. O çoxsaylı, istifadəçi dostu və güclü alətlər təklif etsə də, bir zərurət kimi qəbul edilməməlidir. İKT-nin istifadəsi nə qeyri-texnoloji pedaqoji yanaşmaları, nə də şagirdin onsuz da malik olduğu kitablar kimi digər resurs növlərini aradan qaldırır.

İKT-nin üstünlükləri çox olsa da, mənfi cəhətləri də var. Bunlar əsasən texniki xarakter daşıyır və nəticədə nasaz avadanlıq və ya işə başlamaq üçün uzun vaxt tələb olunmaqla dərstdə vaxt itkisi ilə nəticələnir.

Hər bir müəssisə üzrə kompüterlərin sayı kifayət qədər deyil və onlara az sayda müəllim müraciət edir, bəziləri bu texnoloji vasitələrin pedaqoji faydalılığına əmin deyillər və onlardan yalnız pedaqoji idarəetmə və imtahana hazırlıq üçün istifadə edirlər.

İKT-dən istifadə ilə bağlı qarşılaşılan əsas problem avadanlığın işləməməsidir. Dərs əsasən material üzərində qurulur, texniki problemlər yarandıqda müəllimlər gözləmədə qalırlar ki, bu da dərsin gedişini ləngidir. Slaydlardan istifadə zamanı şagirdlər yalnız estetik aspektlərlə məşğul olurlar. Amma dərs linqvistik olmalıdır.

İnternetdə güvənli informasiya resursu tapmaq çətindir. Hər kəs istənilən mövzuda hər şeyi yazı bilər, ona görə də müəllim lazımlı məlumatlar üçün yol göstərməlidir. Digər tərəfdən, dil ən çətin maneələrdən biridir, çünki mövcud veb sahifələrin əksəriyyəti ingilis dilindədir.

Müəllimlər bəzən kitablara kompüterlərdən çox üstünlük verirlər ki, bu da internetin tədrisə inteqrasiyasına əsas maneədir.

Məzmun və əlaqə baxımından bərabər imkanlar prinsipi tətbiq edilməlidir. Kənd və ucqar məktəblərdə şəbəkəyə qoşulmuş kompüterlər xüsusilə faydalı ola bilər, çünki onlar daim genişlənən təlim resurslarına və uzaq kitabxanalara çıxış

təmin edir, eyni zamanda şagirdlərə virtual öyrənmə təcrübələrində iştirak etmək imkanını verir.

Təhsilin xidmətində olan informasiya və kommunikasiya texnologiyaları öyrənmənin dərk edilməsinin və kurs məzmununun təqdim edilməsinin yeni yollarını təklif etmək kimi üstünlüyə malikdir. Dil öyrənmə ilə əlaqədar olaraq, bu texnologiyalar müxtəlif bacarıqların (şifahi və yazılı anlama, şifahi və yazılı ifadə) işləməsinə təmin edən dəstəyi təşkil etməyə imkan verir. Buna görə də, bu alətlərlə işləmək şagirdləri öyrənməyə daha çox həvəsləndirə bilər.

2.2 Xarici dil dərsləri vasitəsilə effektiv ünsiyyətin əldə edilməsi

« Dərslər - konkret fənn üzrə tədris planı və proqram əsasında hazırlanan, nəzəri və praktik biliklərin əsaslarını sistemli və anlaşıqlı şəkildə izah edən, səlahiyyətli orqan tərəfindən bəlli meyarlarla qiymətləndirilib tədrisinə icazə verilən əsas vəsaitdir. Həmçinin, dərslər məzmun standartlarının reallaşdırılması üçün mühüm vasitə olub müəllim-şagird fəaliyyətinin tənzimlənməsinə xidmət edir » [1, s. 156].

Dərslər əsas təlim vasitəsi, müəllimlərin işində bələdçidir. O, şifahi və yazılı nitq nümunələrini, dil materialını ehtiva edir.

Dərslər multikultural və çoxdilli şəxsiyyətin formalaşmasına imkan yaradan, öyrənməni tamamlayan və şagirdləri real mədəniyyətlərarası ünsiyyətə hazırlayan əsas tədris materialıdır.

Dərslər komplektinin əhəmiyyəti:

- ✓ təhsil prosesində müəllim-şagird fəaliyyətinin əlaqələndirilməsini təmin edir;
- ✓ müəllimin planlaşdırmadan qiymətləndirməyə qədər bütün fəaliyyətini istiqamətləndirir;
- ✓ təlim prosesində şagirdlərin müstəqilliyinin və tətbiq bacarıqlarının genişlənməsinə imkan yaradır [1, s. 156].

Dərslər fəal təlim prosesində bir komponent kimi şagirdi idraki fəallığa sövq etməli, onu tədqiqatçılığa və yaradıcılığa istiqamətləndirməlidir. Belə olan halda dərslərin bilik vermək, məlumatlandırmaq kimi keçmiş əhəmiyyətə söykənən funksiyası arxa plana keçir. Şagirdləri fəaliyyətə sövq etməklə tətbiqi xarakter daşması yeni

dərsləklərin əsas keyfiyyətlərindən hesab edilir, onlarda bacarıqları formalaşdırma bilmək imkanının olması üstün cəhət kimi dəyərləndirilir. Bunun üçün kifayət qədər müxtəlif növ çalışma və tapşırıqlardan istifadə edilməsi tələb olunur.

Xarici dil dərsləklərinin növləri:

- ✓ qrammatika və tərcümə dərsləkləri
- ✓ audiovizual dərsləklər
- ✓ audio-lingual dərsləklər
- ✓ şüurlu-praktik dərsləklər
- ✓ ünsiyyət dərsləkləri
- ✓ intensiv dərsləklər
- ✓ rəqəmsal dərsləklər

Qrammatika və tərcümə dərsləkləri

Onlar qrammatik qaydaları əzbərləmək, xarici mətnləri oxumaq və tərcümə etmək əsasında qrammatik-tərcümə tədris metodu konsepsiyasını tətbiq edirlər. Bu cür dərsləklər XX əsrin əvvəllərinə qədər istifadə edilsə də, sonradan onlar yalnız dil sistemi haqqında məlumat verib, şifahi nitqə təkan vermədiyindən populyarlığını itirib.

Audio-vizual dərsləklər

Onlar XX əsrin ikinci yarısı Fransada işlənilib hazırlanmış və şifahi nitqin mənimsənilməsinə yönəlmiş audio-vizual metodun ideyalarını əks etdirmişdir.

Audio-lingual dərsləklər

Eşitmə metodu əsasında bu günə qədər məşhur olaraq qalır.

Şüurlu-praktik dərsləklər

Məqsəd müxtəlif ünsiyyət sahələrində nitq fəaliyyətinin əsas növləri üzrə bacarıqların formalaşmasına praktiki diqqət yetirməklə, dilin şüurlu mənimsənilməsidir.

Ünsiyyət dərsləkləri

Xarici dillərin kommunikativ tədrisi konsepsiyası tətbiq edilir və kommunikativ fəaliyyətin müxtəlif sahələrində mədəniyyətlərarası ünsiyyətin öyrədilməsinə diqqət yetirilir.

İntensiv dərsləklər

Onlar dilin qısa müddətdə mənimsənilməsi meylı və əsasən şagirdin maksimum dərəcədə aktivləşdirilməsi, onlarla xüsusi seçilmiş tədris materiallarından və tədris formalarından istifadə edilməsi ilə xarakterizə olunur.

Rəqəmsal dərslək

Rəqəmsal dərslək rəqəmsallaşdırılmış kitabdır, yəni onun məzmunu kağız formatdan rəqəmsal formata köçürülmüşdür. Onun əsas məqsədi sinifdə həyata keçiriləcək müxtəlif sənədləri və fəaliyyətləri təqdim etməklə müəllimə dərslə strukturlaşdırmağa kömək etməkdir. Bununla belə, onu əvvəlki formasından fərqləndirən bir sıra xüsusiyyətlərə malikdir. Əslində, rəqəmsal forma kompüter kimi digər alətlərlə birlikdə istifadə edilməlidir. Çap versiyası yalnız mətnlər və şəkillərdən ibarətdir, rəqəmsal versiyaya isə videolar, animasiyalar və ya audio materiallar əlavə edilə bilər. Həmçinin elementləri böyütmək və ya səhifənin müəyyən hissələrinə şərh əlavə etmək mümkündür. Nəhayət, rəqəmsal dərslək internet hipermətn keçidləri vasitəsilə digər onlayn məkanlara çıxış təklif edə bilər.

Berenguerin fikrincə, fransız dilinin xarici dil dərsləyi kimi rəqəmsallaşdırılması kağız versiya ilə müqayisədə bir sıra üstünlüklərə malikdir. Birincisi, rəqəmsal dərslək təhsilin müasirləşdirilməsinə töhfə verir, çünki ondan istifadə müəssisənin özünü təchiz etməli olduğu müasir avadanlıqdan asılıdır. Rəqəmsal dərslək təklif etdiyi imkanlar vasitəsilə ənənəvi formatın əli çatmayan bir dünya açır. Bu tamamlayıcı resursların olduğu internetə daxil olmaq imkanı verə bilər. Rəqəmsal dərsləyin üstünlüklərini iqtisadi və ekoloji baxımdan da görmək olar, məsələn, kağız istehsalı və israfını məhdudlaşdırır [10, s. 27].

Amma rəqəmsal dərsləklərin təklif etdiyi təhsil fəaliyyətləri o qədər də innovativ deyil və çap versiyalarında olanların təkrar istehsalı ilə məhdudlaşır. Bundan əlavə, rəqəmsal təlimatdan istifadə digər resurslarla, xüsusən də kompüter və internet bağlantısı ilə əlaqə tələb edir. Buna görə də, digər vasitələrdən bu asılılıq dərslə zamanı texniki problemlər riskinə məruz qoyur.

Xarici dil dərsləyinə verilən əsas tələblər:

- ✓ ardıcılılıq və tamlıq;

- ✓ davamlılıq;
- ✓ ana dilinin xüsusiyyətlərini nəzərə almaq;
- ✓ tədris materialının seçiminə məqsədli yanaşma;
- ✓ tədris materiallarının nitq yönümlü olması;

Hazırda üstünlük verilən fəaliyyət yönümlü perspektivdə dil öyrənənlər elə hazırlanır ki, onlar xarici dil və mədəniyyətə inteqrasiya edə bilsinlər, bu dil və mədəniyyət çərçivəsində sosial fəaliyyət göstərə bilsinlər.

Fəaliyyət perspektivində dəyişən odur ki, o, lingafon siniflərində tez-tez rast gəlinən pedaqoji tapşırıqlarla yanaşı, real həyatda həyata keçirilən tapşırıqların icrasını da vurğulayır. Rosenin təklif etdiyi təsnifatda tapşırıqların üç növü var:

- ✓ ünsiyyətdən əvvəl pedaqoji tapşırıqlar (məsələn, çatışmayan mətni doldurmaq);
- ✓ şagirdlərin reallaşdırma biləcəyi kommunikativ pedaqoji tapşırıqlar;
- ✓ rol oyunlarında iştirak edərək xarici dildə ünsiyyət qurmaq [36].

Müşahidə edirik ki, bütün kommunikativ tapşırıqlar müxtəlif bacarıqları aktivləşdirən, müxtəlif bacarıqlardan istifadə edən və bir neçə mərhələdən keçən daha mürəkkəb tapşırıqla nəticələnir [9, s. 37]. Tapşırıq bütün şagirdlərin iştirakını əhatə edərək kollektiv formada olmalıdır. Tapşırığın kollektiv xarakteri şagirdlərə sinifdə, xüsusən də tapşırığı necə yerinə yetirəcəklərinə qərar vermək lazım olanda sosial fəaliyyət göstərməyə imkan verir.

Sadalanan tələblərə cavab verdiyini və müasir tədris metodlarına uyğunluğunu yoxlamaq üçün hazırda Azərbaycan Respublikasının orta məktəblərində tədris edilən 11-ci sinif « Le Français » dərslisinə nəzər sala bilərik.

« Le Français » dərslisi orta məktəb şagirdlərinə fransız dilini öyrətməyi hədəfləyir. Yəni orta məktəbin ibtidai sinfindən ən müasir metodologiyalara əsaslanaraq, fransız dilinin öyrədilməsi üçün hazırlanmışdır. Şagirdlər təbii olaraq bu dərsliklərdə gündəlik həyat situasiyalarından istifadə edərək fransız dilini öyrənməyə başlayırlar. Müəllim dərs boyunca davamlı olaraq fransızca danışarsa, şagirdlər sinifdə çox şey öyrənə, sinifdə və ya sinif xaricində fransız dilindən daha çox istifadə edə bilirlər. Yəni, şagirdlər təbii olaraq və səy göstərmədən müvafiq dil dərslərində bir sıra fransız ifadələrini və sözlərini öyrənirlər. Nəticədə, gündə, həftədə, dərs ilində

bir neçə dəfə fransız sözlərini eşidərək fransız dilini demək olar ki, şüursuz şəkildə öyrənə bilərlər. Müəllim vəziyyəti jestlərlə izah edir və fransız dilini öyrədir. Beləliklə, şagirdlər dialoqdakı sözlərin mənasını başa düşə bilir və onları təqlid edərək və ya təkrarlayaraq sinif fəaliyyətlərində asanlıqla danışımağa çalışırlar. Digər tərəfdən, gündəlik həyatı fransız dili sinfinə gətirmək, real vəziyyətləri göstərmək və səhnələşdirmək onların ümumi anlayışına kömək edir.

Dərslərdə mövcud olan dialoq və ya mətnin tədrisi zamanı şagirdlər şəkilləri görür və dialoqu dinləyir, müəllim şəkillərdən istifadə edərək dialoqu təqdim edir və bəzən ümumi anlayış üçün jestlər və mimikalarla oxuyur. Bu təkrarlamalarla şagirdlər dialoq qurmağa, lazımi intonasiyaları, ritmləri, mimikaları və jestləri diqqətlə anlamağa çalışırlar. Daha sonra müəllim hər sətiri başa düşmək üçün dialoqun izahına başlayır, amma açıqlamalar zamanı onları tərcümə etmir. Fransız dili dərsinin səmərəli gedişi üçün müəllim bilinəndən bilinməyəne, sadədən mürəkkəbə keçir, beləliklə şagird dərsi asanlıqla başa düşə və dərstdə iştirak edə bilər.

Sinifdən sinfə keçdikcə proses mürəkkəbləşir. Şagirdlər dialoqları əzbərləməyə çalışırlar, müəllim sətirləri bir neçə dəfə təkrarlayır, şagirdlər fərdi və ya qruplar şəklində tapşırıqları həll edirlər, müəllim isə fonetik səhvləri düzəldir, tələffüzə kömək edir. Şagirdlərdən biri rol oyunları ilə müəllimin yerini tuta bilər. Müəllim dialoq və ümumi anlayışla bağlı suallar verərək şagirdləri danışdırmağa çalışır. Suallar vasitəsilə şagirdlər söz ehtiyatlarını zənginləşdirə bilirlər. Dərsin sonunda şagirdlər öz fikirlərini sərbəst və ya özbaşına ifadə etməyə başlayırlar. Fransız dilinin təbii tədrisi üçün müəllim sinfdə bir neçə üsul tətbiq edə, gündəlik həyatda tez-tez istifadə olunan sözləri və ifadələri öyrətmə imkanı təmin edə bilər.

Növbəti səviyyəyə, izahlı şəkillərlə dialoq, dialoqla bağlı suallar, danışmaq üçün bir hekayə və oxu daxildir. Müəllim şagirdlərə məktəbə gəlməzdən əvvəl mətnləri evdə bir neçə dəfə oxumağı məsləhət görür. Təlim kitablarının əhəmiyyətli bir hissəsinin yazı, anlama və şifahi ifadəyə həsr olunduğu görülür. Dərslər tamamilə yenilənmiş formatda keçirilir.

Bu səviyyə evdə şifahi öyrənmə üçün nəzərdə tutulmuşdur. Şagirdlər əvvəlcə təlimləri şifahi, sonra isə kitabı müşayiət edən iş dəftərində yazılı şəkildə yerinə

yetirməlidirlər. Onlar fransız dili lüğətindən istifadə edərək mətnləri evdə tez-tez oxuyurlar.

Kommunikativ yanaşma üstünlük təşkil etdiyi zaman ünsiyyət dillərin tədrisini təşkil edən əsas prinsip idi, lakin mədəniyyət, leksika və qrammatika hələ də vacib elementlər idi. Fəaliyyət perspektivində də vəziyyət eynidir: vurğu fəaliyyətə verilir, lakin digər sahələr də daxil edilməlidir.

11-ci sinif fransız dili dərslərinin mündəricatında ilk bölmənin dərslərinə nəzər salmaqla dərslərin şagirdlərin inkişafı üçün səmərəli olduğunu görə bilərik. Məsələn :

Gəncliyinizi necə yaşayırsınız? başlığı altındakı ilk dərstdə 3 fərqli şəxs tərəfindən təqdim edilən kiçik mətnlərlə qarşılaşırıq. Hər bir dərslərin əvvəlində yaranan motivasiya və davamında tərəkürün inkişafı müəllimin tədris üsulundan asılıdır. Sadəcə ilk dərstdə verilən mətnlərdən belə bir neçə üsul yaratmaq mümkündür. Birinci, şagirdlərin mətni oxumasını xaiş edərək oxuma vərdişlərini və tərəkürünü inkişaf etdirmək mümkündür. Amma dərslə 11-ci sinfə tədris olunduğu üçün oxu vərdişlərindən daha çox kommunikasiyaya yer vermək doğru olardı. Bu səbəbdən ilk düşünülən üsul, böyük ehtimalla eyni başlıq altında şəxsi fikirlərindən istifadə edərək yeni bir mətn yaratmaq və bunu şifahi şəkildə ifadə etmək ola bilər. Bu zaman sinifdəki digər şagirdlərin dinlədikdən sonra ünvanladıkları suallarla qarşılıqlı əlaqə yaranır və məqsədə, yəni kommunikasiyaya yol açılır. Həmçinin, bu şagirdlərin yaradıcı, məntiqi, tənqidi tərəkürünü də inkişaf etdirə bilər. Amma mətnin aşağı hissəsində verilən ev tapşırıqlarına nəzər yetirsək, artıq bu fikrin dərsləkdə tərəkür olunduğunu görə bilərik. Məsələn:

- ✓ mətnləri oxuyun və hansının sizə daha çox təsir etdiyini və səbəbini izah edin.
- ✓ öz mətninizi yazın.
- ✓ tanış sözləri sadalayın və tərəkürünü verin.

Tapşırıqlardan belə nəticəyə gəlmək olar ki, burada kommunikiativ yanaşmadan da istifadə edilir. Tapşırığın həlli üçün əlavə vaxt verildikdə isə fərqli materiallardan istifadə edərək audio-vizual metoda da istinad etmək mümkündür.

Bundan əlavə, demək olar ki, bütün dərslərin sonunda uyğunlaşdırılması üçün fərqli sütunlarda sinonimlər verilir. Beləliklə, yeni sözlərin öyrənilməsi və lüğət

ehtiyatının artırılması mümkündür. Lüğət ehtiyatının zənginliyi isə kommunikasiyaya əhəmiyyətli təsir göstərir.

Digər səhifələrə nəzər yetirsək, « Doğru – Yanlış » başlıqlı tapşırıqları görmək mümkündür. Bu növ tapşırıqlar tənqidi təfəkkürdən əlavə, yaddaşın möhkəmləndirilməsində əhəmiyyətli rol oynayır. Bunun səbəbi isə göstərilən cümlələrin tapşırıqdan əvvəlki mətnlə bağlı olmasıdır. Şagirdlər bir dəfə oxuduğu mətn haqqında verilən sualların doğru olub olmadığını qeyd edərək diqqətlərini cəmləyə bilirlər.

Əgər eyni növ tapşırıqdan əvvəl hər hansı mətn olmazsa və suallar ümumi dünyagörüşü ilə bağlı verilərsə, bu sosial-mədəni aspektin inkişafına yol açar.

Dərslərdə ehtiyac olan səhifələrdə lüğət başlığı altında yeni sözlərin öyrənilməsinə şərait yaradılır.

Kurikulum üzrə tapşırıqların asandan çətinə doğru sistemli şəkildə bölündüyünü nəzərə almaq lazımdır. Dərslərdə 11-ci sinfə tədris edilsə də fonetik tapşırıqlara rast gəlmək mümkündür. Beləliklə, şagirdlərin tələffüzü inkişaf edir, vurğuların düzgün istifadəsi nəticəsində kommunikativ bacarıqları formalaşır.

Bu zamana qədər bir çox metod araşdırılmış, ortaya çıxan nəticələrə görə əvvəlki metodlardan hər zaman istifadə olunacağı sübut olunmuşdur. Hazırda müəllimlərin əksəriyyəti ənənəvi metoddan istifadə etsə də, fəal təlimə üstünlük verilir. Amma ənənəvi metodun əsasını təşkil edən qrammatikanın tədrisi nəzərə alınmadan heç bir dil sinfində arzuolunan nəticələr əldə edilə bilməz.

Yəni, ilk metodologiya da daxil olmaqla, kommunikativ yanaşmaya qədər bütün metodların xarakterik xüsusiyyətlərindən istifadə edilməlidir. Belə olmadığı halda dil tədrisinin effektivliyindən danışmaq olmaz.

11-ci sinfin dərslərində də, qeyd etdiyimiz kimi, qrammatik tapşırıq və izahlardan istifadə edilir. Təbii ki, hər dərslərin sonunda qrammatik qaydalar xüsusi olaraq vurğulanmır. Çünki eyni dərslərdə bir çox bacarığın inkişafına diqqət edilməli, amma xüsusən birinə üstünlük verilməlidir. Dərslərdə əvvəlcə rəngli sxemlərdə aşağı sinflərdə tədris edilən qrammatik qaydaların daha mürəkkəb, amma daha qısa formada izahı verilir. Sonra isə həmin qayda haqqında tapşırıqlardan istifadə edilir.

Bu növ tapşırıqlar izahdan dərhal sonra deyil, növbəti dərstdə istifadə edilən mətndən sonra da verilə bilər. Beləliklə mətnin istifadəsi ilə tapşırığın əhatəsi böyümüş olar.

11-ci sinif dərslində verilən qrammatik qaydaların izahına diqqət yetirsək, aşağı siniflərdə verilən əhatəli izahların əksinə, daha sistemli formada, cədvəl və sxemlər vasitəsilə əsas sözlərdən istifadə edildiyini müşahidə edirik.

Mətnlərdən əlavə dərslərdə şeir də təqdim edilir. Dərslərin 99-cu səhifəsindəki « Le Bonheur » şeirini misal gətirmək olar. Şeirə şərh ilə şagirdin şifahi bacarığı inkişaf edir.

Ümumi bölmələrin sonunda verilən açıq və qapalı tipli test tapşırıqları biliklərin güclənməsinə şərait yaradır. Testlər bütün bölməni əhatə etdiyi üçün şagirdin yaddaşını inkişaf etdirir.

Dərslərin son səhifələrində kiçik izahlı lüğət göstərilir. Cədvəlin bir hissəsində əlifba sırası ilə verilən naməlum sözlər, sağ tərəfdə fransız dilində qısa şəkildə izah olunur.

Motivasiya dərstdə həmişə rəhbər tutulmalıdır. Müəllimin istifadə etdiyi metoddan əlavə, təbii ki, dərslərin də buna qatqısı böyükdür. Verilən tapşırıq növləri, izahlar, mətnlər şagirdin diqqətini cəlb etməlidir. Həmçinin, dərsləri vərəqlədikcə şəkil və illüstrasiyalardan, audiovizual materiallardan nə qədər istifadə edildiyini, dərslərin diqqəti dağıtmayacaq şəkildə rəngarəngliyini görmək mümkündür.

Dərslərlərin məzmunu şagirdlərin ehtiyaclarına və əslində qarşılaşa biləcəkləri konkret vəziyyətlərə uyğunlaşdırılır. Şagirdlər dialoqları və ya mətnləri oxuyaraq yeni sözlər öyrənirlər. Onlar lüğət lövhəsindəki sözlərdən və ya cümlələrdən istifadə edərək həm dialoq, həm də mətn hazırlaya bilərlər. Fransız dilinin quruluşu Azərbaycan dili ilə eyni olmadığından, şagirdlər bir çox çətinliklərlə üzləşə bilər. Buna görə də cümlə quruluşunu və zamanları öyrənməyə başlayanda təəccüblənmələri gözləniləndir. Bundan əlavə, şagirdlər bu dərslərdə fransız dilinə xas olan qadın və kişi cinsinə görə fərqlənmə aspektlərini araşdırırlar.

Bu dərslərdə geniş sosial və mədəni mətnləri görmək mümkündür. Bu təlimatlar bəzi sosial-mədəni məzmun növlərini ehtiva edir:

✓ tanış insanlar üçün "tu" , əks halda "vous" ünvanından istifadə etmək;

- ✓ yumor və ya qıcıqlanma;
- ✓ fransızların görüşərkən əl sıxmaq və öpüşmək kimi davranışlarını bilmək;
- ✓ hadisələrdən məmnunluq və ya narazılıq ifadə etmək;
- ✓ kino, fransız şəhərləri, fransız yeməkləri, Fransada gündəlik həyat və s.

Bu kitablardakı fəaliyyətlərin çoxu iki, üç və ya dörd nəfərdən ibarət kiçik qruplarda aparılmalıdır. Bu kiçik qruplar hər bir tapşırıqda həmişə fərqli şagirdlərdən ibarət olmalıdır.

Dərsliklərdə yeni texnikaların tətbiqi ilə şifahi anlama özlüyündə bir hədəfə çevrilmiş və yazı arxa planda qalmışdır. Bu kitablardakı şifahi fəaliyyətlər, fransız dili dərsi zamanı hər bir şagirdin danışıma müddətini artırmaq və şagirdləri ünsiyyətçi vəziyyətə salmaq üçün hazırlanmışdır. Nəticə olaraq yaddan çıxmamalıdır ki, müəllim xarici dil tədrisində şagirdlərə yol göstərməlidir. Buna görə də, yeni pedaqogikalara, metodologiyalara və yanaşmalara daha çox diqqət yetirilməlidir. Üstəlik metodların hər bir ölkənin mədəni prinsiplərinə uyğunlaşdırılması lazımdır. Bu metodların fransız dilini öyrənmək meyarlarına daha yaxşı cavab verə biləcək sahə mütəxəssisləri, xüsusi müəllimlər, pedaqoqlar, qrafik dizaynerlər, psixoloqlar tərəfindən yazılmasına üstünlük verilməlidir. Xarici bir dilə yiyələnmək üçün sınıfdə öyrənmək və dinləmək kifayət deyil, eyni zamanda dili gündəlik tətbiq etməyi bacarmaq lazımdır. Bunun üçün əlavə vasitələrdən istifadə edə bilərik. Texnoloji tərəqqi sayəsində, məsələn, onlayn dərslər qura bilərik. Şagirdlərin öyrənmək istəyini artırmaq üçün hər öyrənmə səviyyəsinə uyğunlaşdırılmış internet resurslarından istifadə etmək mümkündür. Müasir dövrdə istifadə edilə biləcək bir çox əlavə vasitənin olmasına baxmayaraq, şagirdlərin dil səviyyəsinin inkişafı üçün dərslilər ən yaxşı vasitələrlə təchiz olunmalı, tədris ilinin sonunda yenilənməli və şagirdlərə təqdim edilməlidir.

2.3 Oyun xarici dildə kommunikasiyanın inkişafında əvəzolunmaz vasitə kimi

XX əsrin sonlarında təhsil sistemində əhəmiyyətli dəyişikliklər baş verdi: şagirdə münasibət dəyişdi. Şagirdlər təkcə müəllimlə deyil, həm də bir-biri ilə qarşılıqlı əlaqədə olmaqla təlim prosesinin fəal iştirakçılarna çevrildilər.

Müasir təhsil sistemində müəllim və şagird arasında canlı ünsiyyəti özündə birləşdirən interaktiv texnologiyalar xüsusi əhəmiyyət kəsb edir. İnteraktiv texnologiyalar arasında aktiv təlim metodları ilə bağlı oyunların oynanması xüsusi yer tutur.

Oyun bilikləri çatdırmaq, möhkəmləndirmək, sistemləşdirmək, problemin həlli yollarını mənimsəmək, şagirdlərin xarici dil fənninə müsbət münasibətini formalaşdırmaq və idrak fəaliyyətini inkişaf etdirmək məqsədi daşıyır. Oyun şagirdləri şifahi danışmağa sövq edir, hər dərsə rəngarənglik qatır və şagirdlərin diqqətini cəlb edir.

Bu tədris metodunun müsbət cəhətlərindən biri də ondan ibarətdir ki, bütün şagirdlər akademik göstəricilərindən asılı olmayaraq oyun prosesinə daxil edilir. Sınıfdə özünü tam göstərməyən, başqa sözlə passiv şagirdlər də bu oyunlarda fəal iştirak edirlər. Həmçinin oyun zamanı uşağın bacarıqları tam üzə çıxır.

Müəllimin vəzifəsi qarşıya qoyulmuş didaktik tapşırığın düzgün həlli üçün düzgün istiqamət verməkdir. Müəllim şagirdlərə onları dinləməyə, hər bir şagirdin şəxsi nöqteyi-nəzərini, baxışlarını qəbul etməyə hazır olduğunu göstərməlidir.

Müəllim qarşıya qoyulmuş məqsədlərə tam uyğun gələn, fransız dilini öyrənmək üçün motivasiya yaratmağa kömək edən, diqqət, təxəyyül və yaddaş elementlərinin formalaşmasını təmin edən effektiv tədris metodlarını seçməlidir.

Müəllimin qarşısında duran nitq bacarığının öyrədilməsi vəzifəsi dərsdə ünsiyyət üçün mehriban və rahat mühit, yaxşı şəxsiyyətlərarası münasibətlər olduqda asanlaşdırıla bilər. Nitq ilk növbədə ünsiyyət vasitəsi kimi dilə əsaslanır, çünki həmsöhbətlər arasında ünsiyyəti təmin edən dildir. O, ünsiyyət aktını dəstəkləyən, məlumatı qəbul edən və özü üçün aydınlaşdıran natiq tərəfindən başa düşülür.

S.A. Şmakov üçün oyun aşağıdakılarla xarakterizə olunan bir fəaliyyət növüdür:

- ✓ sərbəst inkişaf;
- ✓ yaradıcılıq və improvizasiya;
- ✓ emosional həvəs, o cümlədən rəqabət qabiliyyəti;
- ✓ onun məzmununu və inkişafını əks etdirən birbaşa və ya dolaylı qaydalar;
- ✓ struktur (aktyorların rolları, oyun hərəkətləri, obyektlərin oyunda istifadəsi, oyunçular arasında real münasibətlər, süjet) [62, s. 75].

Oyunlar kifayət qədər geniş məlumat girişi təmin edir, şagirdlərin bir-biri ilə ünsiyyətini və əməkdaşlığını artırır. Həmçinin, dərslərin istənilən mərhələsində müxtəlif növ oyunlardan istifadə edilir.

Oyun metodundan istifadənin effektivliyi xarici dillərin tədrisi metodologiyası ilə məşğul olan bir çox alim tərəfindən qeyd edilmişdir.

Stronin M.F. « Oyun, davranışın özünüidarəsinin formalaşdığı və inkişaf etdiyi situasiyalarda sosial təcrübənin yenidən yaradılmasına və mənimsənilməsinə yönəlmiş fəaliyyət növüdür » [57, s. 3].

« Oyun bir növ sosial təcrübədir, real praktik mühitdən kənarında həyat hadisələrinin effektiv surətdə təkrar istehsalıdır. Həyat situasiyaları orada modelləşdirilir. Bundan əlavə, oyun fərdin sosial, peşəkar və yaradıcı funksiyaları yerinə yetirməsi üçün zəruri olan xüsusiyyətləri və bacarıqları gücləndirir » [54, s. 11].

Oyun qaydaları, məqsədi və əyləncəsi olan, şagirdlərin oynadığı və tez-tez başqaları ilə qarşılıqlı əlaqədə olduğu fəaliyyətdir [44, s. 30].

Xarici dilin tədrisi prosesində oyun fəaliyyəti aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir:

- ✓ öyrənmə funksiyası yaddaşın, diqqətin, məlumatın qavranılmasının, ümumi təhsil bacarıqlarının inkişafından ibarətdir, həmçinin xarici dil bacarıqlarının inkişafına kömək edir. Bu o deməkdir ki, oyun emosional və zehni güc, eləcə də qərar qəbul etmək bacarığı tələb edən xüsusi təşkil olunmuş fəaliyyətdir.
- ✓ tərbiyə funksiyası oyunda tərəfdaşa qarşı diqqətli, humanist münasibət kimi keyfiyyətlərin inkişafından ibarətdir, həmçinin qarşılıqlı yardım və qarşılıqlı dəstək hissini inkişaf etdirir.

- ✓ əyləncəli funksiya dərslərdə uyğun ab-hava yaratmaq, dərsləri maraqlı və qeyri-adi hadisəyə, həyəcanlı macərəyə, bəzən hətta nağıl dünyasına çevirməkdir.
- ✓ kommunikativ funksiya xarici dildə ünsiyyət mühitinin yaradılmasından, şagird kollektivinin birləşdirilməsindən, xarici dildə qarşılıqlı əlaqəyə əsaslanan yeni emosional-kommunikativ münasibətlərin qurulmasından ibarətdir.
- ✓ relaksasiya funksiyası xarici dillərin intensiv öyrənilməsi zamanı sinir sistemində yaranan stresin yaratdığı emosional gərginliyin aradan qaldırılmasını nəzərdə tutur.
- ✓ psixoloji funksiya insanın fizioloji vəziyyətini daha səmərəli fəaliyyətə hazırlamaq bacarıqlarının formalaşdırılmasından və böyük miqdarda informasiyanın mənimsənilməsi üçün psixikanın yenidən qurulmasından ibarətdir.
- ✓ inkişaf funksiyası şəxsi keyfiyyətlərin harmonik inkişafına yönəlmişdir. Oyunun yuxarıda göstərilən bütün funksiyaları təkcə xarici dilin öyrədilməsinə deyil, həm də şagirdin şəxsi keyfiyyətlərinin inkişafına kömək edir.

Konışeva oyun fəaliyyətinin fərqli funksiyalarını müəyyən edir:

- ✓ əyləndirmək (maraq oyatmaq);
- ✓ kommunikativ (ünsiyyət dialektikasını mənimsəmək);
- ✓ diaqnostika (oyun zamanı normativ davranışdan sapmaların müəyyən edilməsi);
- ✓ oyun terapiyası (digər həyat fəaliyyətlərində yaranan müxtəlif çətinliklərin aradan qaldırılması);
- ✓ özünü aktualaşdırma (istedadların və gizli imkanların təzahürü);
- ✓ millətlərarası ünsiyyət (bütün insanlar üçün ümumi olan sosial-mədəni dəyərlərin mənimsənilməsi);
- ✓ sosiallaşma (sosial münasibətlər sisteminə daxil olma);
- ✓ estetik (oyundan alınan həzz) [54, s. 11].

Oyunun dərstdə yeri və oyuna ayrılan vaxt bir sıra amillərdən asılıdır: şagirdlərin hazırlığından, öyrənilən materialdan, dərsin konkret məqsəd və şərtlərindən və s.

Müəllim oyun növünü seçərkən bir neçə aspektə diqqət etməlidir:

- ✓ dərstdə neçə şagirdin iştirak etməsi;
- ✓ dərstdə digər fəaliyyətlərlə uyğunluq;

- ✓ seçilmiş üsulun təlimin forması ilə vəhdət təşkil etməsi;
- ✓ şagirdlərin yaş xüsusiyyətlərinə uyğunluq;
- ✓ dərslərin məqsədlərinə uyğunluğu;
- ✓ dərslər keçiriləcək kabinetin şəraiti;
- ✓ dərslərdə veriləcək biliklərin həcmi;
- ✓ üsulun dərslərin nəzərdə tutulan mərhələsinə uyğunluğu;
- ✓ seçilmiş üsulun tətbiqində şagirdlərin təcrübələrinin olub-olmaması;
- ✓ təlim nəticəsinə nail olunub-olunmayacağı;
- ✓ üsulun tətbiqinə sərf olunacaq vaxt;

Oyun elə qurulmalıdır ki, şagirdlər öyrənilən dil materialından maksimum səmərəliliklə aktiv nitq ünsiyyətində istifadə edə bilsinlər. Oyunun nəticələrini müzakirə etməyə yaxşı məqamlarla başlamaq və yalnız bundan sonra mənfi cəhətlərə keçmək məsləhətdir [44, s. 98]. Oyun metodunu məşq etmək üçün, oyun üsulunu düzgün və səmərəli seçmək üçün hər bir yaşın psixoloji xüsusiyyətlərini bilmək vacibdir.

Təlim prosesində oyun metodlarından istifadənin zəruriliyindən danışarkən, ilk növbədə, psixoloji və pedaqoji əsaslandırılmalara diqqət yetirməliyik. Bəzi alimlərin fikrincə, oyunun psixoloji mexanizmi fəaliyyətin motivasiyasındadır. Oyun zamanı gənc şagirdləri həvəsləndirməyin əsas yolları:

- ✓ kommunikativ motivlər: uşaqlar oyun problemlərini həll edərkən qarşılıqlı əlaqə qurur və bir-biri ilə münasibətləri möhkəmləndirirlər;
- ✓ mənəvi motivlər: uşaqlar oyun zamanı öz nöqtəyi-nəzərini müdafiə etməyə meyillidirlər;
- ✓ qələbə motivləri: oyunda şagird qələbəyə can atır və məqsədə çatmaq yollarından xəbərdar olur;
- ✓ məsuliyyət motivi: oyunda bərabərlik prinsipinə baxmayaraq, nəticə hər bir oyunçunun şəxsi keyfiyyətlərindən asılıdır;
- ✓ şəxsi əhəmiyyət kəsb edən motivlər: oyunda şəxsi olmayan öyrənmə prosesi şəxsi xarakter alır;

✓ koqnitiv motivlər: oyunda şagirdlər tərəfindən tanınmayan, onların zehni fəaliyyətini stimullaşdıran, onları cavab axtarmağa sövq edən problemlə vəziyyət yaranır.

Xarici dil dərində oyundan istifadənin əsas məqsədləri:

- ✓ zəruri qabiliyyətlərin və zehni funksiyaların inkişafı;
- ✓ müəyyən nitq bacarıqlarının inkişafı;
- ✓ müəyyən bacarıqların formalaşması;
- ✓ ünsiyyət qurmaq bacarığının inkişafı;
- ✓ mədəni faktlar haqqında biliklərin inkişafı;
- ✓ nitq materialının qeyri-ixtiyari əzbərlənməsi [52, s. 26].

Didaktik oyunlarda məktəblilər ünsiyyət elementlərini mənimsəyir: dialoqa və ya söhbətə başlamaq, onu davam etdirmək, həmsöhbətin sözünü kəsmək, rəqiblərin fikri ilə razılaşmaq və ya lazımı anda qarşı çıxmaq, həmsöhbəti diqqətlə dinləmək bacarığı, söhbətin mövzusu ilə bağlı aydınlaşdırıcı suallar vermək və s.

Didaktik oyunlardan istifadə xarici dildə tədris prosesini təkmilləşdirmək üçün geniş imkanlar yaradır. Təcrübə göstərir ki, didaktik oyunlar nitq ünsiyyəti mühiti yaratmağa, məktəblilərin fəal nitqini və düşüncə fəaliyyətini stimullaşdırmağa kömək edir. Ümumilikdə oyunlardan fərqli olaraq, didaktik oyun bir vacib xüsusiyyətə malikdir - aydın şəkildə müəyyən edilmiş öyrənmə məqsədi və yoxlanıla bilən, aydın şəkildə müəyyən edilə bilən, təhsil və idrak yönümü ilə xarakterizə edilə bilən müvafiq nəticə [55].

Didaktik oyunlar müəyyən açıqlığa malikdir, çünki şagirdlər oyunun gedişatına müstəqil şəkildə təsir edə bilirlər. Məsələn, « Rol dəyişikliyi » didaktik oyununda hər bir iştirakçı bir vərəq götürür və üzərinə öz adını yazır. Müəllim kartları toplayır və onları yenidən paylayır. Beləliklə, hər bir oyunçu yoldaşlarından gizlətdiyi yeni bir rol alır. Sonra oyunçular öz şəxsi keyfiyyətlərini kartda adı çıxan şəxs kimi sadalamağa başlayır və qrup onun hansı oyunçu olduğunu təxmin edir.

Xarici dildə ünsiyyəti öyrətmək üçün didaktik oyunlara təklif olunan şəkillər əsasında hekayələr yaratmaq lazım olan oyunlar da daxildir. Məsələn, hər bir şagird

köhnə jurnallardan sevimli şəkillərindən bir neçəsini kəsir. Hər bir oyunçu istənilən üç şəkil çəkir və 5 dəqiqədən sonra bu şəkillər əsasında özü haqqında hekayə danışır.

Sinifdə xarici dildə ünsiyyəti öyrətmək üçün yuxarıda göstərilən didaktik oyun nümunələrinə əlavə olaraq, şagirdlər dərstdə oynanıla bilən müəyyən bir mövzuda dialoqlar hazırlaya bilirlər. Məsələn, müəllim şagirdlərə fəaliyyət yerini təklif edə bilər: məktəb, restoran, mağaza və s. Şagirdlərin vəzifəsi hekayə tapmaq və danışmaqdır. Dialoqun hazırlanması və təqdim edilməsi prosesində şagirdlər nitq bacarıqlarının inkişafına töhfə verə biləcəklər, çünki bu oyunda onların əsas vəzifəsi bir-biri ilə xarici dildə ünsiyyət qurmaqdır.

Didaktik oyun, hazırlanmış süjetə, paylanmış rollara və rollararası münasibətlərə uyğun olaraq təşkil edilən bir növ təhsil ünsiyyətidir. Oyunda öyrənmə fəaliyyəti ünsiyyət prosesinin modelinə çevrilir. Oyun kommunikativ xarici dil dərində ünsiyyətin təşəbbüskarını kimi qəbul edilməlidir. O, kommunikativ kontekstdə dili təcrübədən keçirmək imkanı təklif edir və eyni zamanda müəllimi planlaşdırmaq və dəyişiklik etmək hüququndan məhrum etmədən onun təsirini məhdudlaşdırır. Oyunda demək olar ki, bütün vaxt danışmaq təcrübəsinə həsr olunur, lakin təkcə nitq deyil, həm də dinləyici də mümkün qədər aktivdir, çünki tərəfdaşın sözlərini başa düşmək və yadda saxlamaq, onları vəziyyətlə əlaqələndirmək, ünsiyyət tapşırığına nə dərəcədə uyğun olduğunu müəyyən etmək və ona düzgün cavab vermək lazımdır.

Oyunlar məktəblilər arasında xarici dillərin inkişafına töhfə verirlər, çünki didaktik oyunlar hazırlamaq, tapşırıqları yerinə yetirmək və bir-biri ilə ünsiyyət qurmaq prosesində həm söz ehtiyatlarını, həm də xarici dildə danışmaq bacarığını təkmilləşdirmək imkanı əldə edirlər, həmçinin nitqlərini qurmaq üçün qrammatik qaydaları öyrənirlər.

Pedaqoji oyun mütləq şəkildə dəqiq müəyyən edilmiş öyrənmə məqsədinə və müvafiq pedaqoji nəticəyə malikdir. Sinifdə modelləşdirilmiş oyun texnikaları və vəziyyətlər şagirdləri öyrənmə fəaliyyətlərinə cəlb etmək üçün bir üsuldur.

Dil sinfində istifadə etmək üçün yaxşı oyun seçmək meyarları:

- ✓ sadəlik: dəyişdirilə bilən və istifadəsi asan;
- ✓ davamlılıq: dəfələrlə istifadə oluna bilmə qabiliyyəti;

- ✓ estetikə: motivasiyanı səfərbər etmə imkanı;
- ✓ çox yönlülük: bir çox təhsil vəziyyətlərində istifadə oluna bilən;
- ✓ uyğun olan material: oyun təhsil məqsədləri ilə bağlı cəlbediciliyi təmsil etməlidir [38, s. 41-42].

Müəllim həmçinin dərsinin xüsusi ehtiyacları üçün öz oyun növlərini yarada bilər. Oyunların yaradılması ixtiradan daha çox mövcud modellərə əsaslanır, lakin oyunun qaydalarını yaratmaq, modelləşdirmək və təlimatlar təqdim etmək lazımdır [38, s. 69-71].

Xarici dillərin tədrisi metodologiyasında oyunların bir neçə təsnifatı mövcuddur: kommunikativ oyunlar, orfoqrafiya oyunları, qrammatik oyunlar, söz oyunları, rollu oyunlar və.s.

Dil oyunlarına binqo, krossvord, kub oyunları, kartlar, labirentlər, söz və ya cümlə tərtibatı və s. daxildir. Belə oyunların əsas xüsusiyyətləri açıq və ya məhdud həllər, reproduktiv effektivlikdir. Dil oyunları öyrənmənin ilkin mərhələsi üçün nəzərdə tutulmuşdur və onların köməyi ilə sadə ifadələr öyrədilir.

Kommunikativ oyun şagirdləri sinifdə qarşılıqlı əlaqəyə təşviq edən yaxşı tərtib edilmiş fəaliyyətlər məcmusudur. Bu oyunlar şagirdlərin öz fikirlərini ifadə etmək və ya məlumat vermək üçün danışmaq və yazmaqla sinifdə fəal iştirakını tələb edir. Kommunikativ oyunlar şagirdlərin oynayarkən öyrənmələri üçün yaxşı şərait yarada bilər. Bu, şagirdlərin öyrənmə prosesində özlərini rahat hiss etmələrini təmin edir, həmçinin onların stresini azaldır.

Kommunikativ oyundan tədris vasitəsi kimi istifadə şagirdlərin nitq bacarıqlarında uğur və nəticələrini artırır. Şagirdlər dərslərindən həzz alır və öyrənmələri ilə daha çox motivasiya, maraq və inam qazanırlar. Bu səbəbdən kommunikativ oyun nitq bacarıqlarının öyrədilməsində nəzərdə tutulmuş fəaliyyət kimi tətbiq edilməlidir.

Ünsiyyət oyunları reproduktiv və məhsuldar məşqlər vasitəsilə ünsiyyəti öyrədir. Onlar konkret vəziyyətdən yararır və danışığın həyata keçirilməsi ilə nəticələnir. Ünsiyyət oyunları şagirdlərin fransız dilində danışmağı öyrənməkdə

çətinliklərini aradan qaldırmaq üçün alternativ yol ola bilər. Bu fəaliyyətlər şagirdləri real ünsiyyətə cəlb edir.

Orfoqrafiya oyunları:

Orfoqrafiya oyunları nitq bacarıqlarının formalaşmasına və inkişafına kömək edir. Bu oyunların əsas məqsədi xarici dilə məxsus sözlərin yazılışını mənimsəməkdir.

Dinləmə oyunlarının məqsədi:

- ✓ şagirdlərə vahid ifadənin mənasını başa düşməyi öyrətmək;
- ✓ şagirdlərə məlumat axınında əsas anlayışı vurğulamağı öyrətmək;
- ✓ şagirdlərin eşitmə yaddaşını inkişaf etdirmək.

Söz oyunlarının məqsədi:

- ✓ şagirdlərə təbii mühitə yaxın vəziyyətlərdə sözlərdən istifadə etməyi öyrətmək;
- ✓ şagirdlərin nitq-idrak fəaliyyətini aktivləşdirmək;
- ✓ şagirdlərin nitq reaksiyalarını təkmilləşdirmək;
- ✓ şagirdləri söz birləşmələri ilə tanış etmək.

Fransız dili dərslərində söz oyunlarından istifadə qrammatik oyunlardan heç də az əhəmiyyət kəsb etmir. Leksik oyun həm də ünsiyyətin əsasını təşkil edir. Şagirdin nitqinə yeni leksik vahidlər əlavə etmək üçün müəyyən qaydalar var. Tədris materialı əsas leksik mövzulara yönəldilmişdir: ailə, görünüş, bədən üzvləri, paltar, ev, şəhər, məktəb, yemək, heyvanlar, rəng və s. Sözlərin və ifadələrin güclü əzbərlənməsi üçün onları dəfələrlə təkrarlamaq lazımdır, lakin təkrarlama prosesinin cansıxıcı olmaması üçün uşaqlara lüğət öyrədərkən kartlar, şəkillər və ya kublar vasitəsilə oyunlardan istifadə etmək tövsiyə olunur.

Fonetik oyunların məqsədi:

- ✓ fransız dilində səslərin tələffüzünü məşq etmək;
- ✓ şeir oxumağın həcmi və ifadəliliyini öyrətmək;
- ✓ fonetik eşitmə bacarıqlarının formalaşması.

Öyrənmənin birinci mərhələsində istifadə olunan fonetik oyunlar arasında tapmaca oyunları, imitasiya oyunları, yarış oyunları, əşyalarla oyunlar, diqqət oyunlarını saymaq olar.

Rollu oyunlar

Rol oyunu, iştirakçıların şərti olaraq insanların real praktik fəaliyyətlərini təkrarladığı və bununla da real ünsiyyət üçün şərait yaratdığı bir oyundur [61, s. 167].

Rol oyunu əyləncəli oyundur, iştirakçıların onlara tapşırılan rollara uyğun hərəkət etdikləri dramatik hərəkət növüdür. Belə oyunlar zamanı şagirdlər öz rollarının xarakterinə və şəraitə uyğun hərəkət edir, həmçinin əvvəlcədən qurulmuş süjetə əməl edirlər. Oyun zamanı oyunun istiqaməti və nəticəsi müəyyən edilməklə verilmiş qaydalar çərçivəsində improvizasiyaya icazə verilir.

Rollu oyun şagirdləri real gündəlik həyat vəziyyətlərində ünsiyyət problemlərini həll etməyə hazırlamaq məqsədi daşıyır və xarici dilin tədrisinin istənilən mərhələsində istifadə oluna bilər.

Xarici dil dərində rollu oyunlardan istifadə şagirdlərdə aşağıdakı kommunikativ və intellektual bacarıqları inkişaf etdirməyə imkan verir:

- ✓ müxtəlif sosial və şəxsiyyətlərarası vəziyyətlərə çevik uyğunlaşma bacarığı;
- ✓ qərarlar qəbul edərkən komanda daxilində effektiv qarşılıqlı əlaqə qurmaq bacarığı;
- ✓ başqasının fikrini dinləmək və öz mövqeyini əsaslı şəkildə müdafiə etmək bacarığı;
- ✓ alınan məlumatları təhlil etmək, lazımi faktları seçmək, müqayisə etmək, qərar qəbul etmək bacarığı;
- ✓ mümkün nəticələri qabaqcadan görmək bacarığı [53, s. 84].

İşgüzar oyun xarici dil tədrisinin istənilən mərhələsində istifadə olunur. Xarici dildə işgüzar ünsiyyət qurmağı hədəfləyir və bir qayda olaraq, peşəkar yönümlü xarici dil ünsiyyətinin tədrisi prosesində istifadə olunur.

Bu oyun növü təhsil məqsədləri üçün real həyatda baş verən prosesləri, peşə fəaliyyətinin xarakterik hadisələrini simulyasiya etməyə imkan verir ki, bu da xarici dil öyrədərkən çox vacibdir. Müvafiq olaraq, işgüzar oyun prosesində şagirdlər özlərini səriştəli mütəxəssis kimi sübut edə, mövcud oyun vəziyyətində birbaşa qərar verə bilərlər.

Dramatizasiya oyunu tədris prosesinin intensivliyini artırmaq, dil bilik səviyyəsini yüksəltmək, dərslərin emosional fonunu inkişaf etdirmək, uşağın öyrənməyə marağını oyatmaq və saxlamaq, şagirdin özünü ifadə etməsinə, özünü təsdiq etməsinə, nailiyyət hissi yaşamasına şərait yaratmaq üçün istifadə olunan yaradıcı oyundur.

Dramatizasiya oyunlarının məqsədi:

- ✓ müəyyən bacarıqlar formalaşdırmaq;
- ✓ nitq bacarıqlarını inkişaf etdirmək;
- ✓ ünsiyyət qurmaq bacarığını öyrətmək;
- ✓ nitq materialını yadda saxlamaq.

Fransız dili dərslərində oyunlardan istifadə müəllimə hər bir şagirdin şəxsi potensialını daha yaxşı üzə çıxarmağa, öyrənmə motivasiyasını gücləndirməyə, özündə əməksevərlik, fəallıq, müstəqillik, təşəbbüskarlıq, komandada işləmək bacarığını inkişaf etdirməyə kömək edən son dərəcə vacib metodik üsuldur.

Oyun məktəblilərə xarici dillərin öyrədilməsi prosesinin mühüm tərkib hissəsi, öyrənmə zamanı idrak, tərbiyəvi vəzifələrin həllində istifadə edilən zəruri elementdir.

Dərs şagirdlərin fransız dili dünyasına qərq olması üçün inanılmaz maraqlı fəaliyyətə çevrilə bilər və bu fürsət sinifdə güclü və ya zəif şagirdin olub-olmamasından asılı olmayaraq sinifdəki bütün şagirdlər üçün mövcuddur. Hər bir şagird öz yaradıcı potensialını, bacarıq və qabiliyyətlərini göstərə bilər.

2.4 Eksperimental tədris və nəticələrin təhlili

Dissertasiya işində eksperimentin aparılması vacib məsələdir. Eksperiment apararkən tədqiqatçı əvvəlcə öyrənmək istədiyi məsələyə və çatacağı məqsədə daha tez nail olmaq üçün prosesin gedişatını özü təşkil edir, sonra daha yaxşı nəticəyə gəlib çıxmaq üçün gedişatı istədiyi vaxt, istədiyi üsulla dəyişir. İşin dəqiqliyini yoxlamaq üçün təkrar etmək lazımdır. Tədqiqatçı işin səmərəli həyata keçirilməsi üçün lazımi materialları və texniki vasitələri özü hazırlayır.

Eksperiment hər hansı pedaqoji məsələnin xüsusi təşkilinə şərait yaradır. Pedaqoji proseslə məşğul olan tədqiqatçı eksperiment aparmaq üçün şagirdlərin sayı,

inkişaf və dil səviyyəsi, müəllimin dərstdə istifadə etdiyi üsulların yaxın olduğu iki sinif götürür. Onların biri kontrol sinif, digəri eksperimental sinif adlanır. Dərs kontrol sinifdə əvvəlki qaydada aparılır, eksperiment isə eksperimental sinifdə qoyulur. Burada dərs dəyişdirilmiş formada, tədqiqatçının qurduğu fərziyyəyə uyğun olaraq həyata keçirilir. Pedaqoji proses kontrol və eksperimental qruplarda müşahidə edilir, sonra təhlillər aparılır və nəticə çıxarılır.

Eksperimental tədris 2022-ci ilin yanvar və fevral ayları ərzində Şəki şəhər, Kiş kənd Heydər Əliyev adına 1 nömrəli tam orta məktəbdə həyata keçirilmişdir.

Eksperiment 3 mərhələyə bölünür: müəyyənədicisi, öyrədici və yoxlayıcı. Mərhələlər aşağıdakı şəkildə təşkil olunmuşdur :

1. Eksperiment aparılmadan əvvəl şagirdlərdə kommunikativ vərdişlərin səviyyəsini müəyyənləşdirmək üçün keçirilmiş müşahidə mərhələsi
2. Eksperimentin I mərhələsi
3. Eksperimentin II mərhələsi

Eksperimentin öyrədici mərhələsini dərstdə müşahidə edilən problemlər nəzərə alınaraq, kurikulum tələblərinə uyğun keçirdik. Təlim prosesində daha çox dialoqlara üstünlük verdik. Həmçinin dissertasiya işinin ikinci fəslində qeyd edilmiş oyunlardan da istifadə etdik. Dərs zamanı rollu oyundan istifadə şagirdlər üçün daha maraqlı oldu. Utancaq şagirdlər də dərse cəlb olundu və onlarda kommunikativ bacarıqların inkişafında irəliləyiş görüldü. Tapşırıqların qruplarla keçirilməsi şagirdlərdə motivasiya oyatdı və hər bir şagirdin iştirak etməsinə səbəb oldu. Əvvəldən bildikləri sözləri qarşılıqlı ünsiyyət zamanı işlətməklə yanaşı, yeni sözlər də öyrəndilər. Şagirdlərin həm tələffüzünə, həm də işlətdikləri cümlələrin qrammatik qaydalara uyğunluğuna diqqət yetirildi. Çünki, uğurlu kommunikasiyanın yaranması üçün söz ehtiyatından əlavə, qrammatik, fonetik bacarıqların inkişafı da önəmlidir.

Eksperimentin yoxlayıcı mərhələsində Şəki şəhər, Kiş kənd Heydər Əliyev adına 1 nömrəli tam orta məktəbin 9B sinfinin şagirdləri iştirak edirdi. Onların biri kontrol qrup, biri isə eksperimental qrupu təşkil edirdi. Eksperimental qrupda keçirilən dərslərdə müasir informasiya texnologiya vasitələrindən, fərqli oyun növlərindən istifadə etdik. Yoxlayıcı mərhələdə əsas məqsəd müəyyənədicisi və

öyrədici mərhələlərdə mövcud vəziyyətin aparılan eksperimentdən sonra hansı səviyyədə dəyişildiyini görməkdir.

Eksperimentin əsas məqsədi şagirdlərin hədəf dildən istifadə səviyyəsini yoxlamaq, kommunikasiya bacarıqlarını formalaşdırmaq və qarşılıqlı ünsiyyətə nail olmaq idi.

Nəticə mərhələsində şagirdlər lüğət ehtiyatını genişləndirir, suallara cavab verir, qarşılıqlı ünsiyyətdə iştirak edirdilər. Sonra şagirdlər arasında dərslə bağlı sorğu keçirdik və müsbət rəylər verildi. Tədris prosesində apardığımız eksperimentin nəticələri cədvəldə qeyd edilmişdir. Eksperiment zamanı şagirdlərin əldə etdiyi nəticələr qarşılaşdırılmış və təhlil edilmişdir.

Mövzu:

Le monde du travail; Mots et expressions pour communiquer

Məqsəd:

1. Müəllim-şagird, şagird-şagird qarşılıqlı əlaqəsini yaratmaq;
2. Dialoqlarla kommunikasiya yaratmaq;
3. Ünsiyyətə vaxt ayıraraq xarici dildə özünüifadə bacarıqlarını inkişaf etdirmək.

İş forması :

qruplarla, kollektiv

Qruplarla iş

Bu iş formasında şagirdlərdə əməkdaşlıq bacarıqları formalaşır, onlar məsələni bir neçə şəxslə müzakirə edir, fikir müxtəlifliyi ilə tanış olurlar. Qruplar arasında rəqabət hissi motivasiya yaradır. Fikir mübadiləsi, qarşılıqlı nəzarət, qarşılıqlı yardım, uyğunlaşma bacarıqları formalaşır. Şagirdin şəxsi xüsusiyyətləri nəzərə alınır. Bütün iştirakçıların işə cəlb olunması şagirdlərin potensialını artırır. Vaxtdan səmərəli istifadə edir, az vaxtda daha geniş işi yerinə yetirirlər. Özünün və ya başqalarının işinə tənqidi yanaşır, obyektiv qiymətləndirirlər. Qrup işinin lider tərəfindən təqdim edilməsi şərt deyil. İşə başlamazdan əvvəl təşkilati işləri yerinə yetirən müəllim işə başladıqdan sonra yerinə yetirməli olan davranış aspektlərini şagirdlərə xatırladır. Qruplara fərqli tapşırıqlar verildikdə iş səmərəli olur. Qrup işi zamanı lövhədə

meyarlar olur. Müəllim lazım gələrsə iş davam edərkən cədvəldə qeydlər aparır. Qrup işi qarşılıqlı ünsiyyətin inkişafına kömək edir.

Kollektivlə iş

Bu iş formasında bütün şagirdlər eyni problemin həllinə cəlb olunurlar. Hər kəs şəxsi fikrini bildirir. Hamı ardıcılığı gözləyir və bir-birinin fikrinə hörmətlə yanaşır. Kollektivlə iş zamanı ünsiyyət yaratma bacarıqlarının bünövrəsi qoyulur.

İş üsulu :

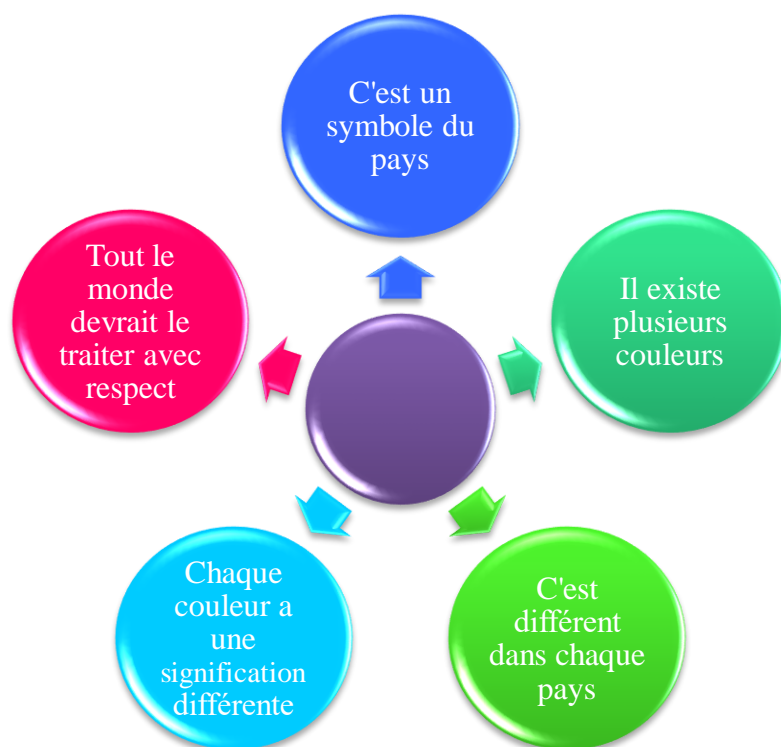
brainstorming, extraction de concept, vente aux enchères, jeux de rôle, discussion

Brainstorming

Beyin həmləsi və əqli hücum ilə eyniləşdirilən bu üsul vasitəsilə şagirdlərdə motivasiya yaranır və onların nəyi bilib, nəyi bilmədikləri müəyyənləşdirilir. Müəllim sualı lövhədə yazır və ya şagirdlərə şifahi şəkildə deyir. Sonra şagirdlər suala uyğun fikirlərini bildirirlər. Bütün cavablar ilkin müzakirəsiz lövhədə qeyd edilir. Hər kəs öz fikrini bildirdikdən sonra müzakirə başlayır. Əsas ideyalar seçilir, şagirdlər söylənmiş fikirləri qiymətləndirir. Üsul maksimum 15 dəqiqə ərzində həyata keçirilir.

Extraction de concept

Anlayışın çıxarılması üsulu oyun-tapmaca formasında həyata keçirilir, şagirdlərdə məntiqi və tənqidi təfəkkürü inkişaf etdirir. Müəllim lövhəyə kart asır. Kartın bir üzünə şagirdlərin tapacağı anlayış yazılır, digər üz isə yazısız olur. Müəllim bir neçə cümlə ilə anlayışı şagirdlərə başa salır. Deyilən xüsusiyyətlərə uyğun olaraq, şagirdlər anlayışı tapırlar. Şagirdlər anlayışı tapana qədər müəllim xüsusiyyətləri sadalamağa davam edir. Hər kəs fərziyyəsini irəli sürdükdən sonra, müəllim cavabı açıqlayır.

Vente aux enchères

Auksion üsulunda müəllim nəzərdə tutulan sözün xüsusiyyətlərini ardıcıl olaraq sadalayır. Hər kəs növbə ilə öz fikrini söyləyir. Sonra müəllim Bir! İki!...saymağa başlayır. Bu zaman digər şagird yeni fikrini bildirir. Sonuncu təklif verən şagird qalib sayılır. Oyun zamanı eyni fikri təkrarlamaq qadağandır. Beləliklə hər kəs bir-birinin fikrinə diqqətlə qulaq asır. Məsələn: Quelles sont les fêtes françaises ?

- 1) Chandeleur: 2 février
- 2) Fête de carnaval; Mardi Gras: 9 février
- 3) Pâques: 28 mars
- 4) Journée de la Victoire. Célébration de la victoire du 8 mai 1945 - fin de la Deuxième guerre mondiale: 8 mai
- 5) Fête nationale. Commémoration de la prise de la Bastille en 1789: 14 juillet
etc.

Jeux de rôle

Rollu oyunlarda hadisəyə müxtəlif nöqtəyi nəzərdən baxmaq mümkündür. Bu oyunda aktyorlar və izləyicilər öz fikirlərini söyləyir. Şagirdlərdə emosional təəssürat yaranır. Bu oyunda sadəcə birbaşa təcrübədən yox, simulyasiyadan da istifadə edilir. Bizim eksperimental tədrisdə istifadə etdiyimiz rollu oyun növü modelləşdirmədir.

Məqsəd kommunikativ bacarıqların formalaşdırılmasıdır və nəzərə almaq lazımdır ki, hər kəsdə simulyasiya bacarığı olmaya bilər. Bu səbəblə improvizasiyaya üstünlük verən modelləşdirmə növünü seçdik. Bu üsulda oyunun sonu heç kimə aydın olmur. Şagirdlər oyunu öz hisləri, öz düşüncələri ilə idarə edirlər. Onu maraqlı edən qeyri-müəyyənliyi və bu əsl həyat hadisələrinə bənzəyir. Bu oyun sayəsində qarşılıqlı ünsiyyət yaranır, mövcud söz ehtiyatından istifadə edilir və yeni sözlər öyrənilir.

Discussion

Bu üsul hər hansı problemin araşdırılması, aydınlaşdırılması üçün istifadə edilir. Oxşarlıqlar və fərqlər göstərilir, nəticədə razılığa gəlinir. Bu üsulda qrup iştirakçıları bir-birini dinləmə mədəniyyəti qazanır, növbə ilə danışır, digər fikirlərə hörmətlə yanaşırlar. Sınıfdə demokratik mühit yaranır. Müzakirə zamanı açıq suallardan istifadə olunur. Məsələn, Sizcə bu yol düzdür, yoxsa digəri? Siz də belə düşünürsünüz? sualları əvəzinə, Hansı səbəbləri sadalaya bilərsiniz? Oxşar və fərqli cəhətləri hansılardır? Bu halda siz nə edərdiniz? kimi suallardan istifadə etmək lazımdır.

Resurslar :

rəngli kağızlar, audio-vizual vasitələr, meyar cədvəli

Dərsin gedişi

Eksperiment Şəki şəhər, Kiş kənd Heydər Əliyev adına 1 nömrəli tam orta məktəbin 9B sinfində həyata keçirilmişdir. Sınıf 24 şagirddən ibarət idi. Müşahidə mərhələsində şagirdlərin mövcud kommunikativ bacarıqları, kommunikativ bacarıqların dərslə hansı səviyyədə öyrənilməsi, bu məqsədlə dərslə nə qədər vaxtının ayrılması müşahidə edilməli idi. Müşahidə zamanı şagirdlərdə kommunikativ bacarıqların zəif olduğu görülürdü. Bu səbəblə şagirdlər danışılanların bir hissəsini anlamır, qarşılıqlı əlaqəyə girməkdən, müəllim və ya şagirdlərlə ünsiyyətdən çəkinirdilər. Eksperimentin müşahidə məqsədli ilk mərhələsində dərsləlik və digər vəsaitlərlə tanış olduq. Dərsləlikdəki materiallar maraqlı, sistemli və öyrədici idi.

İlk müşahidə dərsləimizdə şagirdlərə 9-cu sinif dərsləliyində « Compréhension écrite » başlığı ilə verilmiş mətn tədris edilirdi. Dərs zamanı daha çox ənənəvi

metoddan, sual-cavab, mətnin oxunması və tərcüməsi, mətnin sonundakı testlər üzərində iş üsulundan istifadə edilirdi.

Əvvəlcə şagirdlərə salam verildi və dərstdə iştirak səviyyəsi yoxlanıldı. Əvvəlki dərslə bağlı sual-cavab üsulundan istifadə edildi, müzakirə aparıldı. Sonra şagirdlərdən əvvəlki mövzu soruşuldu. Hər şagird 5-7 dəqiqə çıxış etdikdən sonra şagirdlər tərəfindən ünvanlanan suallara cavab verdilər. Sonra yeni mövzu təqdim edildi. Əvvəlcə şagirdlərdən bu haqda nə bildikləri, mövzu haqqında fikirləri öyrənilirdi. Sonra yeni mövzu izah edildi. Dərsin sonuna yaxın şagirdlər qiymətləndirildi. Dərs passiv keçdi. Şagirdlərin çoxu dərslə hazır deyildi, dərs zamanı sadəcə dərslə cavab verən şagirdlər aktiv idi.

İlk eksperiment apardığımız dərstdə müəllimin planı üzrə V bölmənin « Le monde du travail » başlıqlı mövzusu tədris edilməli idi. Dərslərdə mövzu üzrə 10 fərqli kiçik mətn verilmiş, mətnlərin sonunda isə 5 tapşırıq qeyd edilmişdir. İlk 5 mətn iş elanı, sonrakı 5 mətn isə CV formasında idi.

Əvvəlcə 24 nəfərlik qrup, hər birində 12 nəfər, biri eksperimental, digəri kontrol olmaqla iki hissəyə ayrıldı. Kontrol qrupda dərslə fənn müəllimi tədris edirdi. Dərslər əvvəlki qaydası ilə irəliləyirdi. Eksperimental qrupda isə qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq üçün fərqli formada istifadə etdik.

Sinfə girdikdən sonra şagirdləri salamladıq. İlk öncə motivasiya üçün dərslə mövzusunə uyğun hazırladığımız videonu göstərdik. Sonra şagirdlərə video ilə bağlı sual verdik:

Selon vous, de quoi parlait la vidéo ?

Şagirdlərə sual verərkən açıq suallardan istifadə etdik. Çünki, qapalı suallar zamanı şagird « Oui » və ya « Non » cavablarını verir. Beləliklə kommunikasiya inkişaf etmir və verdiyimiz sualların şagirdə faydası toxunmur. Sual verərkən bəzən şagirdin təfəkkürünü açmaq üçün açar sözlərdən də istifadə etmək lazımdır. Motivasiyadan sonra tədqiqat sualının yaranması üçün qısa vaxt ərzində « Beyin həmləsi » üsulundan istifadə etdik. Bu üsulla bütün şagirdlər öz fikirlərini səsləndirdi. Hər bir fikri lövhədə qeyd etdik və şagirdlərin ümumi rəyi ilə, tədqiqatın araşdırılmasında və yeni fikirlərin formalaşmasında rol oynayan sualı seçdik.

- ✓ Quel est le métier que vous souhaitez faire dans le futur ?
- ✓ Êtes-vous d'accord avec les critères indiqués dans les offres d'emploi ? Si non, quelles en sont les raisons ?

Sonra şagirdlərə dərsin gedişi, qruplara bölünmə forması, tapşırıq növləri, əsas qaydalar və nə qədər vaxtları olduğu haqqında məlumat verdik. Şagirdləri 3 qrupa böldük. Qrupa bölmə zamanı « rəngli kartlar »dan istifadə etdik. Qutunun içindəki eyni rəngli kartı seçən şagirdlər bir qrupun üzvü oldular. Hər qrupa fərqli ad verdik. Sonra şagirdlərə davranış aspektlərini xatırlatdıq. Qrup üzvlərinin rəyi ilə qrup lideri seçildi. İş vərəqlərini payladıq və şagirdlərə verilən vaxtı qeyd etdik. İş vərəqlərində son sual açıq tipli olduğu üçün bütün qrup üzvləri iştirak etməli idi. Bu suallardan birində rol oyunundan istifadə etdik. Şagirdlər iş görüşməsi mövzusunda improvizasiya vasitəsilə dialoqa girməli idilər. Suallar həll edilərkən hər qrupa nəzarət etdik. Onlara tez-tez nə qədər vaxt qaldığı haqqında məlumat verdik. Suallar asandan çətinə yazıldığı üçün təfəkkürü inkişaf etdirir, bütün şagirdlərin iştirakını təmin edirdi. Vaxt bitdikdən sonra iş vərəqlərini topladıq və şifahi tapşırıqlar təqdim edildi. Nəticə hissəsində hər qrup ayrılıqda fərqli meyarlara görə qiymətləndirildi. Bu meyarlar arasında qrup davranış normaları, bütün şagirdlərin iştirak səviyyəsi və kommunikasiya zamanı müşahidə edilən normalar da qeyd edilmişdir.

Növbəti dərs « Mots et expressions pour communiquer » başlığı ilə yeni sözlərin öyrənilməsindən ibarət idi. Bu dərs zamanı eksperimental qrupda 2 üsuldən istifadə etdik. Dərslərdə qeyd edilən sözlər arasında həm əvvəlki dərslərdən şagirdlərə tanış olan, həm də yeni tanış olduqları sözlər var idi. Bu səbəblə, əvvəlcə Anlayışın çıxarılması üsulundan istifadə etdik. Əvvəldən hazırladığımız kartları lövhəyə asdıq. Kartın yazı olmayan tərəfini şagirdlərə göstərdik və şagirdlərin tapmalı olduğu anlayışın yazıldığı üzünü gizlətdik. Sonra anlayış haqqında fərqli xüsusiyyətləri sadaladıq. Təbii ki dərs boyunca fransız dilindən istifadə etdik. Şagirdlər anlayışı tapana qədər yeni xüsusiyyətlər sadaladıq. Şagirdlər anlayışı bir sözlə ifadə edə bilmədikdə, öz fərziyyələrini yoldaşları ilə bölüşür və öz aralarında anlayışı tapmağa çalışırdılar. Yeni sözlər məlum olduqdan sonra « Auksion » üsulundan istifadə etdik. Bu üsuldən istifadə zamanı sinfi böyük qruplara böldük. Dərslərdə qeyd edilən

sözləri dərstdən əvvəl oxşarlıqlarına görə fərqli sahələrə ayırdıq. Dərs zamanı bir sahə haqqında məlumat verdik. Şagirdlər bu sahəyə uyğun gələn iş növlərini və istifadə edilən vasitələri sadaladılar. Son təklifi verən qrup qalib elan edildi. Ev tapşırığı olaraq şagirdlərə intervü hazırlamasını tapşırıdık. Şagirdlərin istəyinə görə, bu tapşırıq dərs zamanı şifahi şəkildə, online formada şagirdlərin iştirakı ilə hazırlanmış videonun təqdimatı ilə və ya müasir texnologiyalardan istifadə edərək səs qeyd edilməsi ilə aparıla bilər.

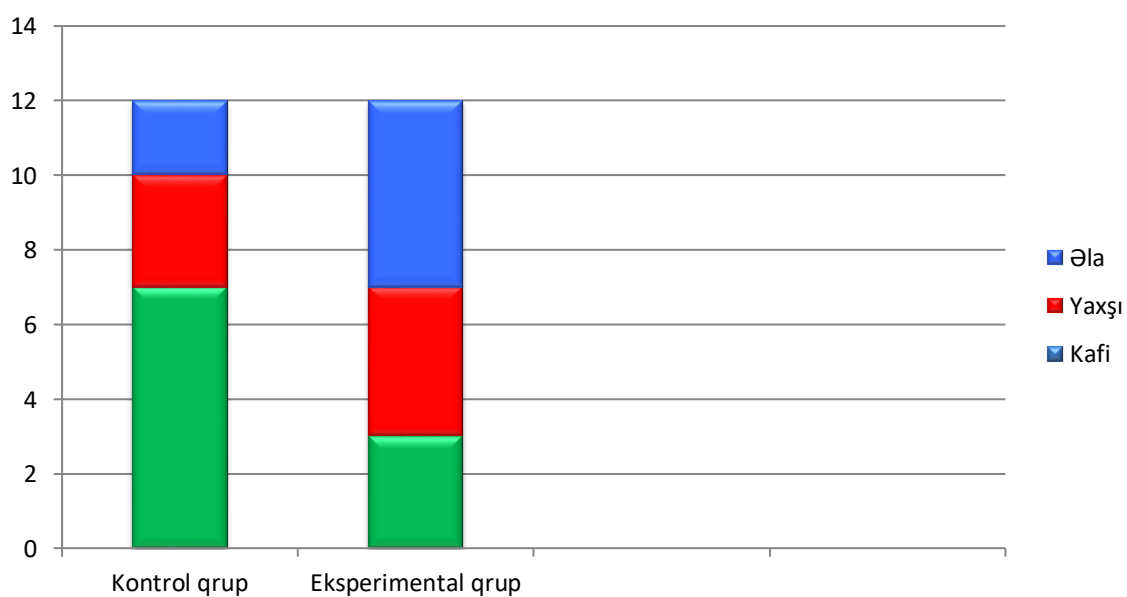
İstifadə edilən üsullar, sadəcə fransız dilindən istifadə edilməsi və dərslə qarşılıqlı ünsiyyətlə irəliləməsi nəticəsində şifahi qabiliyyətlər inkişaf etdi və kommunikaşya bacarıqları formalaşdırıldı.

Tətbiq edilən eksperimental dərslə nəticələri « + » işarəsi ilə cədvəldə qiymətləndirilmişdir. Beləliklə, eksperimentin uğurlu nəticələri aydın şəkildə görünür.

Yoxlayıcı eksperimentin nəticələri:

Şagirdlərin adı, soyadı	Keyfiyyət göstəricisi		
	Kafi	Yaxşı	Əla
Kontrol qrup 9B			
Abdullayev Uğur	+		
Abdullayev Namiq	+		
Ağakişiyeva Leyli			+
Abdulhəmidov Ələvsət	+		
Abdulhəmidov Tariyel		+	
Ağaməmmədov Zəka	+		
Alıyev Turan			+
Cumayev Zahid	+		
Cumayev Rəmzi	+		
İsrafilova Fatimə		+	
Quliyev Ağamirzə		+	
Rəsulov Tural	+		

Şagirdlərin adı, soyadı	Keyfiyyət göstəricisi		
	Kafi	Yaxşı	Əla
Eksperimental qrup 9B			
Babayeva Aysel		+	
Əhmədova Kamilə			+
Hüseynov Yusif			+
İsmayılı Əsmər			+
İsrafilova Aynur		+	
Mütfulayeva Rəqsanə		+	
Musayeva Rəqsanə		+	
Musayev Rəhib	+		
Nəcəfov Həkim	+		
Rəhimov Səid	+		
Şəmmətov Əlyar			+
Şəmmətova Nuray			+

Aparılan eksperimentin nəticələrinə görə,

1. Tədris zamanı şagirdlərdə kommunikativ bacarıqlar inkişaf etdirilir;
2. Müxtəlif üsullarla şagirdlərin tədrisə cəlb olunması və iştirakı təmin edilir;
3. Dərslə müxtəlif müasir texnologiyalardan istifadə edilir;
4. Qarşılıqlı ünsiyyətə nail olmaq üçün müvafiq şərait yaradılır;
5. Xarici dil tədrisində kommunikativ bacarıqların inkişafının əhəmiyyəti aydın şəkildə görünür.

Nəticələrin təhlili göstərir ki, xarici dil tədrisində kommunikativ bacarıqların formalaşdırılması səviyyəsi kifayət qədər qaneedici deyil. Tədris prosesində atılan səhv addımlar şagirdlərdə xarici dildə ünsiyyət qurma prosesinin inkişaf etməməsinin əsas səbəbidir.

Xarici dil tədrisində kommunikativ bacarıqların inkişaf etməsi, xarici dildə ünsiyyətin davamlılığı istiqamətində xüsusi tapşırıqlar verilməlidir. Bu tapşırıqlarda nəzərə alınmalıdır: tədris şəraiti, kommunikativ bacarıqlara yiyələnmə istiqamətində rast gəlinən çətinliklər, ünsiyyət bacarıqlarını inkişaf etdirmənin psixoloji qanunauyğunluqları və.s.

Nəticə

Xarici dil bilmək məktəblilərin təhsil səviyyəsini artırır, dil üfqlərini genişləndirir, şəxsiyyətin formalaşmasına, daim dəyişən çoxdilli dünyaya uyğunlaşmasına, ünsiyyət mədəniyyətinin formalaşmasına, ümumi nitq inkişafına kömək edir.

Dil tədrisinin məqsədi ünsiyyət qurmağı öyrənməkdir və ünsiyyət vasitəsilə şagirdlər müxtəlif anlayışlar haqqında fikirlərini ifadə edir, dərinləşdirir və möhkəmləndirirlər. Xarici dildə kommunikativ səriştənin formalaşdırılması, yəni xarici dildə ünsiyyət qurmaq və xarici dildə danışanlarla qarşılıqlı anlaşma əldə etmək bacarığı təlimin məqsədi hesab olunur.

Xarici dilin tədrisində uzun illər boyu istifadə edilən və inkişaf edərək bir-birini əvəzləyən metodologiyalarda kommunikativ bacarıqların inkişafına verilən əhəmiyyət fərqlidir.

Kommunikativ bacarıqların inkişafına diqqət əsasən XX əsrin ikinci yarısından sonra yaranan metodologiyalarda özünü göstərir. Hər bir metodologiya əvvəlkinin izini daşıyır, onun inkişaf etmiş və ya bir neçə xüsusiyyətinin dəyişmiş formasıdır. Xarici dil tədrisində ən çox ənənəvi metodologiyadan istifadə edilmiş, araşdırmalar nəticəsində səmərəsiz olduğu görülmüşdür. Ənənəvi metodologiya sadəcə qrammatik qaydaların və lüğətin əzbərlənməsinə yer verdiyi üçün yerini birbaşa metodologiyaya versə də, günümüzdə də bir çox müəllim tərəfindən istifadə edilir. Bunun əsas səbəbi müəllimin işini asanlaşdırmasıdır. Amma dərsin məqsədinə diqqət yetirmək önəmlidir.

Birbaşa metodologiya kommunikativ bacarıqlara üstünlük verməsi ilə ənənəvi metodologiyadan fərqlənsə də, qrammatik qaydaların izahına az yer verilməsi qəbul edilməzdir, çünki bir dildə ünsiyyət yaratmaq üçün lüğət ehtiyatını inkişaf etdirmək kifayət etmir, eyni zamanda qrammatik qaydalara da bələd olmaq lazımdır. Beləliklə xarici dildə məntiqli cümlələr qurmaq, özünü ifadə etmək mümkündür. Həmçinin sinifdə, xüsusilə ilk dərslərdə ana dilindən istifadə qaçınılmazdır və birbaşa metodologiyada ana dilinin istifadəsi qadağandır.

Aktiv metodologiya əvvəlki iki metod arasındakı əlaqədən yaranmışdır. Amma kommunikativ bacarıqların inkişafına yetəri qədər cavab verə bilməmişdir və bu səbəbdən audio-şifahi və audio-vizual metodologiyalar yaranmışdır. İlki tələffüzə verdiyi önəmlə, digəri görmə, eşitmə, danışma üçlüsündən istifadə edən inkişaf perspektivi ilə uğur qazanmışdır. Təbii metod isə uşağın yeni dil açdığı zamanla şagirdin xarici dil öyrəndiyi zamanı bənzətmişdir.

Lakin araşdırmalar sonrası formalaşan ümumi fikrə görə, dərsin əksər hissəsini qrammatik qaydaların izahına və tərcüməyə həsr edən ənənəvi metodologiya, qrammatik qaydalardan istifadə etməyən təbii metod və az da olsa qrammatikaya nəzər yetirən digər metodologiyaların istənilən nəticəyə nail olmaması səbəbindən kommunikativ yanaşma bu qədər yayılmışdır. Kommunikativ yanaşma dilin öyrənilməsi və öyrədilməsi nəzəriyyəsinə əsaslanır. Dilin əsas funksiyası qarşılıqlı əlaqə və ünsiyyətdir, buna görə də dilin öyrənilməsi və öyrədilməsinin məqsədi kommunikativ səriştəni inkişaf etdirməkdir. Kommunikativ yanaşmada müasir orijinal tədris materiallarından istifadə olunur. Kommunikativ yanaşma tədris prosesinə müsbət təsir göstərir, şagirdləri fransız dilində sözlərin mənasını başa düşmək, tapşırıqları yerinə yetirmək və mətnləri oxumaqda fəallaşdırır. Kommunikativ yanaşmanın yaranmasından sonra şifahi ünsiyyətin və şagirdlər arasında qarşılıqlı əlaqənin inkişafına daha çox diqqət verilmişdir. Dərsdə əsasən öyrənilən dildən istifadə olunur. Müəllim bəzən mürəkkəb nüansları azərbaycan dilində izah edir, amma dərsin əsası fransız dilində irəliləyir. Qrammatika və lüğət ünsiyyəti inkişaf etdirmək üçün öyrənilir və qaydaların izahına çox az vaxt verilir.

Azərbaycan Respublikasının təhsil sistemində, hazırda istifadə edilən kurikulumda kommunikativ səriştə sahələrinə uyğun olaraq fənlərarası, dillərarası, sosial əlaqələr əsasında linqvistik səriştələrin formalaşmasına yönəlmiş təlim təklif olunur. Audio-vizual metodologiyada olduğu kimi, görmə, eşitmə vasitəsilə yadda saxlamanın və öyrənmənin asanlaşması, kommunikativ yanaşmada olduğu kimi şifahi ünsiyyətə önəm verilməsi, həmçinin əvvəlki metodologiyalarda əhəmiyyəti vurğulanan qrammatik qaydaların tədrisi kurikulum sayəsində mümkündür. Şagird öz bacarıqlarını inkişaf etdirmək və zənginləşdirmək üçün öyrənmə prosesində fəal

olmalıdır. Müəllim özünü bilik təminatçısı kimi yox, şagirdin təlim prosesində köməkçi və ya ortaq iştirakçı kimi görməlidir.

Azərbaycanda kurikulumun istifadəsinə başladıqdan sonra şagirdyönümlü təlimə üstünlük verilmiş, fərqli iş formaları və iş üsullarının istifadəsi ilə xarici dildə kommunikativ bacarıqların inkişafı gözlə görülən olmuşdur. Kurikulum sisteminin ən böyük problemi çox vaxt və səy tələb etməsi, şagirdlərin öyrənəndən daha çox kəşfiyyatçı xarakter daşmasıdır.

Bütün tədris formalarından sonra ümumi nəticəyə görə, xarici dil tədrisində lazımi qədər qrammatik qaydadan, kommunikativ yanaşmadan və dərslərin vaxtını çox almaması şərti ilə, həmçinin sinif otağının şəraitinə görə audio-vizual vasitələrdən istifadə etmək lazımdır.

Təlimdə hansı üsuldan istifadə edilməsinə baxmayaraq dərslərin əvəzəlməz pedaqoji vəsaitidir. Hazırda orta məktəb tədrisində istifadə edilən xarici dil dərslərində həm qrammatik, fonetik, həm kommunikativ tapşırıqların işlənməsi, xarici dil üçün lazım olan danışma, yazı, oxu bacarıqlarının inkişafına təsir göstərən izahlar və dialoqların olması dərslərin pedaqoji əhəmiyyətini göstərir.

Müasir dövrdə şagird özünü inkişaf etdirməyə, öz müqəddəratını təyin etməyə hazır olmalı, qarşısına məqsəd qoymağı, həyat planlarını qurmağı bacarmalıdır. Bu gün pedaqogika fərdin hərtərəfli inkişafına töhfə verən və şagirdin gələcəkdə təkmilləşmək istəyini formalaşdıran müxtəlif texnologiyalar təklif edir.

İKT dinləyib-anlamanın öyrədilməsində mühüm rol oynaya bilər. Bu texnoloji vasitələr şagirdlərin praktiki işlərin və layihələrin icrasında fəal iştirakını asanlaşdırır, eyni zamanda təhsil məzmununun dərk edilməsinə və mənimsənilməsinə kömək edə bilər. Bu yeni texnologiyaların istifadəsi şagirdlərin motivasiyasını artırır və biliyin daha yaxşı mənimsənilməsinə imkan verir. İKT-nin inteqrasiyası dəyişiklik tələb edir. Daha doğrusu, müəllim öz yanaşmasını dəyişməyə yönəldilir, o, artıq fasilitatordur, yəni öyrəndiyi müddətdə öyrənənə rəhbərlik edir. Həmçinin, müəllim şagirdlərə həvəsləndirici və uyğunlaşdırılmış fəaliyyətlər təklif etmək üçün İKT-dən istifadə etməyə imkan verən kompüter biliyinə malik olmalıdır.

Dil bacarıqlarının inkişafı həm də empatiya, iradə, həssaslıq və müstəqil düşünmə kimi digər bacarıqların inkişafında dolayı və tamamlayıcı rol oynaya bilər. Xarici dil öyrənmək, özünü zənginləşdirmək və mədəni cəhətdən inkişaf etdirmək üçün başqasına açılmaq və onun mədəniyyətini kəşf etmək üsuludur.

Müasir təhsil sistemində orijinal mətnlər, qarışıq cümlələr, dil oyunları, şəkilli hekayələr, rol oyunları kimi kommunikativ fəaliyyətlərdən istifadə edilməlidir. Şagirdlərin dildən kommunikativ məqsədlər üçün istifadə etməsinə geniş imkanlar yaradılmalıdır. Müəllimin əsas vəzifəsi sinifdə şagirdlər arasında ünsiyyət prosesini asanlaşdırmaqdır.

Kommunikativ oyunlar şagirdlərin oynayarkən öyrənmələri üçün yaxşı şərait yarada bilər. Bu şagirdlərin öyrənmə prosesində özlərini rahat hiss etmələrini təmin edir, həmçinin onların cansıxıcılığını və stresini azaldır. Oyun şagirdlərin sinifdə qarşılıqlı əlaqəsini təşviq edən yaxşı tərtib edilmiş fəaliyyətlər məcmusudur. Bu oyunlar şagirdlərin öz fikirlərini ifadə etmək və ya məlumat vermək üçün danışmaq və yazmaqla sinifdə fəal iştirakını tələb edir.

Kommunikativ oyundan tədris vasitəsi kimi istifadə şagirdlərin nitq bacarıqlarında uğur və yaxşı nəticələrini artırır. Şagirdlər dərslərindən həzz alır və daha çox motivasiya, maraq və inam qazanırlar. Bu səbəbdən kommunikativ oyun nitq bacarıqlarının öyrədilməsində nəzərdə tutulmuş fəaliyyət kimi tətbiq edilməlidir. Bundan başqa, oyunlardan istifadə edilməsi üçün şagirdlərə təklif edilən fərqli, cümlələrlə, qruplarla, böyük qrupla, kollektivlə iş formaları qarşılıqlı əlaqənin, bir-birinin fikrinə tənqidi yanaşmanın, qarşılıqlı hörmət və ünsiyyətin, özünü ifadə etmə bacarığının və fikir azadlığının inkişafına yol açır.

Oyunlardan istifadə zamanı vaxt, seçim, hazırlıq və idarəetmə kimi amillər nəzərə alınmalıdır ki, bu da dil oyunlarından dərstdə uğurlu istifadənin təminatıdır. Bir sözlə, fransız dilinin tədrisində oyunlardan istifadə kommunikativ dil öyrətmə yanaşmasını çox yaxşı əks etdirir.

Oyunlardan istifadə təlim prosesini daha mənalı edir, çünki hər bir şagird ayrı-ayrılıqda və birlikdə aktiv idrak fəaliyyətinə cəlb olunur. Buna görə də oyun təlim prosesini idarə etmək üçün effektiv üsuldur.

Dil ünsiyyət və ya sosial qarşılıqlı əlaqə vasitəsi sayılır. Ünsiyyət qurmaq üçün xarici dilin qrammatika qaydalarını bilmək kifayət etmir, həm də bu dilin istifadə qaydaları, hər hansı bir vəziyyətdə dilin düzgün istifadəsinə imkan verən psixoloji, sosial-mədəni qaydalar nəzərə alınmalıdır. Məqsəd effektiv ünsiyyətə nail olmaqdır.

Ədəbiyyat siyahısı

Azərbaycan dili

1. Aranlı M. Yusifova C. « *Kurikulum, Metodika və Məntiq testləri* », Bakı, mart 2018, s. 398.
2. Hüseynova G. « *Kurikulum təliminə praktiki baxış* », Red N Line MMC, n6, Bakı, 2019, s. 288.
3. Rüstəmov A. Həsənov İ. Babayeva N. « *Kurikulum, Metodika, Pedaqogika* », Mücrü, 2021, s. 236.
4. « Təhsil haqqında » Azərbaycan Respublikası qanunu, Bakı, « Hüquq ədəbiyyatı », 2009.
5. Ümumi təhsil sistemində dərslük siyasəti, Azərbaycan təhsil siyasəti (1998 – 2005), n6, Bakı, Təhsil, 2005.

Fransız dili

6. Auger N. Louis V. « *Le CECR et la dimension interculturelle de l'enseignement-apprentissage du FLE: quelles tâches possibles ?* », Le Français dans le monde, Recherches et applications, n45, 2009, p. 102-110.
7. Babakhanova T. İssayéva R. İsmailov B. « *Le Français, Manuel de français pour la 9e classe des écoles secondaires (première langue étrangère)* », Kovsar, 2020, p. 208.
8. Bérard E. « *L'approche communicative* », Théorie et pratiques, Paris: Clé International, 1991, p. 129.
9. Bérard E. « *Les tâches dans l'enseignement du FLE : rapport à la réalité et dimension didactique* », Recherches et Applications : la perspective actionnelle et l'approche par les tâches en classe de langue, janvier 2009, p. 36-44.
10. Berenguer L. « *Le manuel numérique : un nouveau défi pour le professeur de FLE* », Synergies Argentine, 2015, p. 25-33.
11. Besse H. « *Méthodes et pratiques des manuels de langue* », Paris: Didier, 1985, p. 183.

12. Bureau S. « *Analyse des Besoins de formation* », Développement international, Desjardins, 1999, p. 38.
13. Clanet J. Talbot L. « *Analyse des pratiques d'enseignement* », Éléments de cadrages théoriques et méthodologiques, Analysis of classroom practices, Phronesis, juillet 2012, p. 4-18.
14. Conseil de l'Europe, « *Le Cadre européen commun de référence pour les langues - Apprendre, Enseigner, Évaluer* », 1 unité des politiques linguistiques, Strasbourg, 2001, p. 197.
15. Cuq J. P. « *Dictionnaire de Didactique du Français, Langue Etrangère et Seconde* », Paris : Clé International, 2003, p. 303.
16. Cuq J. P. Cruca Í. « *Cours de didactique du français langue étrangère et seconde* », Presses Universitaires de Grenoble, 2002, p. 452.
17. Cuq J. P. Cruca Í. « *Cours de Didactique du Français Langue Etrangère et Seconde* », Presses Universitaires de Grenoble, 2005, p. 504.
18. Dominique P. Girardet J. Verdelhan M. « *Le Nouveau Sans Frontières* », Livre d'élève, Paris : Clé International, 1988, p. 224.
19. Ducrot J. M. « *L'enseignement de la compréhension orale : objectifs, supports et démarches* », 2005, p. 9.
20. Études classiques et langues internationales, Ministère de l'Éducation de l'Ontario, Programmes-cadres, 2016, p. 252.
21. Germain C. « *Evolution de l'enseignement des langues - 5000 ans d'histoire* », Paris : Clé International, January 1993, p. 352.
22. Guichon N. « *Vers l'intégration des TIC dans l'enseignement des langues* », Paris : Didier, 2012, p. 256.
23. Guichon N. Soubrié T. « *Manuel de FLE et numérique* », Français Dans Le Monde, Recherches et Applications, 2013, p. 131–142.
24. Karsenti T. « *Les TIC et l'histoire de la pédagogie, La pédagogie, théories et pratiques de l'Antiquité à nos jours* », Montréal : Gaétan Morin, 2004, p. 339-358.

25. Karsenti T. Raby C. Villeneuve S. « *Quelles compétences technopédagogiques pour les futurs enseignants du Québec* », Formation et pratiques d'enseignement en questions, n7, 2008, p. 117-136.
26. Kuşçu E. « *Les Méthodologies et les méthodes d'enseignement/apprentissage du FLE en Turquie : Je parle français et je voyage en français* », International Journal of Languages' Education and Teaching, 2016, p. 105-121.
27. Lebrun M. « *Des technologies pour enseigner et apprendre* », Paris, De Boeck Université, 2007, p. 250.
28. Oroudjova Y. « *Manuel de français pour la 11e classe des écoles secondaires (première langue étrangère)* », Université des langues d'Azerbaïdjan, Bakou, 2018, p. 216.
29. Peraya D. « *La formation à distance: un dispositif de formation et de communication médiatisées, Une approche des processus de médiatisation et de médiation* », TICE et développement, Revue électronique internationale, 2006, p. 200-204.
30. Poellhuber B. Boulanger R. « *Un modèle constructiviste d'intégration des TIC* », Technologies de l'information et de la communication en enseignement, Méthode d'apprentissage, Collège Laflèche, 2001, p. 204
31. Porcher L. « *Le français langue étrangère, Emergence et enseignement d'une discipline* », Paris, Hachette livre, 1995, p. 105.
32. Puren C. « *Domaines de la didactique des langues-cultures : entrées Libres, Les Cahiers pédagogiques* », 2005, p. 437.
33. Puren C. « *Histoire des méthodologies de l'enseignement des langues* », Paris, Nathan-Clé International, 1988, p. 448.
34. Rispaïl M. « *Le français en situation de plurilinguisme : un défi pour l'avenir de notre discipline ?* » Pour une socio-didactique des langues et des contacts de langues, La lettre de l'AIRDF, L'enseignement du français dans les différents contextes linguistiques et sociolinguistiques, 2006, 5-12.
35. Robert J. P. « *Dictionnaire pratique de didactique du FLE* », Ophrys, 2008, p. 224.

36. Rosen E. « *Le point sur le Cadre Européen de Référence pour les langues* », Paris : Clé International, 2007, p. 144.
37. Saera A. R. « *L'évolution des méthodologies dans l'enseignement du français langue étrangère depuis la méthodologie traditionnelle jusqu'à nos jours* », Cuadernos del marques de San Adrian : revista de humanidades, 2001, p 136-161.
38. Silva H. « *Le jeu en classe de langue* », Techniques et pratiques de classe, Paris : CLE International, 2008, p. 207.
39. Smith A. « *Les méthodologies et l'évolution de la problématisation du fait grammatical* », Revista de Filología y Lingüística de la Universidad de Costa Rica, 2006, p. 261-270.
40. Tomé M. « *Enseignement des langues, communication et compétences orales sur le web actuel* », Çedille, Revista de Estudios Franceses, Asociación de Francesistas de la Universidad Española, 2009, p. 347-370.

Ingilis dili

41. Dwyer D. C. Ringstaff C. Sandholtz J. H. « *Changes in teachers' beliefs and practices in technology-rich classrooms, Educational Leadership* », 1991, p. 45-52.
42. Edelenbos E. Johnstone R. Kubanek A. « *The main pedagogical principles underlying the teaching of languages to very young learners* », Bruxelles: European Commission, 2006, p. 196.
43. Ellis R. « *Task-based Language Learning and Teaching* », Foreign Language Study, OUP Oxford, 2003, p. 387.
44. Harmer J. « *The Practice of English Language Teaching* », Edinburgh: Longman, n3, 2001, p. 370.
45. Hinkel E. « *Communicative Language Teaching: An Expanding Concept for a changing world* », Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning, Routledge, 2011, p. 17.
46. Lafer S. Markert A. « *Authentic Learning Situations and the Potential of Lego TC Logo* », Computers in the Schools, 1994, p. 79–94.

47. Richards J. C. Rodgers T. S. « *Approaches and Methods in Language Teaching* », Cambridge university press, 2001, p. 270.
48. Oommen A. « *Teaching English as a global language in smart classrooms with PowerPoint Presentation* », English Language Teaching, 2012, p. 54-61.
49. Littlewood W. T. « *Developing a Context - Sensitive Pedagogy for Communication – oriented Language Teaching, English Teaching* », Vol. 68, n3, autumn 2013, p. 3-25.
50. North B. « *The development of a common framework scale of language proficiency* », New York, Peter Lang, 2000, p. 459.
51. Theisen T. « *Differentiated Instruction in the Foreign Language Classroom: Meeting the Diverse Needs of All Learners* », LOTE CED The Communiqué 6, 2002, p. 1–8.

Rus dili

52. Белякова С.В. « *Игра как эффективное средство обучения иностранному языку детей младшего школьного возраста* », Иностранные языки в школе, 2013, с. 25-28.
53. Веревкина Р.Ю.Н. « *Методика использования интернет-ресурсов в формировании коммуникативной компетенции студентов специализированных вузов на материале общественнополитической тематики* », автореф, 2007, с. 291.
54. Конышева А.В. « *Игровой метод в обучении иностранному языку* », Спб.: КАРО, Мн.: Издательство четыре четверти, 2006, с. 192.
55. Павлова Е.А. « *Коммуникативный подход в обучении грамматике английского языка* », М. : Чистые Пруды, 2007, с. 29.
56. Сысоев П.В. Евстигнеев М.Н. « *Методика обучения иностранному языку с использованием новых информационно-коммуникационных* », Интернет-технологий: Учебно-методическое пособие, М.: Глосса-Пресс, Ростовн/Д: Феникс, 2010, с. 182.

- 57.Стронин М. Ф. « *Обучающие игры на уроке английского языка (из опыта работы): Пособие для учителя* », М.: Просвящение, 1981, с. 112.
- 58.Стронин М. Ф. « *Обучающие игры на уроке английского языка: книга для учителя* », М.: Просвещение, 2004, с. 111.
- 59.Стронин М.Ф. « *Обучающие игры на уроке английского языка* », 2-е изд, М.: Просвещение, 2008, с. 114.
- 60.Титова С.В. « *Службы и ресурсы сети в преподавании иностранных языков* », М.: изд. МГУ, 2003, с. 286.
- 61.Шишкин С. М. « *Ролевая игра как один из видов упражнений на начальной ступени обучения* », Система упражнений для обучения говорению на иностранном языке в средней школе: Сборник научных трудов, 1980, с. 167—172.
- 62.Шмаков С. А. « *Игра учащихся как педагогический феномен культуры* », Москва, 1997, с. 409.

Internet materialları

- 63.<https://docs.altlinux.org/ru-RU/archive/4.1/html-single/school-server/moodle/index.html> (01.02.2022, 23:01)
- 64.http://flenet.rediris.es/tourdetoile/NBailly_MCohen.html (01.02.2022, 23:02)
- 65.<https://www.fluentu.com/blog/educator/foreign-language-vocabulary-games/> (01.02.2022, 23:03)
- 66.<https://www.francepodcasts.com/2018/10/09/approche-communicative-en-fle/> (01.02.2022, 23:04)
- 67.<https://journals.openedition.org/alsic/3333> (01.02.2022, 23:05)